

מַגֵּלַת קֹהֶלֶת

פִּירוּשֵׁי הַמֶּלֶכִּי"ם

לרבינו מאיר ליבוש ב"ר יחיאל מיכל ויסר זצ"ל

י"ל לראשונה מכתב יד

שהיה ספון וחבוי עד עצם היום הזה

מהדורה מפוארת
בפתיחת ראשי תיבות,
פיסוק וניקוד,
הוספת מראי מקומות,
חלוקה לקטעים

י"ל נ"י

ממלכת התורה עוז וחדר
מפעל התנ"ך המבואר

בן ישנם מקבילות בין פירושים

המופיעים בכת"י זה לדברי רבינו בחיבוריו האחרים על הנ"ך. למשל, בספר נחמיה (אז) ביאר רבינו את הפסוק 'וחיבל את מעשי ידיך' (קהלת ה) ש'חיבל' הוא מלשון עבוט ומשכון, ואף בכת"י הנוכחי על קהלת ביאר כן. גם בספר איוב (כב) ביאר את הפסוק 'ומי יחוש חוץ ממני' (קהלת כה) בצורה מחודשת לפיה 'יחוש' הוא מלשון חוש הטעם ולא מלשון חשש או פירושים אחרים שפירשו בו המפרשים. וכן הוא לפנינו בכת"י על קהלת.

בדרך המלבי"ם בשאר ספרי הנ"ך, אף בפירוש על קהלת מוזכרים רבות הזוה"ק והמורה נבוכים עם האבע"ז והרמב"ן. ואף הקדמות החיבור דומה להקדמתו בספרו 'ארצות החיים' בו ממשיך את הסיבה אשר עוררתו להגות בדברי תורה לקול הכנור המנגן באזנו. ובדומה להקדמותיו לשאר חיבוריו על הנ"ך, אף כאן הקדים שתי הקדמות, ומסיים בפסוקי תחינה כדרכו.

צורת כתב היד: הפסוקים כתובים בראש העמוד והביאור תחתיהם, ביאור הענין מימין וביאור המלות משמאל. ומכיל פירוש שלם על כל ספר קהלת מתחילתו עד סופו.

כתב היד היה עלום וגנוז דורות רבים ולא נודע על קיומו, ואף בקטלוגים השונים לא הועלה על דעת אדם כי אוצר נכבד חבוי ומצוי בידינו. עד אשר בהשגחה פרטית ממש נתגלה ע"י חובב תורת רבינו המלבי"ם, ברוך הכשרון הרב אברהם מרדכי ווייץ שליט"א, ולאחר יגיעה רבה ומוחקר מקיף זוהר בחיבורו של המלבי"ם. ועתה זכינו להחזירו לראשונה ולהוציאו לאור עולם בצורה מפוארת. תודותינו נתונה לבית הספרים האוניברסיטאי שבירושלים על רשותם להדפסת החיבור.

חבורו זה על קהלת, היוצא עתה לראשונה מכת"י, נראה כי חברו בימי עלומיו עוד קודם שיצא פירושו הגדול על ישעיה ובהמשך על כל הנ"ך, ובא כהמשך לחבוריו על שיר השירים ואסתר שיצאו לאור קודם לשאר חיבוריו על כ"ד ספרים. וכפי הנראה היה בדעתו להמשיך להדפיס את ביאורו על המגילות, אלא שתוך כדי כך ראה צורך לתת עדיפות לראשונה לספרו על ישעיה מהסיבות שמבאר שם (וראה עוד הקדמתו על יהושע), ולכן גם חדל מלהתעסק בשאר ספריו 'ארצות החיים' ו'ארצות השלום', אם כי היה בדעתו להמשיך להוציאם וכפי שמצהיר בהקדמתו לארצות השלום, וכפי שמסופר שבאו גדולי הרבנים לבקשו לחזור להתעסק בארצות"ח ודחה אותם באומרו כי כעת זהו רצון ה'.

ויתרון מלך בכל הוא, עמוק עמוק מי ימצאנו, יכה על קדקוד החוקרים בשבט, יסלף דרכם וישבש נתיבותם, יציע הנחה ויוכיח הפכה, יגיע עד תכלית הידיעה וילמד דעת כי מאום לא נדע, רק יקבל האמת ממי שאמרה, ללכת בדרך התורה והמסורה. אכן מה נאים הם לדברים אלו שישמעו על פי פשוטם בין חכמי הגויים ומלכיהם אשר באו בימים ההמה אל מלכות שלמה לשמוע דברי חכמתו, ואז דרש בפניהם את המגילה הזו ללמד להם דעת לפי ערכם, זכמו שכתוב במלכים (א' ה' ד') 'ויבואו מכל העמים לשמוע את חכמת שלמה' וגו', וביאר שם רבינו כי רומז על ספר 'קהלת' שדיבר במקהלת העמים ההם.

בשער החיבור הגדול ובפתח דבריו, נסקור בקצרה את תולדות רבינו המחבר הקדוש, אור ישראל והדרו, רבינו המלבי"ם זיע"א:

בעיירה וואלוטשיסק, היושבת על גבול פולין – אוסטריה, זרח אורו של רבינו זיע"א, בשנת ה' אלפים תקס"ט. עריסת הקודש של רבינו הונחה בין הרים גבוהים, אביו רבי יחיאל מיכל ווייסר, היה ידוע כצורב ובר אורין, חכם ובקי במכמני התורה ובסודותיה. והוא יחד עם אמו, הרבנית הצדקת סימציא ע"ה, הקדישו את כל כוחותיהם לטפח את הבן היניק 'מאיר לייבוש', שנודע כבר מראשית עלומיו כעילוי מחונן.

לצערם של בני המשפחה, לא ארכו ימיו של האב, ר' יחיאל מיכל, ובגזירת שמים הסתלק לבית עולמו לאחר מחלה קשה. אמו האלמנה, מסרה את נפשה לחינוך הנער, וכפי שמעיד על כך רבינו בספרו 'ארצות החיים':

"עלם קטן ורך ויחיד הייתי לפני אמי ואור אבי הוא אין אתי וכו' תבורך מנשים אשה יראת ד' אמי הצדקת הצנועה והמשכלת מרת סימציא, אשר יומם גם לילה לא שכב לבה בימין צדקה תמכה בימין ותנהלני במעגלי צדק זכרה לה אלוהי לטובה".

בזיווג שני, נישאה אמו האלמנה עם הג"ר יהודה לייב זצ"ל גאב"ד וואלוטשיסק. הלה הכיר את הנער ופירס עליו את טליתו, לשומרו וללמדו תורה ואורחות חייה. לימים, גם העמיד לו מורה דרך, הוא ניהו הג"ר משה הלוי הורוויץ זצ"ל, בעל 'עמק השידים', שהעשיר את אוצרות רבינו בתורה ובהלכה.

לאחר שעזב את העיר וואלוטשיסק, נדד ועבר לעיר וורשה שבפולין, שם חסה בצילם של גאוני פולין וחכמיה, שהועידוהו לגדלות בקהל ישראל. בין רבותיו מנו את הגאון רבי אריה לייבוש צינץ זצ"ל אב"ד פלאצק. לאחר מכן כיתת רגליו למדינות גליציה, שם דלה והשקה מתורתו של הגה"ק רבי צבי הירש מזידיטשוב זצ"ל, תלמיד 'החווה מלובלין', שהכניסו לעולם הנסתר, בתורת הסוד והקבלה.

באותם ימים, הסתגר שנה ומחצה בחדר מבודד, שם הגה בספרים הקדושים 'עץ חיים' ו'פרי עץ חיים', ועוד חיבורי קודש מכתבי האריז"ל. לאחר מכן חיבר בעצמו את ספרו הקדוש 'מגילת סתרים', העוסק בנסתרות.

רבינו זיע"א התפרסם בכל קצוות תבל עקב מערכות חסרי הפשרות שניהל כנגד המשכילים, ונודע לשם עולם במלחמות החרמה שקידש באפיקורסים למיניהם. אולם לא זו היתה ראשית דרכו, ולא בזה קבע את יתדותיו, כי בתחילה היה מקדיש את כל שעותיו, בהתמדה עצומה ובמסירות עילאית ללימוד התורה, לשקוד על דלתותיה ולהגות באמרותיה. כך השיח רבינו בדברי ההקדמה לספרו 'ארצות החיים' וכך גם העיד אודותיו בני דורו.

שנים ארוכות ישב בדד, ראשו ורובו מונחים בתורה הקדושה, ועל מדוכת העיון ישב יומם ולילה. באותם שנים, לא היה לו שיע ושח עם הציבור, ואלו לא הכירוהו. רק בסוף ימיו, כאשר נתגלגלו הדברים ואירעו המאורעות שונים, יצא לדרכו הקשה, בעוז ובתעצומות להלחם את מלחמות ה'.

בתקופה ההיא מלבד עסקו בהלכה ובכל חלקי התורה, העיק עליו מאד כאשר ראה כיצד כ"ד ספרי הקודש נעדרים פשט ברור והגון, וחש כי הפסד גדול הוא לבני הדורות המאוחרים. ואף כי לא נעלמו מעיניו צפונותיה וסודותיה אשר באהבתם ישגו כל חכמי לב, אולם גם אל פשוטי העם אשר לא זכו לטעום מעץ החיים שם את לבו ותאבל נפשו על כי בפשט הדברים נראה כביכול כאילו אין סדרים למנו, וכפי שמתבאר בארוכה בהקדמנו על ספר יהושע עיין עליו שם, על כן התאמץ מאד לחבר חבורים בפשט הכתובים.

אמנם לאחר שנים כאשר יצא למלך ולהנהיג וירא כי אין איש, ופושעי ישראל שמו ללעג ולקלס את מליצות הנביאים, אז העמיד על שכמו את עבודת הקודש וביגיעה גדולה יצא לברר שלשה יסודות איתנים: א'. שאין כפל ענין במלות שונות לתפארת המליצה בעלמא. ב'. כל מליצה או פועל שנשתמש בה הנביא מתאימה למקומה והמליץ לא היה יכול לחליפה באחרת. ג'. כל משל רומז לרעיון נשגב ואינו כגויה ללא נשמה. וכפי שמתבאר בארוכה בהקדמתו לישעיה. וכל אלו הם שיטה חדשה שחדש בעמל וביגע כל יתוארו כפי שמביא שם, וגם בהמשך לזה יצא להוכיח כי כל דרשות חז"ל מוטבעים המה בעומק הפשט ובחוקי הלשון כפי שמתאר באריכות בהקדמתו לפירושו על תורת כהנים.

קול מתנצל

האמנם המצאת הדברים אשר אינם בהמציאות יבוא מפעולת כח

המדמה, כי כל מעשהו הוא רק לצייר כל דבר, אם יש ואם אין, אך לא כל דבריו יאִמְנו להנפש, כי השכל הוא השופט על ציורי המדמה המעורבים, להבדיל בין המחויב והאפשר והנמנע, והנפש מוטבעת לקבל משפט השכל, כי לבעבור זאת נתן לה לשאול בעצתו ולשמוע בקולו. אכן חוזק פעולת כח המדמה הוא רק אז בעת יתחלש כח השכל, כי שכל האנושי קשור בגוף העכר הזה, ורוב השגותיו הם באמצעות החושים הגשמיים, והחושים ההם בנקל יתעו לכל מקרה קטן ופגע, ולכן בעת יקרה להחושים איזה מקרה להתעות אותם מני הדרך ימשכו אחריהם גם את השכל, ואז יבוא המדמה הזה בעמוד אש וענן להורות הדרך לפני הנפש, כי הלא אין ביכולת המדמה לצייר את העץ או האבן בדמות ארי או איזה תמונה אחרת עת השמש בצהרים והוא שם אצלו וגם עיניו לא כהו מראות, אכן בעת יכוסה פני תבל בחושך ועלטה, או ירב המרחק, או יבדיל איזה מסך בין הראות והנראה, או יקרה איזה השחתה בעצם כלי הראות, אז ביכולת המדמה לצייר את האבן בדמות ארי או דוב בתוך הרחובות. וכן הדבר עם כל החושים. הן ישתה האדם וישכור, רוב פעולותיו אז הם רק בכחו המדמה, כי המקרה גברה מאוד להשחית בהחושים והרגשותיהם, ולכן סר השכלת השכל כמעט מכל וכל, גם רק האדים העולים מכל מאכל אשר יאִכֵּל יאִפִּילוּ כח השכל רב או מעט, הכל לפי תכונת

מעת החל האדם לדרוש ולתור בחכמה ודבריו לחוק בספר, רבים המה יקומו איש על רעהו להפר מחשבותיו וילידי עשתנותיו לבלע: והנה לא ימלט מהיות אחת משתי אלו, או אמת הוא אשר המחבר הזה לא בהשכל דיבר, או זה המבקר בלי אמת עליו יתלונן, ואמנה, אם בהמחבר האשם אין לתמוה על בעל חובו מדוע שנן לשונו או ערך קסתו נגדו, כי כן הוא טבע השכל ללחום מלחמות האמת, וכל חפצו להחזיק הדעות האמתיות ולהכזיב את הכוזבות, אכן, אם כאשר המבקר הזה פער פיו בלי חוק האמת ומשפט השכל, נכון הוא לתת לב ולחקור אחר הסיבות המרהיבים עוז בנפשו לשים שקר לאמת ואמת לשקר, אשר הוא נגד טבע השכל.

ובאשר נחקור אחר הסיבות האלו נמצאם שלש, הבכירה היא מדת הגאות הארורה, עת קנתה את האדם בחלק שפתיה ויהי לה לבן, אז בשני דרכים תוליכהו, ושניהם יטו מדרך האמת, פעם ידע האיש בקרבו ובלבבו יבין אמתת דברי רעהו, והיא תשיאהו לבגוד בנפשו ובמו פיו לשקר באמונתו, ופעם גם את הנפש תתעה להרחיק את האמת אשר בפי רעהו ולהאמין בהשקר אשר יעלה בכחו המדמה. ולמען באר איך המידה הזאת תפעל ככה בהנפש, ולבל יתדמה אשר תעתועי הנפש יבוא מפעולת כח המדמה לבד, ואין למדת הגיאות חלק עמו, נלחצתי להאריך מעט, ואתה קורא משכיל נא בל אהי עליך למשא.

המקרה, וכאלו מקריים גדולים וקטנים המאפילים עיני השכל, ואז המדמה הזה הוא השליט, הוא המוציא והוא המביא כל המשפטים להנפש.

היוצא מדברים אלו, אשר כל הדעות שאינם אמתיות אמנם המדמה הזה הוא המולידם, אך לא עליו להתלונן, כי הוא יעשה פעולתו אשר למענה נועד, כפי אשר קיבל שמו, והוא, להביא המשפטים להנפש, יהיו אמתיים או כוזבים, כלם בשם דמיון יקראו, ובלעדי כח המדמה לא יתדמה בהנפש דבר, ולהשכל נשאר להבחין את ציוריו ולברר את האמת מן השקר, ועיקר האשם תלוי רק בהמקריים אשר ישיגו את החושים.

מעטה נשוב ונחקורה, כאשר לא ידע איש להבחין בין הזהב והעופרת בעת קרהו איזה אסון בחוש הראות, הנה על זאת אין להפליא, כי כאשר לא יראה עפירת העופרת ככה לא יראה זהירות הזהב. אכן כאשר נשמעהו גוזר על העופרת שהוא זהב, הלא נתפלא מאוד, איך הביאתהו העופרת הזאת לגזור היפך האמת, וההשתוממות הזאת ישאר לעולם על השכל, כי אם אמנם המקריים האפילו את עיניו, הלא יחרש בעת כזאת, וידע כי איננו יודע בדבר הזה, ומי הוא המניעו לגזור שפוט שוא.

אך האמת הוא אשר השכל לא יגזור היפך האמת, וגם בעת יקרה איזה מקרה ויעמוד לשטן לו, לא תבואהו עם כל זה להאמין במשאת שוא ומדוחים, כי השכל בעצמיותו לא יקבל שום שנוי, רק ילך תמיד דרך אחר ישר מוליך אל מרכז האמת, ולכן הדרכים אשר נאמרו בהשכל

לפני כמה אלפים שנים ישיגם המשכיל גם בימינו אלו, כי שם שכל נוסד על הכח המשיג אמתת כל דבר, וכל רעיון המטה מדרך האמת לא יקרא בשם שכל, והבן. והמקריים לא יפעלו שום שנוי בגוף השכל, רק יגדרו בעדו לבל יתנוהו עבור דרכו להשיג המושגים האמתיים, ובעת כזאת יודע השכל בעצמו קוצר השגתו, וכן עצתו אז להנפש להשאר מוספקת בדבר המראה ההוא עד בוא עת יפקחו עיניו ואז יודיע לה עצתו המבוררת.

אך אמונת הנפש בהשכל אינה עתה כמאז, אז, בגזור השכל גזרה מוחלטת, אמונת הנפש בו שלמה במאוד, אכן עתה בשמעה הודאת עצמו על קוצר השגתו, יקל עצתו בעינה, ובעוד שאין מכריע, עומדת הנפש על משקל השוה, אם להאמין להמדמה או לשמוע בקול השכל גם בדבר הזה ולהשאר מוספקת, מעתה הדבר תלוי בהמכריע, והמכריע הזה הוא מזג הנפש או חפצה בדבר הענין ההוא, אם הם יתנגדו להמראה אשר יצייר להם המדמה, תמשך הנפש אחר השכל להשאר מוספקת עד עת ידוע, ולא תאמן להמדמה, רק כאם שיסכימו גם הם עם הדמיון אז תמשך הנפש להאמן להמדמה, וכל מעשי המדמה אז בכח וגבורה על כי מצא עוזר לו בעצם הנפש. כאשר פעם יקרה להולך באישן לילה ואפלה, והנה איש לקראתו וראשו מגיע שמימה, וכאלו תמונות מבהילות, הנה אז אם אמיץ לב הנהו יתגבר לחקור אחר המראה הנוראה הזאת, ואז יוסר מסך המבדיל אשר הולידה המקרה, וישחק להמדמה, אכן הירא ורך הלבב יתמלא כרגע פחד ורתת, והדמיון יעמד

חי לנגד עיניו, יברח ממנו בבהלה בלי הבט אחריו, ויאמן אמונה שלמה כי זה היה שד מן השמים או אחד מן הלצים אשר עמד בדרך לשטן לו. וכמו כן בהתגבר על האדם איזה תאוה ר"ל יראה בהדבר ההוא צד ההיתר ולא האיסור, כמאמר חכמנו ז"ל (יומא פו:) כיון שעבר אדם עברה וכו' ואמרו ג"כ (שבת קיט.) אין אדם רואה חוב לעצמו, ואדמה כי לא יטעה כל משכיל לחשוב אשר גם בעברה הנגלה לעין לא יראה האדם חובו, והנה הורג נפש או עושה אחת מהנבלות אשר לא תעשנה ואמר בלבבו צדיק אני ולא חטאתי, זאת הוא דבר הנמנע, אין ספק אשר רק בדבר אשר יצטרך אל שיקול הדעת, רק בדבר כזה אמרו אשר לא יראה האדם חוב לעצמו, כי חפץ הנפש ותאותה ימשכהו אחר הדמיון השוא, והוא הוא הדבר גם במדת הגאות, עת תגבר על האדם ויקרה אשר לא ישיג דברי רעהו, כי התע אותו המדמה, לא ישים בעצמו אך ברעהו האשם, ויערוך חציו נגדו באף וחמה באמרו להיות מלוחמו מלחמות האמת, ולא יבין כי המדמה הוא ההולך לפניו.

הסכה השנית הוא מדת המהירות.

'חזית איש' (משלי כב כט) פעם

ימהר איש לעבור על דברי רעהו בסקירה אחת והשקפה מועטת, וידמה להבין אותם במושכל הראשון, או יקרא שתיים או שלש דלתות וישליך הספר מעל פניו, וזה יגמול רעה לרעהו תחת חשבו לטובה, כי דרך המחבר לפעמים הסתר דבר או עבור על דבריו הראשונים מטעם הכמוס אצלו וצפון למשכלים. והם יתבארו ע"י האחרונים.

הסכה השלישית, הוא הערוך המולך רבים מעמי הארץ בכבל, אשר הוא באמת כונה אלקית, כי לא רבים יחכמו לעזור לקיבוץ המדיני על דרך חכמה, כאשר נראה רבים מהמתפלספים בימנו אלו אשר אם רק נוגה מן מאורי המתעים יכריק נגד פניהם, ידמו לראות אור גדול, ויאמרו כי נפתחו עיניהם להיות מהיודעים טוב ורע, ואז יתגאו לעלות השמים ולהוריד כסלהם, ואף כי להרוס כל אשר בארץ למען מלאות תאות לבבם הרע. ולכן, בראות זאת האנשים אשר מקטנם הוכו בסנורים, וילאו למצוא הפתח לגן האלקים ולאכול מעץ הדעת, יאמרו כי מות בסיר החכמה, וישימו את עמק העכור אשר המה נבוכים בו לפתח תקוה, וכמו פתן חרש אטמו אונם לא ישמעו לקול מלחשים חוברי חבורים מחוכמים, וכאשר ירצה מי להעביר התבלול מעיניהם תחת אהבתו אותם ישטמוהו, יתנו עליו בקולם לאמר את עיני האנשים האלו ירצה לנקר.

עתה ידידי קורא נחמד, שלשה סבות האלו שים נגד עיניך. וטרם תדינני צרפם ברוח שכלך, אזי אם אולי ברך לא תברכני, אדע כי גם קוב לא תקבני.

ידעתי גם ידעתי כי רבים ירובו עלי חציהם, ואהי להם למטרה, כי רבו היום בוערים המתחכמים מצפצפים ומהגים, וגם אל הסיבות אשר זכרנו לא ישימו לב, אך יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו, גם שנאתם גם אהבתם ברכתם וגם קללתם אחת היא לי, ואתם אנשי לבב, אנשי אמת, אדע כי בל אהי בעיניכם כמתעתע, אך לו שקול תשקלו

יתפלאו איזה דרך הלך רוח ד' אליו, כי כמוהם בהמה יחשבוהו על כי לא אלקים הוא, ואך שכחו כי יצר ד' אלקים אדם על פני האדמה.

השאלה אשר אדמה לשמוע מפי הרבה אנשים, היא היא אשר גם אנכי עם לבבי אשיחה, אשאל רוחי בקרבי לאמר, מה ישאך לך להיות מבין בדברי חכם כזה, ומה ירזמון עיניך לחוק דברך על ספר, מי שמך לאיש לומד לבני אדם דעת, אמנם בשחק עדי כי לא מגובה לבבי נתתי לב להבין בדברי החכם, גם לא למען התפאר רשמתי ילידי מחשבותי על ספר, דע קורא יקר כי העליון נטע בלב כל איש תשוקה וכוסף לדרוש ולחקור אחר שורש מוצאו ותכלית היותו עלי התבל, אך כל דבר אשר הוא בכח לא יצא לפועל בלתי כח המעורר, הוא יעורר את האדם לאמר: עצל מה לך נרדם, קום קרא אל אלקיך אשר מאין ליש הוציאך. והנה יש אשר תרדימה גדולה וחשכה נפלה עליהם, לכן קולו כל ישמעו ושינת עולם ישנו, ויש אשר השכל איננו מניח לו לישן, וקול המעורר באזניו ככנור יהמה, ואז יתגבר כארי לעמוד לעבודת בוראו אשר בחר אותו מכל יצוריו וחנן אותו בלב דעה למען יחקור לדעת גדלו ורוממותו, ולמען מצוא דברי אמת ידרוש בספר אלקים, ישאל לימים הראשונים דברי חכמי קדם, וכאשר יבין דבריהם הנעימים ויכיר אמתתם, אז יתענג מנועם זיום, ואך נפשו עליו תאבל בראותו כי פניהם קבצו פארור, ושק הושם לבושם, בלי להכיר תמונתם וצלמם האמתי, בכל כחו אז יתאמץ להסיר שקם מעליהם, ולכבסם בנתר כפי יכלתו.

דברי טרם משפטכם עלי תחרצו, ואל נא תהינו לעלות ההרה מראשו עלי להביט, אשר עודני עומד בקצהו, ואהי בעיניכם כחגב, וקולי אז כל ישמע, ואם אמנם תולעת אנכי, אכן גם אתם בני אדם, לו גם אתם תהיו ככה בעיניכם, ובין נקיקי הסלעים תשימו קניכם, אז צפצופי תשמעו, ושפוני טמוני חול תמצאו, יהי בדולח או בדיל, אבן יקרה או גוש עפר, אחר אשר תמצאוהו הלא לכם נבונים לכם המשפט, אך לגזור משפטיכם טרם תחפשו ראו לבלתי תחטאו.

ידעתי, אחר מותי לו בעט ברזל ועופרת יחקו מלי לדור אחרון כי יבוא, רבים ימצאו אשר לטוב יזכרוני, אך בעודני חי מעטים יהיו ההם אשר דברי בעיניהם ייטיבו, כי בלעדי סבות הנזכרות, ככה דרך ההמון עלי תבל הלזו להגדיל את אשר איננו פה עמהם עומד היום ועיניהם גלמו לא יראו, כי אז רוחו על פני דמיונם מרחפת בתמונות משונות ונשגבות, וכלא יחשבו את אשר עודנו עמהם חי על פני האדמה, כי עיניהם הרואות אשר כאחד מבני האדם הנהו, בלעדי בהמפורסמים אשר צדקותיהם כשמש יצהירו לעיני כל מבין, רק במ גם בחייהם יאמינו, על כי גם הם כמעט מופשטים מכל חומר, כי רוב ימיהם ישבו מתבודדים וצפונים מעין כל, וגם בעת בואם לדבר בקודש לא יראה העם כי אם המסוה אשר על פניהם. ואנכי השפל דבר נפלאות לא אדע, עשות גדולות כל אבין, הנני כאחד האדם אשר על פני האדמה, עומל ושוטט על פני חוצות לבקש טרף לנפשות ביתי אשר נתן לי אלקים בזה, על איש כזה תתמרמר נפש ההמון עת יתן בחקירות לבבו ושפתותיו לדבר משרים,

במורה חלק שני פרק ל"ז: טבע השכל כן הוא שישפיע לעולם וימשוך ממקבל זה השפע למקבל אחר אחריו. ג"כ פרק ה' חלק א' יאמר בשם חכם אחד שאין ראוי להמעיין בספריו שייחסהו במה שיחקור עליו לעזות, או היותו משתבח ומתפאר והורס לדבר במה שאין לו ידיעה בו, אבל ראוי שיחשבהו לזריזות והשתדלות בהמציא והעמיד אמונות אמתיות כפי יכולת האדם. לכן ראוי ונכון לכל משכיל לבל ירע לבבו ברעהו, ייטיבו דבריו בעיניו או לא, די לו כי חופץ ומשתוקק לדעת טוב הנהו.

גם על זאת להעריך קורא אהוב אשר תמצא בביאורי זה כדברי הראב"ע והרמב"ן ותלמידיו, ומה גם בהתחלת הספר וכלליות חקירותיו ודעותיו, כי כמעט כלם בדרך אחד יבואו בו, על כי זה הוא הדרך הישר והמסילה הנכונה האמתית אשר לא יוכל לצאת ממנה כל חושב בדעת והשכל, אמנם עכ"ז לא תאמר נואש לחדשות, וכמעט בכל מקום אשר תשים עיניך שמה תמצא דברים אשר לא שערם הראשונים.

והנה אם אמצא חן בעיניך קורא משכיל וקראת בבאורי זה, עוד דבר לי אליך, הנה לא לחכמים ולנבונים שמתי פני בביאורי זה, כי מה אדע ולא ידעו, בער אנכי מול ערכם, תולעת ולא איש, כל דברי אלו הם רק לאנשים כגילי. והכי אחי אתה שמע נא את אשר אודיע לך ואשר אבקש ממך, דע כי בכל כחי

עבדתי לפלס דברי במאזני הצדק כפי יכולתי, גם כל קו ונקודה לא לשוא התוו, ואם כי כבד פה ולשון אנכי, יגעי להטעם דברי לכל מבין, אכן אבקש ממך יקרי אם ברצונך להבין בביאורי זה אל נא תאיצה לעבור אותו, ולא רק מדרך המון העם בדברי למודם אזהירך אשר רק בקולם ירעמו ולבם לא ידע מאומה מהמובן אשר בדבריהם, כצפרים המלומדים לבטא בשפתים, לא מכאלו אדבר לא כאלו חלק אחינו, בקהלם לא תיחד כבודינו ובסכלים לא נתחשב, אזהרתי היא מאשר ראיתי רבים מהמשכלים בוטחים על שכלם יותר מדאי, ויאמרו להגיע אל תוכן הדברים כי בעיון קל, ולזה יאבדו לרוב את הדרך הישר ולא יגיעו אל המטרה, ואם ככה אתה עושה לי קורא יקר, הלא טוב מחני נא מזכרך ומנגד עיניך השלך דברי אלו, כי אנכי פעם הפצרתי לדבר במקום אשר במושכל הראשון יוכל להתדמה כי לשוא הרביתי דברי, ופעם בעת אזניך כלות לשמוע אך נאלמתי, וכאלה רבות עשיתי ואחי בעיניך כמתעתע, ותחת חשבי לטובה רעה תגמלני, ולכן אבקש ממך אחי אשר עיניך תהיינה פקוחות אל כל מלה ומלה אל כל קו ונקודה, ואזניך תשמענה צלצלת שפתיך, תזכור הראשונות להאחרונות, והאחרונים תיקח להראשונים, ובחנני נא בזה, תראה אם לא תפקחנה עיניך להיות כאחד האדם יודע טוב ורע, ויהי ד' אלקים עמך

ובבל אשר תפנה תשכיל.

מבוא להביאור

בלעדי שמות האלו הנמצאים בספר קהלת אשר בלתי ידיעתם לא יובן כונתו, עוד הרבה דברים נמצאו בו אשר יעורו עיני הקורא מכל וכל, כי פעם יאמר דבר ופעם הפכו, אשר על כן בקשו לגנוז ספר קהלת, כאמרם ז"ל (שבת ל.) 'שלמה וכו' לא דיין שדברין סותרים דברי אביך אלא שהם סותרים זה את זה', וגם הרבה מדבריו אינם מובנים כלל, ולכן ספר הזה הוא כמעט סגור ומסוגר. וזאת יבין כל משכיל אשר איש אלקים כזה שעליו יעיד הכתוב (מלכים א' ה יא) 'ויחכם מכל האדם' לא עזב לשונו למקרה, ואך במדה ובמשקל כל מוצא שפתיו.

וכן נמצא בזה"ק בכמה מקומות 'כל מלוי דשלמה מלכא על רזא דחכמתא אתמרו' (ח"ג קעח.) 'כל מלוי דשלמה מלכא סתימין לגו בחכמתא' (שם קעז:) וכאלו, ולסיבה הזאת ג"כ לא גנוזהו, כאמרם שם (שבת ל:) 'ומפני מה לא גנוזהו מפני שתחילתו דברי תורה וסופו דברי תורה', ופרש"י: וכ"ש שיש עוד בינתיים, כאשר מצאו אח"כ טעם לכל דבריו. ואשר עשה החכם ככה לדבר מלין סתימין, הוא רק להעלים הענין מראש ועד סוף, למען לא יודעו מחשבותיו רק לאנשי שם, כמאמר הכתוב (תהלים כה יד) 'סוד ד' ליראיו' אשר הביא הרמב"ם לזה הענין, וכאשר יאמר הרמב"ם על עצמו בפתיחתו לספר המורה 'כי כונתי שיהיו האמתיות נשקפות ואחר יעלמו, עד שלא

'להבין משל ומליצה' (משלי א) זה כלל גדול הניח החכם לכל ספרי הנבואה, כי רוב דבריהם נאמרו על דרך חדה ומשל, כמו שהאריך הרמב"ם בפתיחתו לספר המורה, והביא אמרו ית' 'ביד הנביאים אדמה' (הושע יב יא), 'חוד חדה ומשול משל' (יחזקאל יז יב), ואמר כי מרוב עשות הנביאים המשלים אמר הנביא 'המה אומרים הלא ממשל משלים הוא' (שם כא ה), והנה הידיעה הזאת טובה מאוד, כי היא תסיר המכשול מדרך העם ההולכים בחושך, כמאמר הרמב"ם ז"ל בזה"ל 'ויהי אמרי שהוא משל כמו שמסיר הדבר המבדיל בין הראות והנראה'.

אכן להאיר להם הדרך למען מצוא הפתח לגן אלקים ולאכול מעץ הדעת טוב ורע, והוא לידע אמתת הנמשל הצפון בפשוטו של משל, עוד מהצורך לדעת שמות המשותפים המושאלים והמסופקים הנמצאים בספרי הנבואה לרוב, הלא המה מובאים במלת ההגיון ומבוארים ג"כ במורה, ולמען יבין דרכם גם זה שלא עיין בכזה הענין. אזכור מהם פה לדוגמא 'וירא והנה באר בשדה' (בראשית כט ב) נופלת על ראות העין. אמנם 'ולבי ראה הרבה' (קהלת א טז) זו השגה שכליות. אמר 'ויעקב הלך לדרכו' (בראשית לב ב) ונאמר 'קול אלקים מתהלך' (שם ג ח) ולפי זאת ההשאלה יאמר ג"כ 'טוב מראה עינים מהלך נפש' (קהלת ו ט).

בדברי החכם איזה סתירה או הפיכה לא מסיבת שמות הנזכרים, כי אז זאת היא הסבה אשר כן הוא דרך החוקר לחקור: ראשונה דמיתי כה, ואחר אשר ראיתי כי לא כן הוא, אמרתי הפכו. גם מעתה לא תשים עליו חטאת כאשר תשמעוהו דובר לפעמים שלא כדת, כי הלא לא החליט גזרתו על זה, אך יספר כי כן עלה על לבו ומראה לעיני כל אשר לא כן הוא. ולדעתי הענייה זאת הוא תוכן מחשבות החכם בזה הספר, יען ידע כי לב בני אדם רע מנעורותם, והעולה על רוחם הוא אך תוהו והבל, לכן הערים החכם והרבה לספר כל דמיונות השוא אשר עלו על רעיוניו, למען יקח מהם כל איש חלקו הצפון בקרבו, ואז יגלה החכם חרפתם לעיני כל, ויוכח כי כל המחשבות ההם הבל המה, ותכלית האמתי להאדם הוא אך יראת אלקים.

ואנכי אבטח בהיודע כל אשר אחר הידיעות האלו כל דורש אמת בדעת והשכל ימצא נופש בביאורי זה, ויראה איך כל דברי החכם האלו כלם נדברים על אפנם ואין בהם לא סתירה ולא הפיכה, אך כלם משולכים איש באחיו, ומאוד נכוחים למבין.

ואתה ד' אלקים בוחן כליות ולב, אך אותך יראתי ואשר שמת בפי אותו אדבר, מי הוא זה יפתח פיו אתה לא צוית, אם יסתר איש במסתרים אתה לא ידעת, חמול נא על נפש יצרת, ומכל יצורי האדמה אותו בחרת, נתת לו עינים לראות ולב להבין ולהשכיל, ודעת דרכיך יכסוף, צורי, שמור רגלי מדחי בדרך זו אלך, נפש נכאה ונשברה משתוקקת להחזיק בך תמוך נא בימינך, פתח נא שפתי ופי יגיד תהלותיך.

תחליק על הכונה האלקית, אשר שם האמתיות המיוחדת בהשגתו נעלמות מהמון העם, אמר סוד ד' ליריאיו. ועל זה הדרך ילכו אחריו כל החכמים. והנה אחר כי העלם יעלומו החכמים דבריהם וילבישום כתנות, איך יוכל המבין להסיר שמלותם מעליהם ולהציגם עירום לעיני כל, ולכן אף אם יבאר וימתיק מעט אמרותם, יזרח עליהם השמש מקצה מזה, ובערפל יכסם מקצה השנית, הידיעה הזאת תהיה תמיד נגד עיני המתאווה לדעת האמת, ולא יסירה ממחשבותיו אף רגע, אז ישכיל, ולא יעמוד על הפרק עת מחשבותיו ירוצו חוצה. אך יעבור את החצי, כי המטרה ממנה והלאה.

גם זאת לדעת כי תוכן דברי החכם הם רק חקירה אחת, והיא יקרה מאוד, כי לתכלית דבר הוא חוקר, ידרוש ויתור למצוא דברי חפץ ותכלית להאדם, ומה טוב לו לעשות עלי תבל הלזו באשר הוא אדם, והנה יספר החכם את כל אשר עלה על מחשבותיו ויאמר: אמרתי אני בלבי אשר זאת היא התכלית ומצאתי כי לא כן הוא, אז דמיתי כי זה הוא התכלית, וגם בזה שגיתי, פניתי לזה, וגם הוא הבל, וככה ילך וידרוש עד אמרו 'והרוח תשיב אל האלקים אשר נתנה' (יב ז), וראה והבין המאמר 'סוף דבר הכל נשמע' (שם יג) יורה בזה המאסף אשר כונת המחבר בכל חקירותיו הנזכרים היתה לתכלית דבר אחד, ויאמר אשר אחר כי איזן וחקיקר ואשר עלה על דמיונו להיות תכלית האדם, הכל נשמע, ולא נמצא בהם תכלית אמת, ורק הטוב מכל החקירות הוא 'את אלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם'. ואחר ידיעה הזאת לא נקשה עלינו כאשר נמצא

א (ב) הבל. יתבאר בפסוק י"ד בהענין. הבל הבלים. ענין הפלגה, כמו מלך מלכים: (ג) יתרון, שם דבר נגזר מן יתר, כמו זכרון מן זכר, והוראתו על המותרות שיש להאחד מהשני 'מותר האדם מן הבהמה אין' (הלל ג ט). תחת השמש. כנוי לתבל הלוז אשר היא תחת הגלגלים, ויאמר 'תחת השמש' על כי פעולותיו נראים וידועים יותר מפעולת שאר הכוכבים, ובאמרו 'תחת השמים' יכלול כל הגלגלים יחד:

א דברי קהלת פנודור מלך בירושלם: ב הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל: מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמל תחת השמש: ד דור הלך ודור בא והארץ

מלבי"ם - ביאור הענין

כל פעולותיו, כי מה ניתן או מה נוסף לו אנחנו יצירי כפיו בתקירותיו וידיעותיו אותו, ואף לא ירעד ויפחד גוש עפר ורומה, אך יעמיד נפשו בקרצו רק בהעלות על לבבו הנשגבה מכל רעיון יתר שמו, אף כי לחקור אחר מעשיו אשר מעולם לא השיגם ועד נחם לא ישיגם כל נכרה, אכן, לו לא חפץ חלקים בזה לא נתן לנו לז להשכיל, ולא קלק לנו רוח אשר יתעורר מעצמו לילך ולתור בדרך הזה, ובעודו קשור בגוף העכור הזה, יכסוף כלפניו אל קנו ויתנשא לעלות מעל לשמים.

ומה ירד חלקים את האדם החל לדרוש ולחקור לדעת מה פעל אל, ומה חפצו בעולמו, ורצונו במצטר יצוריו, ומערת כל חקירותיו היא ידיעת תכלית עצמותו ויתרונות משאר בראי תהכל. כי תכלית היות כלם כבר אמר, אשר כולם למען האדם נבראו, וא"כ מהרצוי היה שיהיה לו יתרון גדול מהם, ומה הוא הימרון ההוא, על הימרון הזה חקרו כל החכמים מאז, וגם החכם הזה אליו שם פניו, וכל חקירותיו בספר הזה קצבי המרכז הזה מסובבה, ובה החל 'מה יתרון לאדם', אחיה מותרות יש לו להאדם משאר בראי תכלית הלוז, בבלי עמלו, אם כי הוא העומל עלי תהכל יותר מכלם, כי האדם נקצת יתרון נפשו ירד הרגשות ותאוותיו וזרכיו מכל אישי בעלי חיים, כולם ישיגו די מחיתם במעט עמל, הארץ תדשא דשא תלמיח חזיר לבהמות אוכלי עשב, הטורפים יודו לטרף ולבקש אכלם מאשר ננקל ימלאו, עורותם היא שמלותם, הרים ונקעות מעונותם, זה הים גדול ורחב ידיים שם רמש ואין מספר, כלם זה מזה יחיו, והמים להם חומה, מחסה ומסמור, אך האדם לצדו נולד לעמל ויגיעה רבה, לא יאכל בלתי יתרוש יסדר ירע יקטור יזרה יעזב יאפה או יבשל, כמה עמל ויגיעה טרם יצא לחמו למו פיהו, וכן כל זכרי גופו, מכסהו ומחסהו לא ישיגם בלתי עזרה רב הנעשה במחשבה והשתכלות, ואחר כי כל זה הוא מסיבת יתרון נפשו לכן יקן ג"כ אחיה יתרון בהשגת תכליתו, ומה הוא הימרון ההוא, בבלי עמלו שיעמל, אחר כי הוא העומל יותר מכולם מהרצוי היה להיות לו אחיה יתרון עכ"פ חלק עזרתו, תחת השמש, ירמוח על פעולת הגלגלים בהנצחיתם כלם, וכאלו יאמר אחיה יתרון יוכל להיות לו עלי תכלית הלוז אחר כי גם הוא תחת פעולת הגלגלים בתקיותו והפסדו וכל מקרייתיו:

(ד) דור הדור. כאשר החלו בני האדם לחקור אחר תכלית היותם ויתרונם, הניע אותם חקירה הזאת לשים עין אל כלליות היצירה ולחקור אחר תכלית הלוז ויסודותיה, לידע

א (ב-3) דברי קהלת. במחילת הרבה ספרים יודיע המאסף ראשונה למי המה הדברים האלו: 'חזון ישעיהו', 'דברי ירמיהו', ודומיהם. ואדמה כי לא יטעה כל משכיל לחשוב אשר המחבר צעמו דיצר חלה הדברים, הלא נראה אשר פעם ירשום המאסף את המקום או הזמן אשר חי בו המחבר ההוא, כאמרו 'חזון ישעיהו אשר חזה בימי עזריהו' (ישעיה א ב), 'דברי ירמיהו וכו' צעמות בארץ בנימין אשר היה דבר אליו בימי יאשיהו' (ירמיה א ב-3), אלו הם דברי המאסף, וכאלה רבות. וכן תחלת דברי המחבר בזה הספר הוא מן 'מה יתרון' (פסוק ג), והשלמתם הוא 'והרות משוב אל חלקים אשר נתנה' (יב ז), ויתר הדברים, הן בהתחלה מן 'דברי קהלת' עד 'מה יתרון' והן בסוף מן 'הכל הבלים אמר קהלת' עד סוף הספר, הם דברי המאסף, כי כאשר יחיל 'דברי קהלת', 'אמר קהלת', ככה יסיים 'הכל הבלים אמר קהלת', 'ויתר שהי' קהלת חכם'. ואחר ההוצאה הזאת לא יקשה עלינו העמדת הדברים הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הבל, וזאת היא כונת המאסף בזה, יען מוכן הספר הזה הם דברי עצב ויגון, כי יצוה המחבר אף ימאס חיי תכלית הלוז וכלם להכל ידמה, ולמען לא יחשוב הקורא אשר אולי מגודל מנותק העת או מקורר ההשגה דיצר הדובר זאת, לכן יודיע המאסף ראשונה יקר תפארת גדולת המחבר, ויכנהו קהלת על דבר הקהלת הסכמה והעשירה, וכי היה בין דוד, נר משרש מה, בדרך, כמוהו כאביו, בירושלים, עיר המהוללה ומקום החכמה, והנה איש שהיה צמנז כזה הוא דובר את הדברים האלו, ולכן שונה המאסף ואומר 'הבל הבלים אמר קהלת' רובה, קהלת הזה הוא שאמר 'הכל הבלים', ואם בארצם נפלה שלהבת וכו', אם איש שהיה צמנז כזה אמר הבל הבלים, מעתה נענה אחרינו כלנו 'הבל הבלים' וכן אמר הוא ב' הבל הבלים. ובדברים כאלו ג"כ יסיים המאסף אחר השלמת דברי המחבר (יב ח) 'הכל הבלים אמר קהלת', והוסף פה הא ידיעה, להורות על האיש הנדבר כבר מגודל חכמתו ורצ עשר, וא"כ אין לפנות 'כי הכל הבל'.

(ג) מה יתרון לאדם. כבר נידבר בהמצוא מהתשוקה הנעושה בלז האדם לחקור אחר תכלית היותו, הוא

מתח חלקים אשר חנ את מצטר יצוריו למען הכר גדול רוממותו ממעשיו הנוראים והנפלאים, אם כי כונת היצור בתמו לנו התשוקה הזאת ג"כ לא נוכל דעת, כאשר אין ביכולתו להשיג

נאמר (פסוק ד) 'יהי דבר ד' אלי'. ד. יתכן ששמו זה נודע או עלי תהכל לכבוד ולתפארת. ה. מצאתי על די מהפסוק 'מותר האדם מן הבהמה אין'.

א. אשר אסף דברי המחבר וכתבם על ספר. ב. עיין בהראשית בהתחלת ספר דברים. ג. אמנם יחיה בימי יהויקים' (ירמיה א ג) הם דברי המחבר כי שם

לְעוֹלָם עֲמֶדֶת: ה וְזָרַח הַשֶּׁמֶשׁ וּבָא הַשֶּׁמֶשׁ
וְאֶל־מְקוֹמוֹ שְׁוֹאֵף זֹרַח הוּא שֵׁם: ו הוֹלֵךְ אֶל־
דָּרוֹם וְסוּבָב אֶל־צָפוֹן סוּבָב א סִבָּב הוֹלֵךְ הָרוּחַ וְעַל־סִבְיָתוֹ שֶׁב
הָרוּחַ: ז כָּל־הַנְּחָלִים הַלְכִים אֶל־הַיָּם וְהַיָּם אֵינָנו מֵלֵא אֶל־מְקוֹם

מלבי"ם - ביאור הענין

להאדם. וידבר ראשונה מפעולת היסודות בהנצחיים על דרך כלל דור הולך מן הארץ וישבו להיסודות, ודור אחר יבוא מן היסודות להלך על הארץ, והארץ לעולם עומדת, ועל כן החזל בכללה לעולם מתקיים, כי כל גשם אשר מעט מעט יתחבר ולא יתמלא הסקרון סופו יתעדר מכל וכל, אך כאשר יתחבר מחד אחד ומחד השני יתמלא הסקרון, לעולם כאשר היה כן יהיה, וכן היסודות יתנו וישונו לקבל חלקם ולעולם הם במצב אחד.

(ה) וזרח השמש. עמה ידבר החכם מכל יסוד ויסוד, ורצונו צוה כאלו יאמר: אולי רחוק הוא צעריך מה שרמזתי לך, צוה וארחץ סגולה כל יסוד ויסוד בתנועתו הסבוצית, ומה צדין דרכם גם בהנפעלים מהם. והחל מיסוד האש שהוא יסוד העליון, וזרח השמש צאופק הכחות, ובא השמש, מתחת להאופק, ואז יתחיל חיקף לכסוף ולהתקרב שנית אל מקום היסוד שם בתחילה, עד אשר ישבו וזרח הוא שם, וכן יסבב גלי הספוגות.

(ו) וכן יסוד הרוח, הולך אל דרום וסובב אל צפון, על כי סביבת השמש הוא רק ממזרח למערב יאמר אלל הרוח דרום וצפון, ורצונו גם לדרום וצפון, סובב סובב הולך הרוח, סובב אחר סובב, ועל סביבותיו הראשונים שב הרוח לסבב מאז פעם אחר פעם, וכן יסבב לנצח.

(ז) יסוד המים כמו כן, כל הנחלים הולכים אל הים, ומדוע הים איננו מלא, והוא על כי מימי הנחלים לא יוסיפו על מי הים, כי הם יקבלו מימיהם ממנו, ואח"כ ישובו ללכת אל מקום שבאו משם, וכן יסבבו לעולם. הנה זה דרך היסודות וטבעם בתנועתם הסבוצית, כל חלק וחלק יעצו את מקומו בכל עת ורגע ואלד ממקום היסוד, ועכ"ז לא ישיגוהו צוה היעדר מוחלט, כי אחר התעדרו ממקום אחד יהיה במקום אחר, וסובב סובב הולך, ומהו תובל מקומו, ואמנם הראשון יהיה במקום אחר ויכרע החמיל לפשוט זרמו הראשונה החל ללבוש האחרת, וכן ישתנה שני אחר שני ומתגלגל מזורה לזורה עד צווא לתכונתו הראשונה. והאריך, הוא כלליות הסיבוב, לעולם הוא בעצמותו:

על מה אדניה הוטבעו, ומלאו ארבעה נמלים תמידים אשר אין מקום צלחי יסכון אחד מהם, רצוני, בכל מקום אשר תשים עיניך שמה תמצא לפחות את האחד מהם, והם העפר המים האויר והאש, ובלעדם לא מלאו עלי החזל הלזו דבר מתמיד וזולת הנצחיים כלם הנופלים תחת ההויה וההפסק, או שמו חקירותיו גם בהנצחיים ומלאו גם צהם את הארבעה האלו, מזה למדו כי הארבעה האלו הם היסודות, וברואי תבל הלזו כלם הם אשר נרכזו ונתמזגו מהם. וראו ג"כ כי עצמות היסודות מקיפים זה על זה, המים על העפר, הרוח על המים, והאש על הרוח, וכל אחד ינוח על מקומו הטבעי ולא יסר ממנו רק ע"י מכרית, ובסור המכרית ישוב חיקף למקומו, לכן שבו לחקור אחר המכרית המציא את התערבות היסודות והתמזגותיהם. אז נשאו מרום עיניהם וראו את השמש והירח והכוכבים בתמלולתם, כל אחד יסבב מהלכו אל אשר שמה הרוח ללכת, זה ממערב למזרח, וזה ממזרח למערב, מזה נודע להם אשר כל כוכב המשנה דרכו יש לו גלגל אחר, הגלגל חוזר והמולות קיימים בו, והם הרבה גלגלים זה על זה, והגלגלים ההם יסבבו דרכם צלי רפיון וצלי מרגוע צרףו המניע הראשון ית, הקרוב קרוב לנו ורחק רחוק מהשגתיו מאוד מאוד, ומהו למדו אשר עירוב היסודות יתפעל מהגלגלים והן הם אשר יתקדשו בהיסודות תנועה הכרחית בתנועתם התמידית, יתחקו את האש בהאויר, והאויר בהמים, וכלם יעברו בגוף הארץ, ואח"כ ישוב כל אחד למקומו הטבעי ויוציאו עמהם ג"כ חלקים מהעפר, וחוזר חלילה, רצונו ושוב, ומהעירוב הזה יתמזגו היסודות ויתקוו היצורים כל אחד לפי מזגו, צרףו הנשגב מכל רעיון היצור כל צרכתו ומחיה מתים בתנועתו. ופעולת היסודות ההם בכל נצח הוא עד עת נאחם ממזג ההשקות, וג"כ ע"י סביבת הגלגלים, ואז הצוים הן הם המהרסים, וכל יסוד יקבל חלקו, הגשם יתפרד והיה לארבעה ראשים והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה. והכל צרףו הצורא ית' כפי אשר גזרה חכמתו מראשית. ודי צוה הקיטור כי לא צאנו פה לדבר בדברים כאלו, רק את אשר יציא ההכרח להצגת דברי החכם, אשר יתקור על זה בפסוקים הנאים למען יצא ע"י החקירה הזאת לידעת הימרון אשר

כי השמש יטה בימי החורף לדרום ובקיץ לצפון, ויהי פירוש הולך אל דרום וכו' דרך מהלכו וסובבו ממזרח למערב יקרב לדרום ופעם לצפון. י. העליון יכפר בעדו כי נכנסנו מעט בסוד הגלגול. יא. השבב יורה אשר מחשבות החכם הוא כאשר נתבאר, כי הנה ידבר מטבע שלשה היסודות אש רוח ומים, ומדוע לא ידבר מיסוד העפר, זאת לעדה אשר כל כונתו הוא להביא ראיה לשלשה יסודות האלו אשר פעולתם בהנצחיים נעלם ונסתר מחרשנו שגם מנהגם כמנהג יסוד הרביעי הגלגל ונראה לעינינו. ואם אמנם לפירוש הראב"ע והנמשכים אחריו ידבר החכם ג"כ מיסוד העפר באמרו 'והארץ לעולם עומדת',

כי הכל הבל' יעוין בהמלות. כי אין הבדל בין פסוק זה להענין אשר אנחנו בו, אך באמרו שם ראשונה אין יתרון ובההבל יסיים, ופה יתחיל בההבל ויסיים בהיתרון. ו. ויעיין בהמורה חלק ראשון, פרק ע"ב. ז. אם אמנם הארתי מעט בדברים הידועים האלו הוא בגלל האיש אשר לא עיין בכזה הענין, גם רמזתי איזה דרך באה החקירה הזאת לנו, והוא ג"כ בספרי המקובלים וידועה לירועי הן. ח. אם כי עצמות השמש אינו יסוד האש, אך הוא המניע ליסוד האש והוא הנראה לעינינו ויסוד האש מכוסה מאמנו, לכן ידבר החכם ממנהלך השמש, והוא הוא. ט. צדעת הראב"ע 'הולך אל דרום' וכו' יסוב על השמש,

שֶׁהַנְּחָלִים הַלְכִים שָׁם הֵם שְׂבִים לָלֶכֶת: הַ פְּלִי-הַדְּבָרִים יִגְעִים לֹא-יֻכָּל אִישׁ לְדַבֵּר לֹא-תִשָּׁבַע עֵין לְרֵאוֹת וְלֹא-תִמְלֹא אוֹזן מִשְׁמָע: ט מֵה-

מִלְבִּי"ם - בִּיאור הַעֲנִין

הַנֶּפֶשׁ הַמִּשְׁכֵּלָה, וַיִּקְרָא לְדִצּוֹר פְּנִימִי, וְלֹכַן הִרְבֵּה מִהַמְכֻמִּים לֹא יִקְרָאוּ אֶת הָאֵלֶּס כֵּשׁ מִדְּבַר רַק כֵּשׁ מִשְׁכִּיל, וְהַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת הִיא הַמוֹלָחַת רַעֲיוֹנֵי הָאֵלֶּס עַל כִּלֵּי הַמִּצְטָא. וַיְדוּעַ בִּי הַרְעִיוֹנִים הַמָּה כְּמִים הַיָּגִירִים, וְכִנְחָל שׁוֹטֵף אֲשֶׁר לֹא יִכְזֹּב מִימֵיו כִּן לֹא יוֹמוֹ אֶף רֶגַע כֹּל עוֹד רוּחַ הָאֵלֶּס בְּקִרְבּוֹ, וְזֹאת יִרְאֶה הַחֶסֶד, בְּאִמְרוֹ **לֹא יֻכָּל אִישׁ לְדַבֵּר**, רוֹנָה לֹא יֻכָּל לְהוֹלִיף אֶת כֹּל אֲשֶׁר יַעֲלֶה עַל רַעֲיוֹנָיו, כִּי גַם הֵם לֹא יוֹמוֹ אֶף רֶגַע לֹאִין קֶץ לְהַמְשָׁכָתָם, וְכִמוֹ כִּן **לֹא תִשָּׁבַע עֵין לְרֵאוֹת וְלֹא תִמְלֹא אוֹזן מִשְׁמָע**, רַק עוֹשִׂים כְּמִלְכָּתָם כִּלֵּי לְנוֹת, וְחִלּוֹת מִדְּשִׁים מִקְרֹב יִצְאוּ, זֶה אֲחֵר זֶה כִּלֵּי הַפְּסוּגָה, וְכֹל זֶה יִצְאֵם מִפְּעוּלָה הַיִּסְדּוֹת כְּתוּבָתָם הַכְּסוּדִיִּים:

(ט) וְלִפְסָבָה הַזֹּאת מֵה שִׁהִיָּה הוּא שִׁהִיָּה וְזֶה שִׁנְעִישָׁה הוּא שִׁנְעִישָׁה, רוֹנָה הַפְּרָטִים מִתְחַדְּשִׁים כָּל יוֹם תָּמִיד, וְלֹא יִשְׁתַּנּוּ לְנֶחֱם עַל כְּתוּבָה אֲחֵרָה

מִקּוֹם הַעֲלִיוֹנִים וּבְמִלֵּת אֶרֶץ מִקּוֹם הַתַּחְתּוֹנִים, וְאִחֶ"כּ יִדְבַר עַל דֶּךְ פְּרִט וְרִק מִהַעוֹלָם הַשֶּׁפֶל, כְּאִמְרוֹ 'וְהָאֶרֶץ הִיָּתָה תוֹהוֹ וָבֹה'. וְרֹאֵה אִמְרוֹ בַּפְּסוּק אַחֵר 'כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֱלֹהִים לֹא תוֹסִיף תַּת כַּחַח לָךְ, נַע וְגַד תִּהְיֶה בְּאֶרֶץ' (בְּרֹאשִׁית ד' יב'), הֵנָּה נִגַּד הַעֲבֹדָה יִאֲמַר 'אֲדַמָּה', וְנִגַּד הַנִּדְרֹת 'יִאֲמַר 'בְּאֶרֶץ', רוֹנָה עַלִּי הַתְּבַל. וְאִמְנֵם יִשׁ בְּשֵׁם 'אֶרֶץ' גִּ"כ הוֹרָאֵת מִקּוֹם הַיִּבְשָׁה, כְּנֹאמֶר (שֵׁם א' י) 'וַיִּקְרָא אֱלֹקִים לְיִבְשָׁה אֶרֶץ', וְפַעַם נִמְצָא גִ"כ הוֹרָאֵתוֹ כֵּשׁ אֲדַמָּה עַל דֶּךְ מִסְפּוֹק, אֲבָל לֹא יִמְצָאוּ אֶף פַּעַם שִׁינּוּהָ עַל יִסּוֹד הָעֶפֶר. וְלִפִּי דְרִיכְנוֹ יִתְוַרֵץ פְּלִיאָה בְּמַעֲשֵׂי בְּרֹאשִׁית: מִדְּרֹעַ בְּבִרְיָת הַצִּמּוּם וְהִיא נֹאמֶר שֵׁם 'אֶרֶץ' 'תִּדְשָׁה אֶרֶץ דְּשָׂא' (שֵׁם פְּסוּק יא) 'תִּרְצָא אֶרֶץ נֶפֶשׁ בַּחֲמָה תִּהְיֶה וְעוֹף' (שֵׁם פְּסוּק כד) וְכֹאדֶם נֹאמֶר 'עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה' (שֵׁם ב' ז), מִדְּרֹעַ עֶפֶר וְלֹא אֶרֶץ, וְזֶה יִרְצָה בְּאִמְרוֹ מִן הָאֲדָמָה, וְהִנֵּה אֲקִידֵם דְּבִרֵּי הַחֶסֶד כִּן עֲזָרָה, בַּפְּסוּק 'מִי יִדְוֶה' (לֵחֵלן ג' כא) יֻכָּח עַל יִתְרֹן נִשְׁמַת הָאֵדֶם מִמַּעֲשֵׂי בְּרֹאשִׁית, וַיֹּאמֶר: בַּהֲצוּמָת כְּתִיב 'תִּדְשָׁה אֶרֶץ דְּשָׂא', 'תִּרְצָא אֶרֶץ נֶפֶשׁ חַיָּה', בְּבִרְיָת הַמִּים, 'יִשְׁרְצוּ הַמִּים נֶפֶשׁ חַיָּה' (בְּרֹאשִׁית א' ב) וְהִנֵּה מִמְּקוֹם שֶׁנִּבְרָא גּוֹפֵם מִשֵּׁם גַּם נֶפֶשׁ, וְכֹאדֶם הֻזְכֵּר שֶׁבְּרָא אֶת גּוֹפּוֹ מִן הָאֲדָמָה וְאִחֶ"כּ יִאֲמַר 'וַיִּפֹּחַ בָּאָפִי נִשְׁמַת חַיִּים', וְזֶה לְחִבּוֹן אֲשֶׁר רַק חוֹמֵרוֹ מִן הָאֲדָמָה וְנִפְשׁוֹ חֵלֶק אֱלֹהִים מִמַּעַל. אֲלוֹ הֵם תּוֹכֵן דְּבִרְיוֹ אִם כִּי לֹא לִשְׁנוֹן הוּא. וְלִפִּי הָאִמּוֹר מֵה מֵאֵד יִצְדַּק בְּהַצְמַח וְהִיא שֵׁם אֶרֶץ בְּכֹאדֶם עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה, רַק לִפִּי הַהֲנַחָה אֲשֶׁר לֹא שֵׁם אֶרֶץ הוּא שֵׁם עֶפֶר, וְהִנֵּה בִּשְׂאֵר הַנִּבְרָאִים לֹא יִאֲמַר תִּרְצָא הָעֶפֶר כִּי אִז תִּהְיֶה הַצִּמּוּם רַק אֵל יִסּוֹד הָעֶפֶר, וְהוּא אֵין בִּכְחוֹ לְהוֹצִיא רַק אֶת יִסּוֹד הָעֶפֶר וְהַעֲלִיץ יִת' רִצָּה אֲשֶׁר גַּם נֶפֶשׁם וּבְחֻלּוֹתָם יִהְיֶה מִמַּטָּה, לִכֵּן אִמְר 'תִּרְצָא אֶרֶץ נֶפֶשׁ', כִּי הוּא שֵׁם הַיִּסְדּוֹת אֲחֵר הַתְּמוּנָה, וְלִכֵּן בִּכְחַם לְהוֹצִיא גַם נֶפֶשׁ הַצִּמּוּם וְהִיא, וַיִּעַן רִצָּה לְהוֹרֹת אֲשֶׁר נֶפֶשׁ הָאֵדֶם אֵינָה כְּנֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה לִכֵּן יִסְפֵּר 'וַיִּצְרֵךְ ד' אֱלֹקִים אֶת הָאֵדֶם עֶפֶר מִן הָאֲדָמָה' רוֹנָה גַם יִסּוֹד הָעֶפֶר אֲשֶׁר בִּי הוּא בְּמִדְרָגָה יוֹתֵר קָלָה מִן יִסּוֹד הָעֶפֶר אֲשֶׁר כְּשֹׂאֵר הַנִּבְרָאִים, כִּי הוּא קִיבֵל כַּחַח מִן הָאֲדָמָה אֲחֵר אֲשֶׁר נִמְצָאָה כְּכֹר עִם שֹׂאֵר הַיִּסְדּוֹת כְּנֹכַח, וְזֹא נִיפֹחַ בְּאִפּוֹ נִשְׁמַת חַיִּים. אֲבָן כְּשִׁיפֹר חֲטָא הָאֵדֶם וְהִקְלִיחַ אֲשֶׁר קִיבֵל אוֹתוֹ הַשֵּׁם יִאֲמַר 'בְּיוֹעֵת אֶף תִּאֲכַל לָחֶם עַד שׁוֹכֵךְ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לִקְחָתָה', וַיֹּאמֶר שְׁנִית 'כִּי עֶפֶר אַחֶה וְאֵל עֶפֶר חֲשׁוּב' כִּי רֹאשׁוֹנָה תִּהְיֶה הַהֲשָׁבָה אֶל הָאֲדָמָה, וְאִחֶ"כּ יִפְשׁוּת גַּם אֶת הַצִּמּוּם הַזֹּאת וְיִשׁוּב לְעַצֵּם יִסּוֹד הָעֶפֶר. יֵב. אֲצִל הַדִּיבּוֹר יִאֲמַר בִּלְשׁוֹן 'לֹא יֻכָּל' וְאֲצִל עֵין וְאוֹזֵן יִאֲמַר 'לֹא תִשָּׁבַע', 'וְלֹא תִמְלֹא', וְהוּא עַל כִּי הַדִּיבּוֹר יִצָּא הָאֵדֶם בְּפְעוּלָת עֲצָמוֹ, וְהִרְאוֹת וְהִשְׁמַע לֹא יִתְפַּעַל בְּלִית פְּעוּלָת וְזוֹלָתוֹ. וַיֹּאמֶר 'לְרֵאוֹת' בְּלִמָּד וְיִשְׁמָעוּ' בְּמִם, עַל כִּי טַעַם הִרְאוֹת לְפַעֵל רֹאשׁוֹנָה עַל הַנִּרְאָה וְאִחֶ"כּ יִתְפַּעַל מִמֶּנָּה, וְלִכֵּן יִאֲמַר לְרֵאוֹת עַל מִשְׁקַל לְפַעֵל, וְהִקּוֹל יִכְנֵס בְּהָאוֹזֵן כִּלִּי שִׁיפֵעַל חוֹשׁ הַשְּׁמַע מִקּוֹדֶם עַל הַקּוֹל הַהוּא, לְזֹאת לֹא יִפּוֹל עַלִּי שֵׁם הַתְּפַעֵל כִּי הוּא הַמִּתְפַּעֵל לִכֵּן יִאֲמַר מִשְׁמָעוֹ בְּמִם, וְרוֹנָה הָאוֹזֵן לֹא תִמְלֹא מִפְּעוּלָת הַשְּׁמַע.

(ח) בִּלְדְּבָרִים. אֲחֵרֵי הַרְאֻמוֹ אֶת דֶּךְ הַיִּסְדּוֹת לְעִצּוּמָם הַתְּמִידִית, יֹאמֶר אֲשֶׁר לְפָנֶיהָ הַזֹּאת כֹּל הַדְּרִיסִים הַמִּתְחַדְּשִׁים מִהֵם הֵם יִגְעִים, רוֹנָה הֵם תָּמִיד בְּעִצּוּמָם, יִלְכוּ וְיִשְׁכְּנוּ, לְנוֹחַ וְשׁוֹכֵן, וְיִרְגְּעוּ יִלְבְּשׁוּ זֹרֶה אֲחֵת יִתְחַלּוּ מִיֶּכֶף לְהַשְׁמָנוּת, וְכִן יִשְׁתַּנּוּ מִרְגַּע לְרֶגַע, עַד כִּזֹּאֵם לְזֹרֶה הַאֲחֵרָה, וְכִן לְעוֹלָם. וְהַחֶסֶד הַלְכִּים אֶת דְּרִיכּוֹ כְּמִשַּׁל מִלֵּת 'יִגְעִים', כִּי הַעוֹזֵד כִּלֵּי מִרְגַּע הוּא עֵיף וְיָגַע, וְעֵשָׂה זֹאת לְהַעֲלִים הַעֲנִין, וְלֹא לְכַד הַנּוֹפֹת אֶף גַּם כְּחֻמִּיתָהּ לֹא יוֹמוֹ מִעִצּוּמָם אֶף רֶגַע. **לֹא יֻכָּל אִישׁ לְדַבֵּר**. יְדוּעַ כִּי לֹא כִנְחָל הַמִּצְטָא לְכַד יִקְרָא הָאֵלֶּס כֵּשׁ מִדְּבַר, כִּי הִרְבֵּה בְּרֹאִים יוֹמוֹמוֹ גִּ"כ לְכַד כְּשִׁפְחִים, כְּמִינֵי לְפֹר הַפִּאֲסִיגוֹ, אֶף הֵם לֹא יְדוּעַ מִהֶמוֹן אֲשֶׁר בְּדִרְכֵיהֶם וְהַאֲדָם יְדוּעַ, כִּי חֲמָשָׁה מוֹלָחֹת הֵפֶה הֵם רַק כִּלִּים אֲשֶׁר עַל יִדֵּם מוֹלִיף הַנֶּפֶשׁ אֶת רַעֲיוֹנוֹתֶיהָ, כְּאֵדֶם הַפּוֹרֵעַ עַל פִּי הַנֶּחֱל, וְהַדִּיבּוֹר הוּא יִקְרָא כֵּשׁ הַחֶסֶד דְּבִרֵּי חֲזוֹן, אֲמֵנִם עַלִּם כֹּחַ הַדִּיבּוֹר הוּא

אֶךְ יֵשׁ דְּבָרִים נִכּוּחִים לְהַשִּׁיב עֲלֵיהֶם, א' מִדְּרֹעַ פֶּסֶח הַחֶסֶד מִקְצָה אֶל הַקְצָה, בַּפְּסוּק מִיִּסּוֹד הָעֶפֶר וְאֲחֵרֵי אֵל יִסּוֹד הָאֵשׁ, הֵלֹא יִחְשָׁב עַל הַסֵּדֵר אִם מִלְמָטָה לְמַעַל אוֹ מִלְמַעַל לְמַטָּה, וְשְׁנִית, אַחֵר כִּי כוֹנֵן הַחֶסֶד לְדִבֵּר מִסִּבֵּית הַיִּסְדּוֹת אִ"כ בְּאִמְרוֹ וְהָאֶרֶץ לְעוֹלָם עֲזוּמָת מִסְחִיר כוֹנֵנוֹ. וְאִמְנֵם הַרְמַבִּין יִדְחַק אִ"שׁ לְמוֹי אֲשֶׁר בְּאִמְרוֹ דִּרֹּךְ הוֹלֵךְ וְדוֹרֵךְ בֹּא יוֹרֵה עַל הַסִּבִּיב אֲשֶׁר לִיִּסּוֹד הָעֶפֶר, וַיֹּאמֶר כִּי הַחֶסֶד יִרְצָה בּוֹה דְּרוֹת הַצִּמּוּם אֲשֶׁר עַל יִדֵּם יִחִיו הַבְּעִלֵּי חַיִּים וְיִשְׁכְּנוּ אֶל הָעֶפֶר וְיִחַדְּדוּ וְיִצְמִיחוּ אֶת הַצִּמּוּם. אִמְנֵם זֶה דֶּךְ אֲמַת נִכּוֹן הוּא לְתַחֲלִית הַכּוֹנֵן, כְּאִשֵּׁר בְּרִיאָתוֹ גִּ"כ עַל זֶה הַדֶּךְ, אֶךְ לֹא יִתְכַן שִׁינּוּהָ בּוֹה עַל עֲצִמּוֹת יִסּוֹד הָעֶפֶר, כִּי בּוֹה יִדְבַר מִן הַמִּתְחַדְּשִׁים מִיִּסּוֹד וְלֹא מִיִּסּוֹד עֲצָמוֹ, וְיִצְוֵן הַחֶסֶד הוּא לְהִבְיֵא רֵאִיָּה מִן עֲצִמּוֹת הַיִּסּוֹד עַל הַמִּתְחַדְּשִׁים מִמֶּנָּה, גַּם אַחֵר כִּי הַמִּתְחַדְּשִׁים יִדְבַר הֵלֹא כֵּהֶם מִן כֹּל אֲרַבְעָה הַיִּסְדּוֹת וְאֵין יִאֲמַר כִּי בּוֹה יִדְבַר רַק מִן יִסּוֹד הָעֶפֶר, וְאֵם תֹּאמַר אֲשֶׁר אִמְנֵם דִּרֹּךְ הוֹלֵךְ וְדוֹרֵךְ בֹּא מִן הַמִּתְחַדְּשִׁים יִדְבַר, וְכֹאדֶם וְהָאֶרֶץ לְעוֹלָם עֲזוּמָת יִדְבַר מִיִּסּוֹד הָעֶפֶר לְבַד, אֵיזֶה הַתְּקִשּׁוֹת יֵשׁ לִפִּי זֶה בֵּין דִּרֹּךְ הוֹלֵךְ וְדוֹרֵךְ בֹּא לְהֹאדָר לְעוֹלָם עֲזוּמָת, הֵלֹא לֹא מִן יִסּוֹד הָעֶפֶר לְבַד יִכְבֹּא הַדְּרוֹת, וְלֹא אֱלֹוֹ לְבַד יִשְׁכְּנוּ. וְלִכֵּן הַנִּכּוֹן כְּאִשֵּׁר נִתְבָּאֵר, אֲשֶׁר בְּאִמְרוֹ וְהָאֶרֶץ לְעוֹלָם עֲזוּמָת יִדְבַר עַל כִּלְיוֹת הַתְּבַל הַנִּתְמַנּוֹת מִן יִסְדּוֹת הָאֲרַבְעָה, וְיִדְבַר רֹאשׁוֹנָה עַל דֶּךְ כִּלִּל, וְאִחֶ"כּ יִדְבַר מִטַּעַם עֲצִמּוֹת הַיִּסְדּוֹת, לְמַעַן יִהְיֶה לוֹ לְעֵדָה עַל מִשְׁפָּטוֹ הָרֹאשׁוֹן, וְלֹא יִדְבַר רַק מִן שְׁלֹשָׁה הַיִּסְדּוֹת, כְּאִשֵּׁר נִתְבָּאֵר. וְאֵם לֹא אֵהִי עֲלֵיךְ לְמַשָּׂא אֲבָרָה בְּרֹאִית אֲשֶׁר שֵׁם אֶרֶץ לֹא הִנֵּה עַל הוֹרָאוֹת יִסּוֹד הָעֶפֶר לְבַד, רַק עַל כִּלְיוֹת תְּבַל הַלְוֹ. וְאֲקִידֵם רֹאשׁוֹנָה אֲשֶׁר גַּם זֹאת מִצְוָה הַחֻקִּים שֶׁגַם בְּכֹל יִסּוֹד הַעֲצָמִי יֵשׁ תְּעוּבוֹת מַעַס מִשְׂאֵר הַיִּסְדּוֹת כְּפִי כְּתוּבָתוֹ, וְאִמְרוֹ לִפִּי הַהֲנַחָה הַזֹּאת כִּי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר אֲנִינָה עַלִּי אִמְנֵם עֲזוּמָת יִסְדָּה, אֶךְ שֵׁם גִּ"כ חֵלֶק קֶטֶן מִהֵמִים, וְמַעַס מִן הָאִיר, וְמַעַס מִן הַמַּעַס מִהָאֵשׁ, וְהִיא נִקְרָאֵת אֲדַמָּה, כְּנֹאמֶר (בְּרֹאשִׁית ג' יז) 'אֲרֹורָה הָאֲדָמָה' 'לְעִבְדָּה אֶת הָאֲדָמָה' (שֵׁם ב' ז) 'כִּי תַעֲבֹד אֶת הָאֲדָמָה לֹא תוֹסִיף תַּת כַּחַח לָךְ' (שֵׁם ד' יב), וְעַל יִסּוֹד הָעֶפֶר נֹאמֶר 'כִּי עֶפֶר אַחֶה וְאֵל עֶפֶר חֲשׁוּב' (שֵׁם ג' יט), וְכֹא הַתְּצָא פַעַם שֵׁם עֶפֶר בְּמִקּוֹם שִׁתְרִמָּה אֲשֶׁר לֹא יִתְכַן לְהִיְוֵת שֵׁם הַיִּסּוֹד, וְאִם 'יִעֲבֹר תִּאֲכַל כֹּל יְמֵי חַיִּיךָ' (שֵׁם פְּסוּק יז), הוּא לְהַפְלֵגַת הַעֲנִין, כִּי יְדוּעַ אֲשֶׁר הַנֶּפֶשׁ תִּאֲכַל גַּם שֹׂאֵר מִאֲכִלִּים, וְהַרְגִּישׁוּ בּוֹה חֲכִמֵּינוּ דִּל וּפְרִשְׁוֹהוּ (עֵינִי יוֹמָא עֵת), 'יִשְׁכַּל מִה שִׁיִּאֲכַל יִטַּעַם בּוֹ טַעַם עֶפֶר' וְזֹא יֻכָּל לְהוֹרֹת עַל יִסּוֹד הָעֶפֶר. וְכִן 'הַשְׂוֹאֲפִים עַל עֶפֶר אֶרֶץ בְּרֹאשׁ רִלִּים' (עֲמוֹס ב' ז) 'יִפְלִגַּ בּוֹה אֶת הַעֲנִין, וְיִרְצָה מִדְרָגָה הַתַּחְתּוֹנָה שְׂבָאֵר, וְהוּא יִסּוֹד הָעֶפֶר. אֲבָן שֵׁם 'אֶרֶץ' יוֹרֵה עַל הַרְבֵּה כֵּשׁ תְּבַל 'לִד' הָאֶרֶץ וּמִלּוּאָה' (תְּהִלִּים כ' א) וְיִכְפִּיל הַמִּלְצָה 'תְּבַל וְיִרְשָׁה בּוֹה' וְהוּא שֵׁם כִּלִּל לְכָל אֲשֶׁר תַּחַת גִּלְגַּל הַיִּרְחַ, כְּאִשֵּׁר שֵׁם 'שְׁמִים' יִכָּלֵל כֹּל הַגִּלְגָּלִים. וְלִכֵּן כְּאִשֵּׁר יִתְחַלֵּל לְסַפֵּר כִּלְיוֹת הַבְּרִיאָה יִאֲמַר רֹאשׁוֹנָה עַל דֶּךְ כִּלִּל 'בְּרֹאשִׁית בְּרָא אֱלֹקִים אֶת הַשְּׁמִים וְאֶת הָאֶרֶץ' (בְּרֹאשִׁית א' א) וְיִכָּלֵל בְּמִלֵּת שְׁמִים

שִׁיְהִיָּה הוּא שִׁיְהִיָּה וּמַה־שֶׁנַּעֲשֶׂה הוּא שִׁיְעֵשֶׂה
וְאִין כִּלְחָדֵשׁ תַּחַת הַשָּׁמַיִם: יֵשׁ דְּבַר שִׁיאֲמַר
רֵאֵה־זֶה חֲדָשׁ הוּא כְּבָר הִיָּה לְעֵלְמִים אֲשֶׁר הִיָּה
מִלְּפָנֵינוּ: יֵא אִין זְכָרוֹן לְרֵאשִׁינִים וְגַם לְאַחֲרֵנִים
שִׁיְהִיו לֹא־יְהִיָּה לָהֶם זְכָרוֹן עִם שִׁיְהִיו לְאַחֲרֵנָה: יֵב אֲנִי קִהַלְתִּי הַיִּיְתִי
מִלֶּךְ עַל־יִשְׂרָאֵל בִּירוּשָׁלַם: יֵג וְנָתַתִּי אֶת־לְבִי לְדָרוּשׁ וּלְתוֹר בַּחֲכָמָה
עַל כָּל־אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם הוּא | עֲנִין רַע נָתַן אֱלֹהִים לְבִנִי
הָאָדָם לְעֵנוֹת בּוֹ: יֵד רֵאִיתִי אֶת־כָּל־הַמַּעֲשִׂים שֶׁנַּעֲשׂוּ תַּחַת הַשָּׁמַיִם

(יג) במלת לתור יורה על גודל החיפוש בעת החקירה כאדם התור בארץ ומתהלך בכל חלק מחלקיה. לענות. מלשון יענית ואמרת (וכרם כו ה), ונופל על הדיבור והמחשבה כמלת הגיון, והחכם אחז בזה הלשון על כי הוא ג"כ לשון ענוי וצער:

מלבי"ם - ביאור הענין

וסכלות. גם פעם יאמר 'הכל ורעות רוח' ופעם 'הכל ורעה רעה'. לכל זאת ראוי ופעם 'רעות רוח' לזד, ופעם 'הכל ורעה רעה'. לכל זאת ראוי לחת לז כאשר הזכרתי בהמבוא אשר עלי ספק חכם מה לא עוז לשון למקרה ואף פילס כל דבריו במאזני המצונות. ואנכי אצטט צהנות לז לכל דבר אשר כל נותן לזבו לזכור זה ימלא נופש לנפשו מכל המצוקים האלו וכל דבר ודבר על מקומו יצין בשלום.

וגחזור לענין הספר, אני קהלת. שלשה סיבות הם אשר ימנעו את האדם מהשכל מושכל. א' רוע המזג, א' רוע המזג, א' רוע המזג, כי למן העוני יפריע גם שכל המשכיל מעצמותו, ג' חלישת המשוקה, יהיה האדם חכם וגם עשיר ואף לא ימארה לדעת א' לפנות שלא ידע, וזאת יראה החכם להודיע אשר ראוי לכל להאמין ולהעדיף את דבריו, על כי גם אחד משלוש אלו המונעים לא עמדו לשטן לו להשמיט את מושכליו, ויאמר אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים, יורה בזה על גודל חכמתו ורע עשרה, כאשר נתבאר, וגם נתתי את לבי בהשמוקקות גדולה לדרוש ולתור על כל אשר נעשה תחת השמים, וא"כ כדאי אנכי וראוי להאמין בדברי. הוא ענין רע, טרם יקיים החכם דבריו מה שנודע לו אחר החקירה והדרישה ידבר על עזם החקירה, ויאמר אשר אמנם צטעב הזאת הנטועה בלז האדם לחקור אחר דברים כאלו הוא ענין רע אשר נתן אלוקים לבני האדם להגות בו, כי טוב היה לו להאדם עלי מכל הלוז לחיות לשעמו כאשר אישי בעלי חיים ושלא ידע מחקירות כאלו אשר יענה ויעזר נפשו בזה: (יד) ראיתי. עמה שז החכם לספר את אשר נודע לו אחר החקירה, ויאמר ראשונה ע"ד כלל ראיתי את כל המעשים והנה 'הכל' הב' ורעות רוח. ואח"כ יספר פרטי כל מקורותיו.

מאשר נעשו מראשית, ואין ב' חדש, לא צהכללים ולא צהפרטים, תחת השמש, על כי כלם נופלים תחת פעולת הגלגלים, ולמענה סבובית אין קץ, והיא בכללה לא תקבל שום שני, והשני בחלקיה הוא בכל עת ורגע, כי בדרך סבובית יתעברו חלקיה פעם אחר פעם על תכונה אחרת, וכל חלק יתעדר בכל רגע ממקומו, ועכ"ז לא ישיג העדר גמור אף את אחד מחלקיה, כי אם אינו במקום זה ישנו במקום אחר, כל חלק ידדוף חלק, דור הולך ודור בא וכלליות הסיבוב לעולם הוא ואין חדש:

(יז) אם כי פעם ימלא דבר אשר יוכל האומר לאמר ראיה זה דבר חדש, אל מאמן לדבריו, כי כבר היה הדבר הזה לעולם אשר מלפנינו:

(יח) רק אין זכרון לדברים הראשונים ולכן נראה לנו שהמה חדשים, וגם לאחורונים, רואה לא לזד אשר העזר נשכח וההוה ישכח, אף גם לדברים האחרונים שעוד עתידים להיות גם להם לא יהיה זכרון, עם שיהיו לאחורונה, רואה אלל הדורות אשר יהיו בזמן עוד יותר מאוחר:

(יט-ג) אני קהלת. עד הנה ידבר החכם על דרך כלל את אשר נודע לו אחר החקירות, עמה ימחיל לספר פרטי כל חקירותיו, ועל איזה דרך הלך בזה, ומה למד מהם. ואני טרם אכלה לדבר יש לו להעיר קורא יקר לשים לב לדבר החכם אשר לא צטעב אחת ודברים אחדים ידבר ואף החליף לשון עשרת מונים, ראה אמרו ראשונה 'נתתי את לבי' (פסוק יג) ושנית 'דברתי אני עם לבי' (פסוק טו) ואח"כ 'ואמנה לבי' (פסוק יז) 'פניתי אני בכל מעשי ידי' (ב יא) 'פניתי אני לראות' (שס יז), וצאמרו 'פניתי אני לראות' יכלול חכמה עם הוללות וסכלות, וכאשר יאמר בלשון 'ואמנה לבי' יפריד בין חכמה להוללות וסכלות צמלת ודעת 'לדעת חכמה ודעת

האדם כלם, אף כי תולעת כמנוי, ריק מכל מדע נעדר כל תבונה, האנכי אתהלה לאמר חפשוני חדרי לב נבון אשר אין חקר לחבתותו. ואם בעל נפש אתה ושמתי יד לפה, אם לא כי יאיר האמת נגד עיניך אז צא נא והלחם בין והודע האמת לעיני השמש, או אז ברכ גיל אקבלו גם אני, ואהבת עולם. אהבה.

יג. אם אמנם הרמב"ם ידבר טיה על המדקדקים ביותר ויאמר אשר בגלל זה יבואו לשים בפי המחבר דברים אשר לא כונם, אכן אדמה כי כל משכיל יבין אשר לא על כאלו דבר וידע לנוכח מי שם פניו. יח. אל ידע בעיני הקורא המבקש, כי אנכי לא אתהלה לאמר אני אני הוא אשר ידדתי לסוף דעתו של החכם, חלילה לי מדבר כזאת, לא נבחר ממני קוצר השגת בני

(יד) הבל. ריק ואפס, רעות רוח.
לשון שבידה, כמו 'תרועם בשבת
ברזלי' (תהלים ב ט), והוא ג"כ לשון
רעה.

והנה הבל ורעות רוח: מועות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות:

מלבי"ם - ביאור הענין

מוכל להקרא בשם טוב האמתי, כמזכר למען יחזיק בהפעולה
ההוא וישיג על ידה חכמת הטוב. ואמנם לא חשב החכם
מראשית החקירה למצוא הטוב האמתי בהסקלות, כי הוא דבר
נגלה וידוע אשר האמיתות המאומות הרע וההבל שמהם ילידי
הסקלות, אך כאשר שם פניו להחלול על זה הדבר חסוד
חקירתו גם על הסכלות, על כי היא נאחזת בעקב ההוללות,
כאמרו 'ולאחז בסכלות' (להלן ג), אצל למצוא הטוב האמיתי
בהסקלות לצד על זה לא החל לחקור. ולכן כשיספר החכם אשר
אחר החקירה מצא בהחכמה או בהחלולות אחת משתי אלו, היינו
או רע או הבל יאמר בלשון גס, 'גס זה הבל', 'גס זה רעיון
רוח', ורואה, גם ציה יש מולדה אחת משתי המולדות ילידי
הסקלות, ומטעם זה כשהחל החכם לחקור ודימה למצוא בהחכמה
את הטוב האמיתי, יכול להוללות והסקלות יחד, ויחלקם
מהחכמה במלת 'ודעת', אשר הוא לפי הנראה אך למותר, ויאמר
(פסוק יז) 'לדעת [חכמה] ודעת' הוללות וסקלות', אך אחר אשר
גם בהחכמה הטוב האמיתי לא מצא ופנה מדרוש עוד יותר
למצוא הטוב האמיתי בכל מעשי חבל הלו, ואף החל לחקור בין
חכמה הוללות וסקלות למצוא בהם ע"פ הטוב המדומה כמזכר,
נגד הטוב הזה היו אצלו כמעט כלם על משקל השוא, ולכן לא
יפריד אצל החקירה ההוא צנייהם, ואף יכלול כלם יחד באמרו
(להלן ג יז) 'לראות חכמה והוללות וסקלות'. ומטעם זה ג"כ
יאמר אצל החקירה הראשונה הלשון 'לדעת' המורה על השכלות
למזכר הדבר ואמתתו, ואצל החקירה השנייה יאמר 'לראות'
המורה על השגת התמונה והתואר, ורואה השגה קלה חזונית
לא השגה פנימית למזכר הדבר ואמתתה.

ואחר אשר הודמתיק כל זאת נלך דרכנו צטט. והנה ראשונה
יספר החכם על דרך כלל את אשר נודע אחר כל
החקירות כאמרו **ראיתי את בל' המעשים** היינו חכמה
הוללות וסקלות, ולו לא מצאנו בהם רק הבל לצד או רעות רוח
לצד הנה דיים שלא יקראו בשם הטוב האמתי, כי הוא לא נופל
רק על דבר אשר אין בו לא רע ולא הבל, אצל לא די צוה,
ואף כלם גם יחד המה **הבל** וגם **רעות רוח**:

(טו) **מועות**. הפסוק הזה הוא נתינת טעם לאשר לפנינו, מדוע
הכל הבל ורעות רוח, כי כמו שהרואה להיטיב
דבר אשר תולדתו מעוותת, דרך משל להיטיב את הקו הסובב
להטיבו, וכמו העובד למלאות חסרון זה אשר לעולם לא
יובל להבנות, כמו למלאות כלי צלי שוליס, הנה זה יעמוד
צלי הפוגות ולא יגיע למחוז חפצו לעולם, כן כל מעשי חבל
הלו מעוקלים וחסרים ואין צד האדם להיטיבם ולהביאם לרצונו
עם כל עמלו שיעמוד, כי כלם תוהו והבל צלי לחקנם, והעומל
לחקנם יש לו רעות רוח מזה בראותו אשר לשוא כל עמלו, ולכן
הבל המה וגם רעות רוח. ויכול להיות אשר החכם ירמוז צוה
ג"כ על תנועת הגלגלים והיסודות, כי תנועה סבובית הוא
מעוותת וכל חלק ידיוק חלק כאלו כל אחד ירצה למלאות
המקום אשר עוז חצרו, ואז גם הוא יעבור, ומצירו יבוא אחרון,
ולעולם לא יובל החסרון להבנות, ולסנה הזאת יולד

מועות לא אוכל לילך הלאה בלתי אם אדבר דברי: החכם
יחלק כל פעולת חבל הלו לשלושה חלקים, חכמה
הוללות וסקלות, מעשי החכמה הן הם הדברים הנעשים
בהשכלות והתבוננות ע"פ דרך הישר והרצוי לנפש המשכלת.
סקלות, הוא היפך החכמה. ובשם הוללות, יכנה החכם את כל
מעשי השחוק ומותר תענוגי הגופניים הנעשים בערוב הדעת,
כמיוול וריקוד, שר בשר ושטיפת המשגל, ודומיהם, אשר לא
נופל על העושה כאלו לא שם חכם ולא שם סכל, ואם כי מצד
ההוללות הוא בין חכמה וסקלות, אין לכנותו בשם ממוצע בין
שניהם, כי לא מרחק אחד ממנו לשני הצדדין, כי רחוק הוא
מהחכמה וקרוב קרוב להסקלות מאוד מאוד, ולעולם הסכלות
נאחזת בעקב ההוללות, כי המתנהג בהוללות לא יצטר מלאחז
אף בסכלות. וידוע אשר מכל מעשה חבל חזיה תולדה, אשר
היא חכלית הפעולה ההוא, כי לא יעשה האדם דבר בלתי אם
יכוין לאחיה חכלית, והתולדות מכל המעשים גם הם נחלקים
בשלושה, טוב, רע, לא טוב ולא רע, שם 'טוב' יורה על הטוב
האמיתי שאינו רק טוב בכל צדדי, ואמנם יש טוב אשר יאמר
רק על דרך ההשאלה, כהאומר זה טוב מזה, הנה נגד שהוא
רע ממנו יקרא טוב, אצל נגד הדבר שהוא טוב ממנו נקרא
רע, ולכן לא טוב כזה יוכל להקרא בשם טוב האמתי, וטוב מזה
לא יוכל להיות לשעמו רק את הגוף, אמנם הנפש המשכלת
האופה לחכלית כל דבר לא מוכל להטענן מטוב מדומה כזה,
וטוב כזה יכנה החכם בשם טוב אשר יפה, כי מלת יפה מורה
רק על התואר והמראה, ורואה, טוב נראה ומדומה, לא טוב
אמתי. 'רע' הוא היפך הטוב, וג"כ שתי רעות הנה, רעה
אמיתית, הוא שם להרעה אשר עד הנפש המשכלת תגיע, על
כי אז אין רעה גדולה ממנה, ויש רע רק על דרך ההשאלה
כהאומר זה רע מזה, הנה נגד דבר טוב ממנו יקרא רע אצל
נגד רע ממנו יקרא טוב, ורע כזה לא יוכל להרע לשעמו רק
את הגוף, כי הנפש המשכלת האופה לחכלית כל דבר לא תתעצב
מרעה מדומה כזו, אמנם אחר אשר גם הנפש תרגיש את הרעה
זו הוא הרעה האמיתית. והנה רעות הגוף הם כל מחלה וכל
גנב, ורעות הנפש היא העצב והיגון הבא ממחשבות הנפש
והרגשותיה, והרע כזאת יכנה החכם בשם 'רעות רוח', רואה
שבר רוח, או 'רעיון רוח' על משקל שברון, ויאמר צוה הלשון
על כי לא נופל ג"כ מלשון רעה, ופעם יקרא אותה בשם 'רעה'
רעה' או 'רעה חוליה' על כי היא הרעה האמיתית כמזכר.
והתולדה אשר לא יוכל להאמר עליה לא טוב ולא רע, אותה
יכנה החכם בשם 'הבל', והיא ענין אפס ואין, ואם כי מצד
ההבל בין טוב ורע, אין לכנותו עם זה בשם ממוצע צנייהם,
כי לא מרחק אחד ממנו לשני הצדדין, אך רחוק הוא מהטוב
וקרוב קרוב להרע, כי למה זה נוגע לריק ולהבל.

והנה בין שלש אלו הפעולות היינו מעשי החכמה וההוללות
והסקלות ביקש החכם למצוא אחיה [מן הפעולות ההם]
מוכל להקרא בשם טוב אמיתי [היינו שלא יהיה זה לא מן הרע
ולא מן ההבל, כי אם יהיה זה מאחת משתי אלו הנה אז לא

מז דְּבַרְתִּי אֲנִי עִם־לְבִי לֵאמֹר אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי
וְהוֹסַפְתִּי חֲכָמָה עַל כָּל־אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵי עַל־
יְרוּשָׁלַם וּלְבִי רָאָה הִרְבֵּה חֲכָמָה וְדַעַת: י וְאַתָּנָה
לְבִי לְדַעַת חֲכָמָה וְדַעַת הַלְלוֹת וּשְׁכָלוֹת יִדְעָתִי

(יז) הוֹלָלוֹת. עירב הדעת מלשון
'מהולל במים' (ישעיה א כב), וכן
'ציתהולל הרכב' (ירמיה מו ט),
'ציתהולל בידים' (שמואל א' כא יד):
ב (א) אֲנִסְכָּה. לשון נסך יין ושכר:
(ג) תִּרְתִּי. יורה על גודל החיפוש,
כנוצר, ורוצה אחר כי חפשתי על
דרך אחד ולא מצאתי הוספתי לחפש
על דרך אחר:

שְׁגַם־זֶה הוּא רַעְיוֹן רוּחַ: יח כִּי בָרַב חֲכָמָה רַב־כַּעַם וְיוֹסִיף דַּעַת
יוֹסִיף מִכְאוּב: כ א אֲמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי לִכְהֲנָא אֲנִסְכָּה בְּשִׂמְחָה וְרָאָה
בְּטוֹב וְהִנֵּה גַם־הוּא הִבֵּל: ב לִשְׁחֹק אֲמַרְתִּי מְהוּלָל וּלְשִׂמְחָה מִהֲזֶה
עֲשָׂה: ג תִּרְתִּי בְּלִבִּי לְמִשׁוֹךְ בֵּינִי אֶת־בְּשָׁרִי וּלְבִי נָהָג בַּחֲכָמָה וּלְאַחֲזוֹ
בְּסִכְלוֹת עַד | אֲשֶׁר־אַרְאָה אֵיזָה טוֹב לְבְנֵי הָאָדָם אֲשֶׁר יַעֲשׂוּ תַּחַת

מלבי"ם - ביאור הענין

ב (א) אֲמַרְתִּי. אחר כי צהכמה את הטוב האמתי לא
מנאמי, אֲמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי אֲחִדוֹל לִי צהכמה ואֲתַנְהָג
צהוללות, לִכְהֲנָא אֲנִסְכָּה בְּשִׂמְחָה, בל לבי ואמלא חותך
צשמחה, וְרָאָה בְּטוֹב, ולא תפנה לראות רק בטוב מעוני
צשר. וְהִנֵּה גַם הוּא הִבֵּל, עם כי על עולם השחוק והשמחה
לא יוכל להאמר כי הוא רעות רות, אצל הצל הוא, וא"כ אין
גם צהוללות הטוב האמתי, כאשר נתבאר:

(ב) לִשְׁחֹק. צוה הפסוק יצאך החכם מדוע צהוללות צהוא
צשמחה הצל הוא, ויאמר, לִשְׁחֹק אֲמַרְתִּי
מְהוּלָל, הוא, לזאת כניתי את מעשי השחוק צסם צהוללות על
כי הוא הוא לשון עירצב ויציאה מן הדעת, וְלִשְׁמִיחָה הַנּוֹלֶת
מן שחוק כזה אמרתי מה זו עוֹשֶׂה, איזה טוב מוכל לעשות
לצעלי:

(ג) תִּרְתִּי. אחר אשר מנאמי כי צהכמה הוא רעות רות
והצהוללות הצל הוא, ואין צאחת משמי אלו תכלית
הטוב אשר לא יוכל להאמר עליו לא הצל ולא רעות רות, תִּרְתִּי
בְּלִבִּי וחפשמי למצוא תכלית הטוב על זה הדרך, והוא לחבר
שניהם יחד, לעסוק צהכמה וגם צהוללות, כי צהכמה אינה
הצל, וצהוללות אינה רעות רות, א"כ צהתמוגם תיולד דבר אשר
מהיה לא הצל ולא רעות רות, וזאת הוא תכלית הטוב, ואם כי
צהכמה וצהוללות אשר צהוללות נאחות צעקבה הם שני הפכים,
ואין יאקדו צנושא אחד, אמרתי הלא להם גם שני נושאים הנוף
והנפש, ואמרתי לְמִשׁוֹךְ בֵּינִי אֶת 'בְּשָׁרִי', וְלִבִּי
לְהִתְנַהֵג בַּחֲכָמָה, וצוה מהיה הדרך ממוצעת, צהוללות
תרפה מדוע לז אשר מוליד צהכמה, וצהכמה תגדור בעד
צהוללות לכל מעצור הגבול, וְלִאֲחֹזוֹ בְּסִכְלוֹת, רוצה, וידעמי
כי אז אֲחֹזוֹ גם צסכלות על כי הוא נאחז צעקב צהוללות,
כנוצר, אך מה לעשות צעוד שאין עזה טובה מו, ואמרתי ככה
להתנהג עַד אֲשֶׁר אֲמַלֵּא דבר טוב מזה אשר טוב לבני האדם
לעשות צימים הנספכים אשר הם חיים תחת השמים:

צהנפעלים תמורות שונים ואין ציד האדם לשנות דרכם אשר
נגזר צרלון הקדוש:

(טז) דְּבַרְתִּי. עמה יתחיל החכם לספר איך חיון ומיקר פרטי
כל הדברים ועל איזה דרך נודע לו מכל חקירה
וחקירה אשר הכל הצל ורעות רות, ויספר ראשונה צהקרה
הניעמה לחקירות כללו ומדוע החל מחקירת צהכמה, ויאמר,
דְּבַרְתִּי אֲנִי עִם בְּלִבִּי לֵאמֹר, אֲנִי הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי,
רוצה, הנה האנשים ההם אשר כל מעשיהם רק צהוללות וסכלות
אין להם לחקור על הימרון אשר להצחמה, כי לא להם יהיה,
על כי אין חלק להם צנייה, אולם 'אֲנִי' הִנֵּה הִגְדַּלְתִּי
והוספתי בַּחֲכָמָה עַל כֹּחַ המלכים אשר היו לִפְנֵי עַל
יְרוּשָׁלַם, וְלִבִּי רָאָה, רוצה, השגתי הרבה צהכמה
ודעת צלעדי דברי צהכמה אשר הוצאתי לפועל, ואחר כי ככה
עמלתי צהכמה ראוי ונכון לי לתת לז לדעת את אשר מוליד
צהכמה לדורשי:

(יז) כִּכָּה 'דְּבַרְתִּי עִם לְבִי וְכֵה עִשִׂיתִי, וְאַתָּנָה לְבִי
לְדַעַת חֲכָמָה' וְלִדַּעַת גַּם הוֹלָלוֹת
וּסִכְלוֹת: למען אשקול זה נגד זה ואשפוט על הימרון אשר
להצחמה, אמנם אחר צהקירה נודע לי שגם צהכמה היא רעיון
רוח, אם כי עוד לא מנאמי צהכמה הצל מהי אך זאת מנאמי
צרעיון רות הוא, כִּי בְּרֹב חֲכָמָה רֹב כַּעַם וְיוֹסִיף
דַּעַת יוֹסִיף מִכְאוּב, משל לאיש צל צגן ומאז לאכול
מפרותיו כי נחמדים הנה למראה, והנה אם כולם טובים למחל
הנמו הלא אז כל אשר יוסף לטעום צהם יוסף להמענג מהם,
ואם מהם רעים ומהם טובים, אם יחפש ימלא הטובים, אך אם
כולם גם יחד רעים המה כל אשר יוסף לחפש צהם יוסף
לצער מהם, כן אחר כי כל מעשי תכל הלוו כלם אין טוב צהם,
כל אשר יוסף לחפש צהם יוסף מכאוב לנפשו, ואחר כי צהכמה
היא רעות רות א"כ אין צה תכלית הטוב, כי שם טוב לא נופל
רק על דבר כזה אשר לא יהי צו לא הצל ולא רעות רות:

(יב) מלת 'פונה' יוכל להאמר על השם פניו לאיזה דבר או יסוב פניו מדבר לדבר כמו ויפן כה וכה:

הַשָּׁמַיִם מִסֵּפֶר יָמֵי חַיֵּיהֶם: הַגְדַּלְתִּי מַעֲשֵׂי בְנֵיתִי לִי בָתִּים נִטַּעְתִּי לִי פְרָמִים: הַעֲשִׂיתִי לִי

גִּנּוֹת וּפְרָדִסִּים וְנִטַּעְתִּי בָהֶם עֵץ כָּל־פֶּרִי: הַעֲשִׂיתִי לִי בָרְכוֹת מִיָּם לַהֲשָׁקוֹת מֵהֶם יַעַר צוֹמַח עֵצִים: הַקְנִיתִי עֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת וּבְנֵי־בֵית הָיָה לִי גַם מִקְנֶה בָקָר וְצֹאן הָרֶבֶה הָיָה לִי מִכָּל שֶׁהָיוּ לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם: הַכְנַסְתִּי לִי גַם־כֶּסֶף וְזָהָב וְסִגְלַת מְלָכִים וְהַמְדִּינוֹת עֲשִׂיתִי לִי שָׂרִים וְשָׂרוֹת וְתַעֲנֻגוֹת בְּנֵי הָאָדָם שָׂדֶה וְשָׂדוֹת: הַגְדַּלְתִּי וְהוֹסַפְתִּי מִכָּל שֶׁהָיָה לִפְנֵי בִירוּשָׁלַם אֵף חֲכַמְתִּי עֲמֻדָה לִי: וְכָל־אִשֶּׁר שָׂאֻלוֹ עֵינָי לֹא אֶצְלָתִי מֵהֶם לֹא־מִנְעָתִי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה כִּי־לִבִּי שִׂמַּח מִכָּל־עֲמָלִי וְזֶה־הָיָה חֻלְקִי מִכָּל־עֲמָלִי: יֵא וּפְנִיתִי אֲנִי בְּכָל־מַעֲשֵׂי שֶׁעָשׂוּ יָדַי וּבַעֲמַל שֶׁעֲמַלְתִּי לַעֲשׂוֹת וְהִנֵּה הִכָּל הַכֶּל וְרַעוֹת רוּחַ וְאֵין יִתְרוֹן תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: יב וּפְנִיתִי אֲנִי לִרְאוֹת חֲכָמָה וְהוֹלָלוֹת וְסִכְלוֹת כִּי אֵל מֶה הָאָדָם שֶׁיִּבּוֹא אַחֲרֵי הַמֶּלֶךְ

מלבי"ם - ביאור הענין

לעשות אלו המעשים, לשקול זה נגד זה, אם ישו המעשים ההם העמל שעמלתי עזרם, ומלאמי כי המעשים 'הבלי' המה, ואחר כי כן הנה העמל שעמלתי עזרם הוא 'רעות רוח', והנה בין הכ"ס 'הבלי' ורעות רוח'. ותחת אשר חשבתי להטיב לי בהתחזרות החכמה עם ההוללות עוד הרעותי צוה, ונהפוך הוא, כי העוסק בהוללות לצד ולא ישים לבו לחכמה לחקור אחר מעשיו אמנם כל עסקיו הכל המה אך אין לו עכ"פ רעות רוח מזה, ואם דבריו בהחכמה לצד ולא יעסוק בהוללות, הנה אם כי יש לו רעות רוח עכ"פ לא יעסוק בעסקי הכל, אצל המתנהג בהוללות ולזה ישים פניו גם להחכמה, הנה מכה ההוללות כל מעשיו הכל המה, ומכה החכמה יש לו רעות רוח, נמצא מהתחזרות החכמה וההוללות יאל 'הכל וגם רעות רוח'. וכאשר החל החכם ראשית חקירתו צ"מ יתרון, ככה יקיים ואין יתרון תחת השמש כאשר נמצא:

(יג) וּפְנִיתִי. אחר אשר בכל המעשים לא מנאמי יתרון להאדם, והטוב האמיתי כפי הנראה אין עלי החבל, פניתי אני מהחקירה הזאת, והוא נקטת התכלית להאדם, ואך שמתי פני לראות חכמה והוללות וסבילות לידע עכ"פ מי הוא הטוב ציניהם, כמזכר.

כי מזה האדם, טרם יקיים החכם חקירתו לספר מה שגודע לו מהחקירה הזאת, יאמר אשר ג"כ ראוי ונטון הוא להסתמך מהחקירה הראשונה, היא נקטת התכלית להאדם, כי

(ד-ט) קְנִיתִי. וכן עשיתי הגדלתי מעשי, עשיתי מעשים גדולים בנתי לִי בתים, נטעתי לִי פרמים, גנות ופרדסים, וכו' קניתי לִי עבדים ושפחות, ובני בית היו לִי אשר סרו למשמעתי בלי כסף ומחיר, כנסתי לִי גם כסף וזהב, וסגולות מלכים, דברים הנמנאים רק בגני המלכים, סגולת מדינות, דברים הנמנאים במדינות מעטות, עשיתי לִי שרים ושרות משוררים זכרים ונקבות לשיר לפני, ותענוגות בני אדם שדה ושרות, ירמוז צוה על מאות המשגל, 'שדה ושרות', רעה, אחת והרעה, וירעה בלשון 'שדות', על כי התענוג הזה ישדוד כחות האדם, וגדלתי והוספתי מעשי צימר שאת מכלל המלכים אשר היו לפני בירושלים, הנה קלל החכם צוה המאמר תכלית ההוללות, אף חכמתי עמדה לִי, ועל ידי החכמה נהגתי את כל מעשי בהתחזרות והסתכלות:

(י) וְכָל־אִשֶּׁר שָׂאֻלוֹ עֵינָי לֹא אֶצְלָתִי מֵהֶם לֹא־מִנְעָתִי אֶת־לִבִּי מִכָּל־שִׂמְחָה, לא כנסיל הזה אשר עם כל הטוב שיש לו נפשו עליו תאכל, כי לִבִּי היה שמוח מכל עמלִי, וזה, אולם רק רגע השמחה, רק זאת לצד היה חלקי מכל עמלִי:

(יא) וּפְנִיתִי. כי כאשר עברה רגע השמחה אשר הייתה בשעת המעשה ופניתי לחקור ראשונה 'בהמעשים שעשיתי' הטובים המה, ואח"כ לראות 'בהעמל אשר עמלתי

יח. מה יאמר הלשון לראות הנפול על השגת התמנהג והתואר על כי חקירתו חשוב עתה רק על הטוב הנראה והמדומה, כאשר נבאר (לעיל א יד). יט. פה

(טו) 'כבר', יורה על רבוי העבר, בשכבר הימים הבאים, רוצה, בעת שהימים הבאים יעקרו ויעשו כבירים: (יז) חיים, הוא פה שם

את אשר-כבר עשוהו: י וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן-הפסלות ביתרון האור מן-החשך: י החכם עיניו בראשו והפסיל בחשך הולך וידעתי גם-אני שמקרה אחד יקרה את-כלם: טו ואמרתי אני בלפי במקרה הפסיל גם-אני יקרני ולמה חכמתי אני אז יתר ודברתי בלפי שגם-זה הכל: טז כי אין זכרון לחכם עם-הפסיל לעולם בשכבר הימים הבאים הכל נשפח ואיך ימות החכם עם-הפסיל: יז ושנאתי את-החיים כי רע

מלבי"ם - ביאור הענין

האור מאומה, על דרך משל, אחר אשר נפלו על האדם שודדים אש או מים וכדומה, צאופן כזה אשר לא היה צמחו להמלט מהם, איזה הנדל יש להאומלל הזה אם נעשמה הדבר צאור או חושך, אם ראה פני מרצחו או לא ראהו, וכן הוא עם החכמה, אמנם החכם יראה בחכמתו להשמר מהנוק, והכסיל יעזב למקרה, אך אדע ג"כ שמקרה אחד יקרה את כלם, ויחד תסס כסיל ובער יאצדו, ולא יהי אז בכח החכמה להגיל את בעליה, ואמרתי אני בלבי, אחר כי במקרה הכסיל גם אני יקרה, ולמה חכמתי אני אז יותר, רואה, יודע מראש כי לא תועיל לי החכמה אז צבוא המקרה, ואז יקשה עלי מאוד למה עמלתי אני בחכמה יותר מהכסיל, ולכן דברתי בלבי שגם זה הכל, רואה, מהמקרה הראשונה לא נודע לי על החכמה רק שהוא רעות רות, אבל מהמקרה הזאת נודע לי שלא רעות רוח לצד הוא, אך גם הצל הוא, אחר שלא תצא תועלת לבעליה א"כ העומל זה יעמול לריק ולהלל:

(טז) כי אין זכרון, אף בזכרון השם לצד גם צוה אין יתרון לחכם מן הכסיל, אם זה יקשה בזמן קצר וזה אחר זמן רב, הלא לא לעולם יזכר שמו, ועל כרחו תצוה העם אשר ישבח גם הוא ואז ימה זכרם כלאחר בשכבר הימים הבאים, רואה מאז נוסדה המלך כן היה אשר בכל עם שרבו הימים הצאים ושצו להיות עוזרים הבכ נשכח עם הזמן, וכן ימים אשר עוד יצאו ויעצרו והעמיד יעשה עזר הכל ישבח, ואין דבר אשר יזכר כל ימי המלך, וכן החכם והכסיל, ואיך ימות החכם עם הכסיל, רואה, ומאוד רע עלי המעשה איך ימות החכם עם הכסיל וימה זכרם כלאחר:

(יז) יוסיף החכם לספר איך ראה אשר כל תולדות החכמה הצל המה ורעות רות, ויאמר: צנח החכמה הלא ראיתי אשר כל מעשי תצל הוא הצל המה וכי ימות החכם עם הכסיל, ולכן קרתי צחי כי רע עלי המעשה שנעשה תחת השמש כי הכל הכל ורעות רוח:

מה האדם שיבוא אחרי המלך, רוצה שימקור אחר מעשי היוצרי את אשר כבר עשוהו, דברי החכם האלו מעטים המה ואך רבו מחשבותיו, ושמע אחי הנראה צנח, כי הנה אין צנח האדם לידע את אשר כלל איש כערכו, אף כי לידע מעשי ומחשבות מלך, ויותר נעלמו מאחי הדברים הנעשים לפני ימים כבירים גם הם מעשי מלך המה, ואין יאמר האדם לחקור אחר מעשי המלך האמתי, עוד דבר כזה אשר כבר עשה. ויאמר 'עשוהו', צאור אחר השין, להורות על השתלשלות המציאות, אשר בגלל כן המקרה הזאת עוד יותר פלא, כי המוקר לרין לחקור אחר כל סבה וסבה ויצטרך לעלות בצמעות הסולם, מסיבה האחרונה עד הסבה הראשונה. וצאור האחרון מן עשוהו יורה על הפלא אשר הוא עוד יותר גדולה, ורואה, הלא האדם צעמנו הוא הנוצר, ואיך יראה לחקור אחר מעשי עושהו, וכמאמר הנביא (עין ישעיה מה ט) 'היאמר יר ליוצרו למה עשיתני', ולכן פניתי את עצמי מהמקרה הזאת אשר אין לה חקר, ואך החלומי לחקור בין חכמה הוללות ופסלות למצוא עכ"פ הימרון אשר להאחד מהשני, והוא הטוב המדומה, כאשר נתבאר:

(יג-טו) וראיתי שיש אמנם לעצמות החכמה יתרון גדול מן הפסלות, והימרון הזה הוא בהיתרון אשר לעצמות האור מן החושך, כי האור זיהיר ויצריק המושך והמושך יאפל ויחשך, וככה היא החכמה נגד הפסלות, וגם הממלה נחכמה הוא כמו ההולך צאור ויראה להטות על דרך יחפון, והכסיל ימשש כעור צאפלה וימעה צמחו לא דרך:

אך כאשר נחקור על הימרון אשר ילד מראותו להטות אל דרך יחפון, אמנם נמצאנו ג"כ ימרון גדול, והוא המועלת לקרצ את הנאות ולהתרחק מן הנוק, אכן הימרון הזה הוא רק צדדים כלאו אשר צנח האדם להתרחק מהם או להתקרב להם, אבל נגד המקריים אשר אין צמחו להשמר מהם לא יועיל לו

הטוב האמתי, וחקירתו זאת הוא רק על הטוב המדומה לכן ישקול עתה את החכמה נגד הפסלות, ולא יחקור בהחכמה הזאת נגד ההוללות, כי אחר אשר לא מצא להחכמה יתרון מהפסלות אין לחקור עוד נגד ההוללות, וזכור את אשר נתבאר. כז. פה יש לדקדק, מדוע יאמר אצל החכם 'עיניו בראשו' ולא יאמר הולך באור כאשר יאמר 'הכסיל בחושך הולך', או יאמר ג"כ 'והכסיל עיניו אינם בראשו', ב', מדוע יאמר 'עיניו' ולא עינים. ולדעתי הענין דברי

כ. בענין 'הכסיל' אחר משה' (שמות לג ח). כא. ועל זה רמזו חכמינו ו"ל (קהלת רבא ב יא) בפסוק 'אשר כבר עשוהו' אמר הקב"ה אני ובית דיני נמלכתי על כל אבר ואבר קודם שבראתיו. כב. יא יאמר לחכם מן הכסיל אך לחכמה מן הפסלות. כג. ראשונה לא חקר החכם על החכמה נגד הפסלות לבד, רק בחקירתו על ההוללות סבבה חקירתו גם על הפסלות הנאחות בעקבה, כמבואר, עתה יחקור על החכמה גם נגד הפסלות לבד, אחר כי מצא שאין גם בחכמה

העצם ולא שם החומר, ורוצה עצמיות החיות: (כ) וסבותי. כמו ייסב חזקיהו פניו (ישעיה לח ב). עמל. הוא פה שם התואר על הקנין הנאסף בעמל ויגיעה: (כא) כשרון. יתבאר בפרק ד' פסוק ד':

עֲלֵי הַמַּעֲשֶׂה שֶׁנַּעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ כִּי־הִבֵּל הַבָּל
וְרַעוֹת רוּחַ: יֵי וְשִׁנְאֹתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עַמְלֵי שְׁאֵנִי
עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ שֶׁאֵנִיחֵנוּ לְאָדָם שִׁיחִיה אַחֲרֵי:

וְיָמִי יוֹדַע הַחֹכֶם יִהְיֶה אוֹ סָכַל וְיִשְׁלַט בְּכָל־עַמְלֵי שֶׁעֲמַלְתִּי
וְשִׁחַכְמֹתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ גַּם־זֶה הַבָּל: כ וְסִבּוֹתִי אֲנִי לֵיָאֵשׁ אֶת־לִבִּי
עַל כָּל־הָעֹמֵל שֶׁעֲמַלְתִּי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: כא כִּי־יֵשׁ אָדָם שֶׁעֲמַלּוֹ
בַּחֲכָמָה וּבִדְרֹעַת וּבִכְשָׁרוֹן וּלְאָדָם שֶׁלֹּא עֲמַל־בּוֹ יִתְנַנּוּ חֻלְקוֹ גַּם־זֶה
הַבָּל וְרַעָה רַבָּה: כב כִּי מֵה־הַזֶּה לְאָדָם בְּכָל־עַמְלּוֹ וּבִרְעִיוֹן לִבּוֹ שֶׁהוּא
עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: כג כִּי כָל־יָמָיו מִכָּאֲבִים וְכַעַס עֲנִינוֹ גַּם־בְּלִילָה
לֹא־שָׁכַב לִבּוֹ גַּם־זֶה הַבָּל הוּא: כד אֵין־טוֹב בְּאָדָם שֶׁיֵּאכֹל וְשִׁתָּה

מלבי"ם - ביאור הענין

בעמל ויגיעה רבה, אבל באמת גם זה היסוד הבלי הוא, כי לא יגיע ממנו שום תועלת, ולזה הוא עוד רעה רבה, כי ירע לנפשו בנפלים, ראשונה בהעמל והיגיעה להשגת הרכוש, ואחר אשר השיגו יתעצב אל לבו שנית בחשבו עובדת ההון לאחר, וזאת יאמר החכם מזה הדור לאדם בכל עמלו, איזה טוב ישיג מהעמל שעמל להשגת ההון אחר כי ימאש ולא יתנה ממנו, ומה הוה לו ג"כ בשכירת לבו על זה שהוא עמל תחת השמש ויתעצב אל לבו לאמר: למה זה עמלתי לריק. כי הלא בדאגתו זאת לא יקנה הדבר מאשר הוא, אפס זאת תהי משכרתו אשר כל ימיו מבאובים, כי יוסיף דעת יוסיף מכאוב, וכעס ענינו, כי ברצו חכמה רוב כעס, ולא לבד ימיו אך גם בלילה עם ינוח על משכבו לבו לא שוב, ואך יגוד הנה והנה דרעיונות כאלו, גם זה הבלי, אחר אשר סיפר החכם איך החכמה תוליד דברים כאלו אשר לא יגיע מהם שום תועלת יסיים דרציו ויחליט משפטו על כלליות החכמה, אשר לא רעות רוח לבד היא ואך גם הנל היא, וא"כ יאל החכמה והסכלות על משקל אחד כי שניהם הנל וגם רעות רוח:

(כד) אחרי דבר מהחכמה והסכלות ישים פניו אל ההוללות, ויאמר אשר אחר כי לא טוב הוא למאוס צהם, ולהמאש מעמלם, נראה לפי זה אשר אין טוב באדם רק שיאכל ושתה והראה את נפשו טוב בעמלו וטוב

(יט) וְשִׁנְאֹתִי אֲנִי אֶת כָּל עַמְלִי, שנאת החיים הניעמתי לשנוא ג"כ את כל עמלי ולהמנע מלנקש יותר נרכי ציחי על כי ידעתי שצדאי אניחנו לאדם שיהיה אחרי:

(יט) וְלֹא יִדְעִמִי אֲשֶׁר הָאֵלֹהִים הַיּוֹרֵשׁ עַכְ"פ חכם יהי זאת היסוד עוד נחמתי כי עמלתי בגלל איש אשר אהבתי, אך מי יודע אולי עוד לזה סכל יהי, 'והוא' ישרוט בכל עמלי שעמלתי וישחכמותי, רועה, שאספתי בחכמתי תחת השמש, לכל המכאוב הזה הציאתי החכמה והועל לא הועילה לי צוה מאומה, כי באמת גם השנאה על החיים ועל העמל 'הנל' הוא, כי אם אמאס צחי ואעמוד מלעמול הצוה אשיג איזה תכלית: (כ-כג) וסבותי. יוסיף החכם להפליג גדול הרעה אשר הולידה לו החכמה, ויאמר, לא לבד אשר מאסתי מלעמול ומלהתעסק יותר נרכי מחיתי, סבותי אני ג"כ ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי ושאספתי עד הנה, ולא יכולתי להנות מיעיני בהעלות על לבני הרעה הגדולה הזאת, אשר יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון ולאדם שלא עמל בו 'יתננו' חלקו, רועה בעודו צחי, כאשר רבות ראינו מתמורת תכל הלוז, והרעה הזאת היא יותר גדולה מאשר יניחנו לאחר מותו, כי עיני האדם רואת איש אשר לא עמל בו יתענג מרכשו אשר אסף 'הוא'

ובלי כלי החוש הם העינים, כן לא יתכן ההשכלה בלי שכל הפועל ובלי כלי ההשכלה, היא הנפש המשכלת, וכאשר לא יקלד איש בלי החוש, ואשר ישולל ממנו הראות הוא רק מסיבת המקריים, כמו כן לא ימלט איש בלי נפש משכלת, יהי על איזה מדה שיהיה אם רב ואם מעט, לפי תכונת הכלי, ועיקר הפחיתות והחשכות יבוא מסיבת המקריים. ולכן ימצא הבהל גם בין חכמים כאלו אשר כח החכמה אצלם על משקל אחד, והוא מסכת נפלים תחת מקריים שונים. ויש מקריים יאפילו את השכל מקצה האחת, ולכן ימצא איש אשר ישכל דבר ויטל דבר אחר, ופעם תגבר המקרה מאוד עד אשר ישאר כעור באפלה ולא יראה שמש, ולכן יכנה החכם את החכמים אשר עיניהם לנוכח יביטו בשם 'דואי' השמש' (להלן ו א), כאשר יתבאר על מקומו שם.

החכם בפלס נשקלים, ידוע כי ההליכה באור לא די היא להשיג את הדבר הנראה, כי הצור לא יראה באור כמו בחושך, ולכן אחרי דמותו את החכמה לאור הוצרך לדמות גם את החכם לאשר עיניו לו, אמנם ההליכה בחושך די הוא למנות את הראות, לא יהי לו עינים או יהי, ולכן בדמותו את הכסיל להאיש אשר אינו רואה די באמרו בחושך הולך. גם ידוע כי העינים הם בטבע האדם מראשית בריאתו ואין איש אשר יקלד בלי חוש הראות, ואם כי פעם יצא עור מבטן הנה עיניו בבטן נשחתו אבל מראשית היצירה עיניו בו נטבעו, וזאת ירצה החכם באמרו עיניו כראשו, ורצה העינים אשר הוטבעו במגוה הם אצלו על מתכונתם ולא נשחתו. וזכות החכם מדקדקו זה להורות מן המשל, הוא האור, על המשל, הוא החכמה, אשר כמו שלא יתכן הראות בלי אור

(כה) יחוש. ינהג, כי ההנאה והתענית הוא בהרגשת החושים:

והִרְאָה אֶת־נַפְשׁוֹ טוֹב בַּעֲמָלוֹ גַּם־זֶה רְאִיתִי אֲנִי
כִּי מִיד הָאֱלֹהִים הָיָא: כה כִּי מִי יֹאכֵל וּמִי יִחְוֹשׁ חוּץ מִמֶּנִּי: כו כִּי
לְאֶדָם שְׂטוּב לִפְנֵיו נָתַן חֲכָמָה וְדַעַת וְשִׂמְחָה וְלַחֹטֵא נָתַן עֲנָן
לְאַסֵּף וּלְכֹנֹס לָתֵת לְטוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים גַּם־זֶה הִבֵּל וְרַעוּת רֹחַ:
ג א לִפְלֵ זָמַן וְעַת לְכָל־חַפֵּץ תַּחַת הַשָּׁמַיִם: ד עַת לְלֹדֶת

מלבי"ם - ביאור הענין

זה הסדר, ואחרי קורא משכיל תמן חודה על דברי בהקדמתי
אשר אין מלה בלשון החכם בלתי פילם אותה במאזני החכמה
והנפון זה לישרים תבונה, אלקים מקרה אחת, ואז לאל מקוה
כי יפתחו הארצות, ויתגלו הנפשות. ידוע כי סוג נברא יכול
לרצות מיניס"י מדבר חי נומם ודומם, ארבעה מינים האלו
נופלים תחת שני סוגים עליונים העצם והמקרה, המקרה ג"כ
נחלקת לשני מינים מקרה קיים ומקרה נפרד, מקרה הקיים
הוא מקרה בלתי נפרד מהנושא כהמנועה בזהלם, אם כי
המנועה היא עצמיות החי, עכ"ז אלל האדם למקרה יחשב כי
עצמיות המדבר הוא כח הדיבורי, והוא הנפש המשכלת, ולכן
כח החיוני הזה אללו רק למקרה יחשב, והוא מקרה בלתי נפרד,
וכל מאות האדם הבהמיות יבואו מהכח הזה ולכן נופלים תחת
מקרה מין הזה, ומקרה הנפרד יכולו כל פגעי היצורים למיניהם
לטוב ולרע, על כי הם חוץ להנושא. עוד נמצא דבר אשר לא
לעצם ולא למקרה יחשב, והדבר הזה קראו החכמים בשם סגולה,
והוא דבר כזה אשר לא נמצא רק בזמן אחד מכל הנבראים
והוא בכל המין ההוא, אשר לא נופל עליו שם המקרה על כי
הוא נמצא קיים בכל המין ורק בזמן ההוא, וגם לא שם העצם
על כי לא נדע אם בהסתלקו יסתלק המין ההוא והסגולה
בהלם הוא השחוק והדמעי והם יבואו מהתפעלות הנפש
לשמחה או לעצב, ועל ידו ידוע ליכות הנפש ברגע ההוא. וכן
מראה השמחה אשר בהנפש בלי שחוק רק ע"י תנועת האברים,
והוא הנקרה רקוד, והעצב ג"כ ידוע רק בהרמת קול נהי בלי
דמע, והוא הנקרא ספודי. רק הדבר יש בין האדם ושאר
הנבראים, האדם יודיע שמחתו פעם ע"י שחוק ופעם ע"י רקוד,
ועצבו פעם ע"י בדי ופעם ע"י ספוד, ושאר הנבראים לא
יתראה שמחתם רק ע"י רקוד, כי אין צטעם לשחוק, ועצבוים
רק ע"י ספוד, כי אין צטעם להוריד דמעיהם. ועל כי השחוק
והבדי וכן הספוד והרקוד הם אות השמחה או העצב, וממנו
ישמח החי או יתעצב הלא צעם יקרהו איהו מקרה אשר תוליד
לו השמחה או העצב ההוא, הנה השמחה או העצב ילידי המקרה
ההוא ולכן נקראים בשם 'מקרה המקרה'. בפרטי הדברים האלו
אשר הזכרנו פה, היינו דומם נומם, חי מדבר, מקרה, מקרה
המקרה, וסגולה, בהם נכלול כל הנבראים מעשים ופעולותיהם,
מאומם ומקריהם עלי תכל הלו, מהם ידבר החכם בפסוקים

לו מאשר יש לו, אבל, ראיתי אשר גם זה לא ציד האדם הוא
ואך מיד האלקים הוא לו:

(כה-כו) וְלִמְדָתִי זאת אשר ציד האלקים הוא, אשר ראיתי
רבים מבני האדם לא יהיו מייגיעם, כי
הלא המדה הזאת היא מתנגדת להשכל, כי מי הוא הראוי
לשכל ולהנות בחושיו מכל עמלו חוץ במנוח, כן הוא השכל
הישר והאמת בלי ספק, ועכ"ז לא ינהגו כן, ואך יעזבו לאחרים
חילם, מזה נראה כי לא ציד האדם הוא ואך ציד האלקים. והנה
לְאֶדָם שְׂטוּב לִפְנֵיו והולך בדרך הישר נתן לו חכמה
וְדַעַת וְשִׂמְחָה, רואה, אם כי החכמה מוליד כעס ומכאוב,
אבל לאיש הזה נתן חכמה ודעת ועכ"ז נתן לו גם את הטבע
לשמוח צעמלו, וְלַחֹטֵא נָתַן עֲנָן והנהגה לְאַסֵּף וּלְכֹנֹס
לא למענו אך לַתֵּת לאחר אשר הוא טוב לְפָנֵי הָאֱלֹהִים
להנות מההון אשר אסף זה צעמלו. ואחר כי זה אין ציד האדם
גם ההוללות הַבִּלְ וְרַעוּת רֹחַ הוא, רואה, אם אמנם ידעתי
כדברי שההוללות הכל הוא אבל לא ידעתי שהוא רעות רוח,
ועתה נודע לי שגם ההוללות הוא רעות רוח על כי אין ציד
האדם להנות גם מההכל הזה אחר השיגו אותו צעמל ויגיעה
רבה. ובה יקיים החכם כלליות המקרה אשר החל מראש הספר
נגד כל מעשי תכל הלו אשר חלק אותם בחכמה הוללות וסכלות,
ונמצא אשר כלם יחד הכל וגם רעות רוח, ואין באחד מהם הטוב
האמתי רק עכ"פ הטוב המדומה לשעמו הוא השמחה בחלקו,
וגם זו לא ציד האדם הוא ואך ציד האלקים:

ג (א) לְבַלֵּ זָמַן. החכם יוסיף לבאר איך גם ההכלים ההם
לא ציד האדם המה ואך ציד האלקים, ויאמר, לְבַלֵּ זָמַן,
כל ההיום יש להם זמן להיוטם והפסדם, ועת לְבַלֵּ חַפֵּץ,
כל מעשי האדם וקורותיו נקראים 'חפץ' על שם הרצון וההחפצה
בהם, וגם להם עת ממי יבואו או יעשו, תַּחַת הַשָּׁמַיִם,
נמצא (ביאור המלות א ג). ואין ציד האדם למנוע את הדבר
אשר תבצר העת או להציר את אשר תמנע:

(ב) עַת לְלֹדֶת. לפי הנראה היא פליאה נשגבה, מה יראה
החכם בחשבו עמות הדברים האלו, ואם חפץ לדבר
ממעשי תכל הלו לא מלא רק שצירה ועקירה, רקוד וספוד,
או השלכת אברים והכנסת אברים, ולא מלא מעשים נאומים
מכאלו. ולמען נבין רצון החכם בחשבו עמות הדברים האלו ועל

החכם הוא כאשר נתבאר, הוא על כי השחוק והדמע שניהם יבואו מהתפעלות
הנפש על תכונה אחת אשר על כן נראה ג"כ דמעות גיל. כח. כי הורדת
הדמעות יקרא בכי. כט. ואם אמנם יש מדרושי הטבע יאמרו כי יש חיה
המורדת דמעה רבים יפנו על זה. ואולי מחולשת העינים זאת תוא לה, ואם
אומר כי כן הוא יוכל להיות כי נעלם זאת מעיני החכם.

כה. אם אמנם דומם צומח חי יקרא ג"כ בשם סוגים, אך הוא נגד המינים אשר
תחתיהם, ונגד הסוגים אשר עליהם יקראו מינים, כי יש סוגים עליונים ואמצעים
וכו', יעוין בההגיון (שער עשרי) מזה הענין. כו. כאשר בהסתלק כח החיוני
מהחי או כח הצומח מהצומח, ועיין בההגיון (שם) מזה הענין. כז. אם אמנם
לא נמצא בדברי חכמים שיקרא בשם סגולות האדם רק השחוק לבד, אם רצון

ג (ב) **לְמִוֶּטֶת** וְעַתָּה לְעִקּוֹר נְטוּעַ: ג. עת יורה על ראשית היות הצומח כהולדה אצל החי, ושם 'עקירה' יורה על הפסדו, כהמות אצל החי, כי אחר אשר יעקר יאבד ממנו צורת הצומח וישאר דומם: (ג) **לְהַרְגוֹ**. ענינו פה כמו למחוק, כי לולי כן לא נופל עליו 'עת לרפוא', ועינינו הוראות כי זה לעומת זה יחשיב החכם, המות נגד הלידה, העקירה הצומח אצל הצומח יורה על תקונו, אחר כי הושרש בארץ גזעו, וכן שם עקירה נופל על הפסד הצומח, כנוכח, ושם 'פרץ' נופל על הפרץ העשוי בו בעדור באבו:

וְעַתָּה לְמִוֶּטֶת עַתָּה לְעִקּוֹר נְטוּעַ: ג. עת לְהַרְגוֹ וְעַתָּה לְרְפּוֹא עַתָּה לְפָרוֹץ וְעַתָּה לְבָנוֹת: ד. עת לְבָבוֹת וְעַתָּה לְשִׁחּוֹק עַתָּה סְפוֹד וְעַתָּה רִקּוֹד: ה. עת לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים וְעַתָּה בָּנוֹס אֲבָנִים עַתָּה לְחִבּוֹק

נגד הנטיעה, וכן כלם. **לְפָרוֹץ וְלְבָנוֹת**. שם נטיעה נופל על היות הצומח, ושם 'בנין' הנאמר אצל הצומח יורה על תקונו, אחר כי הושרש בארץ גזעו, וכן שם עקירה נופל על הפסד הצומח, כנוכח, ושם 'פרץ' נופל על הפרץ העשוי בו בעדור באבו:

מלבי"ם - ביאור הענין

וְאֵתָּה הקורא אם כל אהי עליך למשא הט אונן ושמע: ידוע אחר מן היסודות הנזכרים נצראו הארבע, דומם לומם חי מדבר, כל אחד הורכב מכל הארבע, אך המדבר קיבל כח הדק מכלם, והוא יש בו ג"כ כח החייוני הזומם, והדומם, רק הם אלו במדרגה [פחותה] מאשר הם צהשאים, כי הוא קיבל מן היסודות הדקה מן הדקה לפי רוחנית כח הדיבורים, והוא על כי כח הדיבורי אין בו, שלשה כחות הנשארים הם אלו במדרגה יותר חזקה מאשר הם צהמדבר כי כל עצמותו הוא הכח החייוני אשר הוא לא כל כך רוחני ככח הדיבורי, וכן הזומם אשר אין בו רק שני הכחות הזוממי והדוממי, לכן הם אלו במדרגה עוד יותר חזקה מאשר הם גם צהחי, וצדומם אשר אין בו רק הכח הזה הוא אלו חזק מאוד, והשכל ג"כ יורה אשר כל היותר מורכב בחלקיו הוא חלש המוג ציורם, כי ההרכבה הוא התמוגות החלקים, ההתמוגות הוא ההתערבות, יתערבו אחד צאחד והיו לאחד, הנה כל אחד צא צבול רעו והפריד כחומיו, ולכן כל אשר נתמוג מיתר חלקים כחומיו יותר מופרדים וחלשים וכל אשר נתמעט מהיות בו החלקים הוא צעצמותו יותר עז וחזק, ובספר שפע טל מציא דוגמתו עלי התכל על זה הדרך: כאשר מנפה הקמח יאל ראשונה הדקה מן הדקה, וכל אשר מוסף לנפיות יאל בכל פעם היותר עז, עד אשר לסוף ישארו הסובין העצים המנוקים מכל קמח, וכן אחר התמוגות היסודות הוציא מהם היוצר את המדבר ראשונה, אחריו את החי, ואחריו את הזומם, ולסוף נשאר הדומם צתכלית העצות. ואם אמנם נשאר אלו מעט מהראשונים, כאשר לא יצא מלהשאר צהסובין כח מהקמח, כי כח הקמח צהסובין רק הם אלו במדרגה מועטת מאוד לפי מדרגותיהם. וידוע ג"כ כי ההפסד אשר יקבל כל נצרא הוא רק התפרדות כחומיו, והמקריים אשר ישיגו את הנצראים הוא השמות כחומיהם, על כן אשר בו יותר מן הכחות הוא עלול יותר למקריים, ואשר נתמעט מהכחות ומעט אלו גם הנצראים, ולכן הנצראים מכמה כחות המעדרם נראה, כי נפרדו הכחות והותר הקשר, הוי לא יחיה יותר, הזומם לא יאמח עוד, כחות הראשונים חלפו חלפו למו והשאירו את הדומם צדד, והן המה מקרייתיהם צהשמותם

הנאים, כי רצונו לדבר על כל מעשי תכל הלזו, והוא דבר צלחי אפשרי, גם אך למוחר הוא לדבר מכל פרט ופרט, לכן ידבר על מנייהם ומחלקותיהם אשר צהם וכללים כל הנצראים וכל מעשיהם, להורות אשר כולם נופלים תחת הזמן כאשר נגזר צריון הקדום. **וְהַחֲכָמִים** החל לחשוב על הסדר מהמדבר ועד הדומם, וידבר ראשונה על העצם ואחריו על המקרה ואחר המקרה על מקרה המקרה, כי הנושא קודם להנשא והעלה להעלו, וכלם על כפי הזמן זה אחר זה יעופו: (ג) **עַתָּה לְפָרוֹץ**. יתחיל מהות העצם, וידבר ראשונה על המדבר והחי, ויכלול שניהם יחד לענין זה, כי שניהם על דרך אחד יצאו עלי התכל, וגם התפרדות כחות שניהם יכונה בשם מות, וידבר ראשונה מההיה כי הוא קודם להפסד, **עַתָּה לְפָרוֹץ**, אחר אשר מלאו ימי ההרה, ועת למוט אחר אשר היטה העצם ללדת. **עַתָּה לְפָרוֹץ**, הוא היות הזומם, ו**עַתָּה לְעִקּוֹר נְטוּעַ**, הוא הפסדו. אחר דברו על עצמיות המדבר והחי והזומם ידבר ממקרייתיהם, וידבר ראשונה ממקרה הנפדדי ויחשוב ג"כ על הסדר מקרה המדבר והחי והזומם: (ג) **עַתָּה לְהַרְגוֹ וְעַתָּה לְרְפּוֹא**, הוא מקרה המדבר והחי, ויכלול שניהם המדבר והחי יחד כי גם צה שניהם יסו, ושם ההריגה והרפואה יאמר אלו שניהם. **עַתָּה לְפָרוֹץ וְעַתָּה לְבָנוֹת**, הוא מקרה הזומם: (ד) **עַתָּה לְבָבוֹת**, אחר המקרה ידבר ממקרה המקרה, והחל ג"כ מן המדבר, אפס לא יכלול עתה המדבר והחי יחד, כי ידבר ממקרה המקרה כו אשר היא סגולת האדם, **עַתָּה לְבָבוֹת**, אחר כי נמחק, ו**עַתָּה לְשִׁחּוֹק** אחר כי נרפא: **עַתָּה סְפוֹד וְעַתָּה רִקּוֹד**, הוא מקרה המקרה גם להחי. הזומם כח ההרגשה אין בו, לא ישחק ולא ירקד, לא יצבה ולא יספוד ואין אלו מקרה המקרה: (ה) **עַתָּה לְהַשְׁלִיךְ אֲבָנִים**, אחר דברו על המדבר והחי והזומם עם מקריהם ומקרי מקריהם ידבר על הדומם, ולא זכר אותו ראשונה אלו העצמיים ואלו מקריהם, ואך יכלול כל דברי הדומם צדיצור אחד, הוא, על כי אין יותר לדבר על הדומם.

בהתפרדות הכחות יתפרדו אחד אחד לפי מדרגותיהם, המדבר יאבד ראשונה את הכח הדיבורי אח"כ את החייוני ולסוף את הצימחי [כידוע אשר בעוד לא יגבר הרקב או היובש בקבר המת עוד שעריו וצפרניו יצמחו], וכן אצל החי. גם מן הדומם הנשאר מכל מין אחר אשר יצוברו הכחות הראשונים נוכל להבין אשר כל שהוא ממוג מיתר כחות כח הדומם בו במדרגה יותר קלה, בשר האדם יותר עלול להרקוב מבשר הבהמה, והדומם אשר ישאר מהצומח יעמד ככה זה זמן רב טרם ירקיב וישוב לעצם יסוד העפר.

ל ואשר לא ידבר על עצמיות הדומם יתבאר בסוף הענין. לא מראוי היה לדבר ראשונה ממקרה הקיים כי הוא יותר קרובה להעצם ממקרה הנפרד, וגם זאת יתבאר בעזר האל. **לב ואשר** לא ידבר ממקרה הדומם, כל זאת ידוע בפירוש הבאים. **לב** אש ישאל השואל, האך מהתמצה והרפואה לבד ישחק ויבכה האדם, על זאת נשיב אמרנו לו, אשר החכם אחז סבה הגדולה שבכלם ויכלול כוח כל מקרי האדם לטוב ולרע. **לב** כי אין בכח שכלי לצייר העדר גמור, רק השתנות, פושט צורה ולובש צורה. וראוי ג"כ לתת לב איך

וְעַתָּה לִרְחֹק מִחֶבֶק: וְעַתָּה לְבַקֵּשׁ וְעַתָּה לְאִפְדֹּת עַתָּה לְשִׁמּוֹר וְעַתָּה
 לְהַשְׁלִיךְ: וְעַתָּה לְקַרְוֶה וְעַתָּה לְתַפּוֹר עַתָּה לְחַשׂוֹת וְעַתָּה לְדַבֵּר: וְעַתָּה
 לְאֹהֵב וְעַתָּה לְשֹׂנֵא עַתָּה מְלַחֵמָה וְעַתָּה שְׁלוֹם: וְעַתָּה לְמַהֲיָרוֹן הָעוֹשֶׂה
 בְּאִשֶּׁר הוּא עֹמֵל: וְרָאִיתִי אֶת־הָעֵנָן אֲשֶׁר נָתַן אֱלֹהִים לְבָנֵי הָאָדָם
 לַעֲנֹת בּוֹ: וְאֶת־הַכֹּל עֲשֵׂה יִפֶּה בְּעֵתוֹ גַּם אֶת־הָעֵלִם נָתַן בְּלִבָּם

מלבי"ם - ביאור הענין

(ד) אחר כי מלא האדם הוֹן לוֹ יתאוה ליפוט גיוו במלבושים
 נאים, ע"ז יאמר עַתָּה לְקַרְוֶה וְעַתָּה לְתַפּוֹר,
 הקריעה והתפירה אלל הבגד היא כמו ההמנחה והרפואה אלל
 החי, ולכן יאמר לקרוע קודם לתפור. אחר כי השיג האדם את
 ההוֹן וגם בגדי יקר ילבוש יתעורר בקרבו מדת הגאולה ותאוה
 השגרה להיות ראש המדברים, כי אז בלין לחס ושמלה לא יתאוה
 לזה, ע"ז יאמר עַתָּה לְחַשׂוֹת וְעַתָּה לְדַבֵּר, השמיקה קודמת
 בזמן מהדיבור:

(ה-ט) אם גם זאת השיג תקטן צעיניו גם זאת אשר יסורו
 בני אדם למשמעתו מפחדם ויראתם מפניו בלבד
 ואך יחפון אשר יעבדוהו כעבוד את אלקים מאהבה, ע"ז יאמר
 עַתָּה לְאֹהֵב וְעַתָּה לְשֹׂנֵא, טרם ידע איש לרעו לא יתנא
 אומו ואהבת המין קשורה בלבו, לכן יאמר עַתָּה לְאֹהֵב, אחר
 אשר כל זאת לו יחפון ליטב בשלוה למען יהנה מהטוב ההוא,
 ע"ז יאמר עַתָּה מְלַחֵמָה וְעַתָּה שְׁלוֹם, שם שלום נופל על
 כרימת האהבה אחר עזיבת הריב, לכן יאמר ראשונה עַתָּה מלחמה,
 בפרטי הדברים האלו כלל החכם כמעט כל תאוה האדם, ויאמר,
 אחר אשר כולם נופלים תחת הזמן מזה יתרון העושה
 באשר הוא עֹמֵל, אלל הקריעה הראשונה בדברו נגד ההבדל
 יאמר הלשון 'מה יתרון לאדם בכל עמלו', ורואה איזה יתרון
 יש לו להאדם 'מכל ההוֹן אשר השיג בעמלו' אחר כי הכל הוא,
 ופה חסוד חקירתו אשר גם השגת ההבדל הזה לא בידו הוא,
 יאמר מה 'יתרון להעושה באשר הוא עֹמֵל' ורואה, איזה יתרון
 יהיה להעושה הזה 'אשר יעמול להשיג' תאומו אחר כי לא בידו
 המה להשיג ואך נופלים תחת הזמן:

(י-יא) והנה מהפלא, אחר כי יבין זאת האדם מדוע יעמול
 לייגע בלי הפוגות, אך כאשר חפשתי לדעת זאת
 [יאמר החכם] ראיני כי זאת היא חפץ האל וכוננו בהנהגה
 הזאת, אשר נתן לבני האדם לענות, נמצא (ביאור
 המלות א יג). את הכל עשה יפה בעתו, שם בטבע האדם
 אשר הטוב המדומה הזה ייטיב צעיניו, ואם כי ידע אשר הכל
 אך לשעמו ולא יושג רק לזמנו עכ"ז יעמול בלי הפוגות, כי
 גם את העושים נתן בלבבם, אם כי נתן בלבם ידיעת ההבדל,
 גם זאת נתן בלב כל אחד לחשוב אשר כל העולם נעשה רק
 עבורו, וכי לעולם יחיה, אם כי יראה בני אדם ימוחו ויחד כולם
 יאדו וידע כי אחריהם תהי כמותם והכל הוא אך לשעמו, עכ"ז
 יתאוה איזה רוח לעמות אשר העולם כלו שלו, ומהפלא אשר
 גם ברגע ידבר האדם ויאמר שהכל הכל נעשם הרגע ההוא

רצ לו מעט, אך הדומם מה מנו יהלך למען יאשר אך דומם,
 אחר כי אין בו כמעט רק יסוד העפר ומעט הכחות אשר בו
 משאר היסודות אין ביולוגיהו לצייר לנו, גם כי ישבר ויתפוצץ
 ישארו בכחו הראשון, כי העפר לעולם עפר, ולכן אין צדק חושנו
 לצייר לנו היותו והפסדו, ומה המה מקריבותיו, ולא יובן אללו
 מקרה רק במאמר האלהי שהוא יחס לגוף אל המקום. וזאת
 יראה החכם באמרו עַתָּה לְהַשְׁלִיךְ אַבְנִים וְעַתָּה בְּנוֹם
 אַבְנִים, עַתָּה להשליך אם ינטרך אל מקומם, ועַתָּה לכוּם אם
 ינטרכו לאחז מלאכה.

גם לזה שים אחי לב: וראה איך החכם פילס כל דבריו. ראשונה
 ידבר מהות העצם ואח"כ מהפסדו, ללדת ולמות לטעת
 ולעקור, כי היות הדבר הוא קודם להפסדו, והמכה קודמת
 להרפואה לכן יאמר ראשונה להרוג ואח"כ לרפוא, וכן לפרוץ
 ולבנות, ויקדים ג"כ הבני והספוד הם ילדי ההמנחה והשמחה
 ורקוד ילדי הרפואה הם, הנה הבני והספוד קודם לשחוק
 ורקוד.

עַתָּה לחזק, עתה ידבר החכם ממקרה הקיים בהאדם, הכוללות
 כל תאומו, ושם תאוה באחרונה על כי הוא מטרת כל
 דבריו. כי חוכן כונת החכם להראות אשר לשוא יעמול האדם
 להשיג תאומו, על כי כל הדברים אשר ינסוף להשיגם נופלים
 תחת הזמן ולכולם עַתָּה מחי יבואו ולא בידו הוא להשיגם, ולכן
 ידבר ראשונה מכל ההיות ומקריבתו, איך כולם נופלים תחת
 הזמן, ואח"כ ידבר על תאוה האדם, לומר, אחר כי כל הנחמדים
 נופלים תחת הזמן צהכרה לא יתמלאו התאוה כי אם צדו
 הזמני. והנה תאוה האדם ג"כ רבו מלפסור לכן אחז החכם
 בפסוקים הבאים עניינם ציקר נמרץ, והשיגם ג"כ על הסדר,
 ראשונה ידבר על תאוה המשגל כי היא הנשרשה בהנפש ציתר
 עז מכל התאוה, כי מי עשה נבלה ותרפה כזאת אם לא גזרה
 כן חכמת הבורא לנטוע בה רב ואמין בהנפש ליפוט את המאום
 למען קיום המין, גם היא היא המביאה העת ללדת, עַתָּה
 לְחַבּוֹק צדוה העת יתמלא תאומו, וְעַתָּה לְרְחוֹק מִחֶבֶק,
 עד כי יתאוה:

(ו) בקשת ההוֹן שניה לה, ע"ז יאמר עַתָּה לְבַקֵּשׁ וְעַתָּה
 לְאִפְדֹּת, ועל כי לשון אצדה נופל על דבר הנחסר
 שלא מדעת, ופעם יוכל האדם לשמור את הונו שלא ילך לאצד,
 לכן יאמר שנית, עַתָּה לְשִׁמּוֹר, את הונו, וְעַתָּה לְהַשְׁלִיךְ,
 אף ברגעו, כי יקרה עת יראה איש מפני שודדים ישליך את כל
 אשר לו למען הלא נפשו, ובאלה רבות:

ולבנות הוא כמו שנחבאר. לו. וראה כי החכם לא ידבר ממקרה הקיים אצל
 חי צומח דומם כי ללא צורך הוא לכוננו, יען כי רצונו לדבר מפעולת האדם

לה. ואם אמנם יוכל להאמר עליו ג"כ מקרי הכמות וכו', אך בל ישכח הקורא
 כי ממקרה חוץ פה הוא הדיבור. לו. ופזה נוכל להבין אשר ביאור לפרוץ

(יא) מבלי. בעיניי על כמה מקומות כמלת למען או לבעבור, והרמב"ן יאמר כי מבלי אשר לא הוא שלילה אחר שלילה ויורה על החיוב והנה [בכתיב יש כאן חלק כמה שורות נראה שהאשר מקום לכתוב ולבסוף לא סיים].

מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלהים מראש ועד סוף: י ידעתי כי אין טוב בם כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו: וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בכל עמלו מתת אלהים היא: י ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע והאלהים עשה שיראו מלפניו: טו מה שהיה כבר הוא ואשר להיות כבר היה והאלהים יבקש את נרדף: טז ועוד ראיתי תחת השמש מקום המושפט שמה הרשע ומקום הצדק שמה הרשע: יז אמרתי אני כלפי

מלבי"ם - ביאור הענין

הלשון כבר היה, אך 'כבר הוא', על כי עוד ישנו גם עתה, ורואה בזה כלליות הנריאה, ואשר להיות, הפרטים הממחדשים בכל יום תמיד ועוד עמידים להיות 'כבר היו' על התכונה הזאת אשר הם עתה, כי כל המהלכות מאז הם על דרך הסיבוב, פושט צורה ולצב צורה, ואחר כי ככה יסבב מאז הנה כבר הייה מלוכבש בכל הנורות, וככל עת אשר יצא על איזה תכונה כבר היה בהתכונה הזאת, והאלקים יבקש את נרדף, יראה בזה הסיבוב וההתחלפות להיות כל צורה נרדפת מן הנורה הנאה אחריה, כל דור מדור העומד אחריו, ושלל יהיה קיום התמידי רק בהכלל, ועשה זאת למען יראו מלפניו, כנוכר (לעיל פסוק יד). זה סוף התקירה השנית. וכמעט לא עצרה את המערה הראשונה:

(טז-יז) ועוד. אחר כי לא מצא החכם עלי תכל הלו רק את הטוב המדומה הזה שם פניו לחקור אחר תכל הנצח, לראות מה חוליו לו התקירה הזאת, ואחר, עוד ראיתי תחת [השמש] דבר הנעשה בתכלית העולם, מקום המושפט שמה הרשע, המקום הלו אשר הועמד למען בטל הרשעה שם נעצמו הוא הוא תכלית הרשע, כי השופטים יעומו את המשפט, והרשע יעשה אז צימר שאת ועוז אחר כי הדבר יאז מפי השופטים, והנה מקום המשפט האמת הוא מקום הצדק, כי לנעצור זאת הועמד המשפט למען צדק ישפטו, וא"כ מקום הצדק הוא הוא נעצמו מקום הרשע, והדבר יאז מהיפך אל היפך, ואין לך רעה גדולה מזו עלי התכל, כי אם יחטא איש לאיש ופללוהו השופטים, ואם גם הם ירשעו למי עתה יפנה העשוק לעזרה, אנה ינוס האומלל מפני השודדים האלו, אשר צמס שופטים יכונו, ומה יועיל א"כ הצדיק צדקתו והרשע מה יאצד צדקתו, ולכן אמרתי אני בלבי אין זאת כי אם את הצדיק ואת הרשע ישפוט אלקים יגמול

לבו כל עמו. והנה לפי הנראה יש בזה תימה גדולה על היוצר, כי אם נתן לו לצ להניח שהכל הכל מדוע שם נעצמו לעמול בלתי תכלית, ואם עשה זאת למען קיום העולם ונטע בקרבו לדמות שהכל שלו מדוע שם בקרבו ידיעת ההכל, והוא מנפלאות תמים דעים לתצור שני הפכיים כאלו בנושא אחד, ומה כונת היוצר בזה. ועשה זאת מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה אלקים מראש ועד סוף, רואה, לנעצור זה עשה היוצר כן והטביע שני הפכיים האלו נפש האדם, למען ידע אשר בלי ספק לא ימצא לדעת אף הדבר הקטן במעשי ד', כי אחר אשר יראה שגם הטבע אשר הטביע היוצר בקרבו ובנפשו גם אותה אין ביכולתו להשיג ולא יצין אף יתאחדו אלו שני הפכיים כאלו, ואין יאמר לדעת טבע הדברים: (יז-יג) ידעתי, אחר אשר אין בנח האדם להשיג מעשי היוצר אדע כי גם אנכי לא אצין תכליתם באשר אני אדם, אך עכ"פ זאת אדע אשר בכל מעשי תכל הלו אין טוב בם כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו, לשמוח בזה שיש לו ולהטיב לנפשו, וע"ז יורו המלות הבאים, וגם כל האדם שיאכל ושתה וראה טוב בעמלו מתת אלקים הוא:

(יד) ידעתי ולמדתי אשר הטוב במעשי האדם. עלי התכל הוא כאשר אמרתי, מאשר ידעתי כי כל אשר יעשה האלקים, כלליות כל המינים, הוא יהיה לעולם, ואחר כי נעשה לתכלית נצח, צודדי הוא בתכלית השלמות אשר אין להוסיף עליו ולא לגרוע ממנו, כי מי שאינו שלום לא יהי נצח, והאלקים עשה ונתן את השלמות בהכלל ואת הפרטים הפיל תחת הזמן כדפי שיראו מלפניו, כי אם לנצח יחיה האדם לא יהי פחד אלקים נגד עיניו: (טו) מזה. הפסוק הזה יוסיף ביאור לאשר לפניו, מזה שהיה כבר הוא, רואה, שלא נופל לומר על הדבר שהיה

כדרך שתקנו אבהן ז"ל בתפילה: המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית כאמור 'לעושה' אורים גדולים. מ. כבר נדבר מזה הענין בפסוק 'כל הנתלים

בהנפילים, והפעולה אשר יקבל הנפול מהפועל הוא מקרה חצונית. לח. כי זאת למד בהחקירה הראשונה מדרך היסודות. לט. לא יאמר עשה רק יעשה'

(יח) על דברת. כמו 'על דבר', ובאורו על אודות, וכן על דברת שלא ימצא האדם אחריו מאומה. **לברם**. לשון ברור וידיעה אמתית, והיא מלשון בר, 'בר לבב' (תהלים כד) לב הנקי מכל רע, וכן ידיעה אמתית נקראת מבוררת על כי היא נקיה מכל ספק, וכן 'ברו לכם איש' (שמואל א' יז ח), שימו דעתיכם על איש אחד, כי אחר אשר יברר האיש נופל הספק מי ומי יהיה. 'שפתי ברור מלל' (איוב לג ג), דברים המנוקים מכל רע ספק.

אֶת־הַצִּדִּיק וְאֶת־הַרְשָׁע יִשְׁפֹּט הָאֱלֹהִים כִּי־עַתָּה
לְכָל־חַפֵּץ וְעַל כָּל־הַמַּעֲשֵׂה שֵׁם: י' אִמְרָתִי אֲנִי
בְּלִבִּי עַל־דְּבַרְתָּ בְּנֵי־הָאָדָם לְבָרֵם הָאֱלֹהִים
וְלִרְאוֹת שֶׁהֵם־בִּהְמָה הִמָּה לָהֶם: י"ט כִּי מִקְרָה
בְּנֵי־הָאָדָם וּמִקְרָה הַבִּהְמָה וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם
כְּמוֹת זֶה בֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לְכָל וּמוֹתֵר
הָאָדָם מִן־הַבִּהְמָה אֵין כִּי הַכֹּל הַכֹּל: כ' הַכֹּל הוֹלֵךְ אֶל־מָקוֹם אֶחָד
הַכֹּל הִיָּה מִן־הָעֶפֶר וְהַכֹּל שָׁב אֶל־הָעֶפֶר: כ"א מִי יוֹדַע רוּחַ בְּנֵי הָאָדָם
הַעֲלָה הִיא לְמַעַלָּה וְרוּחַ הַבִּהְמָה הִירְדָּת הִיא לְמַטָּה לָאָרֶץ:
כ"ב וְרִאִיתִי כִּי אֵין טוֹב מֵאֲשֶׁר יִשְׁמַח הָאָדָם בַּמַּעֲשָׂיו כִּי־הוּא חָלָקוֹ
כִּי מִי יִבְיָאֵנוּ לִרְאוֹת בְּמָה שִׁיְהִיָּה אַחֲרָיו:

מלבי"ם - ביאור הענין

עלמס כזהמה אשר לא כן הוא האמת. לברם האלקים, רואה שאין הספק הוה לברר רק צדי אלקים, כדרך האומר על דבר שאינו יודע אלקים יודע:

(כב) הנה לפי שני המקורות האלו יש דרך למושלל מזה ומזה, ולזה ראיתי גם אחר המקורות האלו כי אין

טוב מאשר ישמח האדם במעשיו, רואה שיעשה מעשים כאלו אשר ישמח בהם, ייטיב לנפשו ממה שיש לו וישמח בכל עמלו, כי הלא החלק הזה נתן לו עלי תכל הלוו, ולכן צודדי הרשות בידו להנות ממנו, כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו, כי אם צדקון האדם לעשות חסד מעשה רעו בהכרח מצוהתו המעשה הזאת לראות ולחקור במה שיהיה אחריו, כי יירא לכל יעגש צעשיו את הנצלה הזאת, אמנם אחר כי העמל הזה הוא חלקו אשר נתן לו עלי תכל הלוו והרשות נתונה להנות מניגשו, הנה אין בכח פעולה הזאת, הוא השמחה במעשיו, לסבב ההצטע לאשר יהיה אחר כך, וא"כ מי הוא אשר יביאנו לראות במה שיהיה אחריו בדבר השמחה במעשיו, יהנה האדם מניגשו וישמח בחלקו, ויהיה אחר כך איך שיהיה, בגלל המעשה הזאת לא יאונה רע לו. ואולי יראה החכם על זה הדרך, כי הוא חלקו הלא ההצטע הזאת הוא חלקו עלי תכל, ולכן ייטיב לנפשו עכ"פ בימים הקצוצים האלו, וצעדו חי לא יתעצב אל לבו על אשר יהיה אחריו, איך ישארו בני יוממים ואשרו אלמנה ואיך ישלטו זרים ציגשו, כי מי יביאנו אז במה שיהיה אחריו. ותוכן המקרה אחס הא, ואחס קורא נחמד, וזכור דברי בהקדמתי והעבר חס כל דמיונות השוא אשר יעלו על לב צעם המקרה עד צואך אל האמת, הוא הסוף מכל המקורות, והוא אמרו (להלן יז י) 'והרעות נשיב אל

לכל אחד כמפעלו, כי עת לבד חפץ, צמלת 'עת' יורה החכם על תכל הלוו הנופלת תחת הזמן, ומלת 'חפץ' כוננו לכל מעשי תכל הלוו על שם ההצטע בהם כזכור (לעיל פסוק א), וצמלת 'שם' יורה החכם על תכל הנצח, כמאמר איוב (א כא) 'וערס אשוב שמה', והנה יאמר החכם שלא נצטע על הצלחת הרעשים עלי תכל הלוו, כי בהעולם הזה ניתנה הצמירה להאדם לעשות הכל כחפץ, ואמנם על כל המעשה אשר יעשה פה שם עלי תכל הנצח הוא המשפט, ככה נראה לי מהמקרה הזאת: (ית-כא) **אמרתיו**. אחר כי שמי פני לחקירה אחרת, והיא על אודות בני האדם אשר ילמדו צמקירותם היפך המקרה הזאת, והיא, כי במקרה בני האדם ומקרה הבהמה, שניהם יחד נופלים תחת מקרה ההפסד, ולו הימה המקרה להאדם על דרך אחר מאשר היא לבהמה אז עוד יוכל להקצצ צמיהם חסד, אבל לא כן כי במקרה אחד להם, כמות זה כן מוט זה, ואין הצדל צין שני המימות, ומזה ילמדו הכת הזאת כי רוח אחד לבד ומוותר האדם מן הבהמה אין כי 'הכל' הבל, כזהמה כאלס, הבל הוא מן העפר והבל שם אל העפר, זאת נראה לעין אשר נצטע גיוותיהם אין הצדל, ונצטע רוחותיהם מי יודע אם רוח בני האדם היא דבר כזאת 'אשר מעלה מעלה' ורוח הבהמה אם היא דבר 'היורדת מטה' חולי גם הם אל מקום אחד ילכו גם שניהם, ככה יאמרו הכת הזאת, 'ועל אודות בני האדם האלו אמרתי אני בלבי לברם אלקים, יצרר להם אלקים זה הספק וידעו אשר לא כן הוא כאשר יחשבו, ולראות, יציא את האנשים ההם לראות שמה שיחשבו שהם בהמה, הוה להם, רואה, אך הם צעני

ד (ד) בשרון. מן כשר, על משקל ישרון מן ישר. וכשר יורה כמו ישר 'אם טובה אני בעיניו וכשר הדבר לפניו' (ספרי ח ה), אמרה כן לפני המלך: אם טובה אני בעיניו לעשות למעני איזה דבר טוב, ואמנם אף אם טובה אני בעיניו לא אבקש שיעשה עבורי דבר כזה אשר הוא נגד רצונו, אך באם שגם הדבר ישר הוא להעשות כן גם לפניו, אזי אבקש שיעשה זאת. וידוע כי המעשים נמשלו לדרך, 'אם בדרכי חלף' (זכריה ג ז), 'וילך בדרך אביו' (מלכים א' טו כז), וכדומה, והוא, על כי כמו ההולך בדרך, לא הליכתו בהדרך הוא תכלית כוונתו, כי תכלית רצונו הוא היותו בהמקום אשר יבוא שמה אחרי עבור הדרך הזה, וכן מעשי האדם ופעולתיו הם רק להגיע על ידם אל מחוז החפץ, יחוש ישרד

ד * וְשַׁבְתִּי אֲנִי וְאֶרְאָה אֶת־כָּל־הָעֹשִׂים אֲשֶׁר נַעֲשִׂים תַּחַת הַשָּׁמַשׁ וְהִנֵּה | דְּמַעַת הָעֹשִׂים וְאִין לָהֶם מִנָּחֶם וּמִיד עֹשְׁקֵיהֶם כֹּחַ וְאִין לָהֶם מִנָּחֶם: ב וְשַׁבַּח אֲנִי אֶת־הַמַּתִּים שֶׁכֶּבֶר מִתּוֹ מִן־הַחַיִּים אֲשֶׁר הִמָּה חַיִּים עֲדָנָה: ג וְטוֹב מִשְׁנֵיהֶם אֵת אֲשֶׁר־עָדָן לֹא הָיָה אֲשֶׁר לֹא־רָאָה אֶת־הַמַּעֲשֵׂה הָרַע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ: ד וְרֵאִיתִי אֲנִי אֶת־כָּל־עֲמָל וְאֵת כָּל־בִּשְׂרוֹן

יורע יקצור יקנה או ימכור, כל המעשה הזה יעשה ותכלית כוונתו הוא למלאה נפשו כי ירעב, וכדומה, ובאשר ההולך לאיזה מקום אם ילך בדרך הישר המוליך אל המקום הזה יגיע אל המקום ובאם שיטה ימין או שמאל לא יגיע למחוז חפצו, כן הרוצה להשיג איזה דבר ההכרח הוא לו לעשות מעשים כאלו אשר על ידם ישיג הדבר, ויש מעשים אשר הם רחוקים מן הדבר ויש קרובים ועוד יותר קרובים, עד הגיעו אל עצם הדבר, שהוא המטרה, על דרך משל, הרוצה לבנות בית יכרות עצים, ויקנה סוסים להבאת העצים, ויאכיל את הסוסים, ויקנה תבן

מלבי"ם - ביאור העניין

יך האדם בחקירות כאלו לכל יטה מני אורח, ויטעה חלילה צוהו לא דרך, כאשר יתבאר הכל בעור האל. ושבתי אני ואראה את כל העשוקים אשר נעשים מחמת השמש, כאשר למדתי מהחקירה הראשונה אשר על כל המעשים שם הוא המשפט הנה זאת היתה נחמתי על תמורות מצל הלו ועל הרשע אשר במקום המשפט, אך לפי דברי האנשים האלו שצנתי להתבונן על העשוקים הנעשים מחמת השמש, ורע עלי מאוד המעשה צלוע רשע צדיק ממנו ואין שופט, והנה דמעת העשוקים יטפפו צלי הפוגות ואין להם מנחם, רוצה, לא די שאין שופט עלי מצל הלו להצילם מיד עושקיהם אך גם מנחם אין להם שיוכל לנחמם על קצלת גמולם במצל הנצחי, ומיד עושקיהם כח, ידוע כי המשפט (ה) עומד להציל את החלש מיד עושקו החזק ממנו, יהי חלש בגוף או ביכולת, כידוע, והנה השופט הזה הוא הנותן כח להחלש הזה לעמוד מול מתקוממיו, ואחר כי השופט צעזעמו הוא הרשע הלא הוא העושק, הנה האומלל הזה הולך למשפט, לנפש כח מיד עושקו הולך הוא, אשר צלי ספק יגון על יגונו, ואין מנחם, כנוכח:

(ב-ג) וְשַׁבַּח אֲנִי לִפִּי זֶה אֵת הַמַּתִּים אֲשֶׁר טוֹב לָהֶם צוֹה שֶׁכֶּבֶר מִתּוֹ וְלֹא יִשְׁמְעוּ עוֹד קוֹל נוֹגֵשׁ מִן הַחַיִּים אֲשֶׁר הִמָּה חַיִּים עֲדָנָה וְעוֹדֵם מִחַת מִמְּשַׁלַּת הָעוֹשִׁים הָאֵלּוּ, וְטוֹב מִשְׁנֵיהֶם אֲשֶׁר עָדָן לֹא הָיָה וְלֹא הָיָה לְרָאוֹת אֵת הַמַּעֲשֵׂה הָרַע אֲשֶׁר נַעֲשָׂה תַּחַת הַשָּׁמַשׁ:

(ד-ו) וְלֹא לָצֵד רַעוֹת הָעוֹשִׁים רֵאִיתִי, אך מעתה מנחתי כל הדברים עשויים על דרך רע אם אין ליורר קונה אחרת בהם, כמאמר הכת המסופקים, וראיתי אשר צענין הצאת כרבי האדם ג"כ נעצב דבר רע, כי האדם היה ציכלתו להביא די מחימו צעמל קל, ובכל העמל ובכל בשרון המעשה להגיע אל תכלית מנוקשו חולד לו רק הקנאה

האלקים אשר נחמה' ויאמר המאסף (שם פסוק יג) 'סוף דבר הכל נשמע את אלקים ירא ואת מזמתי שמור כי זה כל האדם': ד (א) ראיתי אני המבאר להעביר על דברי החכם מראש הספר בקיור נמרץ למען יאחדו הדברים צדינו לכל נאדם אחד אחד זהים הנורא הזה טרם נצוא אל המטרה. מוכן חקירת החכם הוא למצוא תכלית האדם, והחל לחפש בכל מעשי תצל הלו כאשר יספר צאריכות דרך כל חקירותיו, והנה חפש ולא מצא, ולכן גזר משפטו אשר עכ"פ הטוב המדומה עלי תצל הלו הוא השמחה בחלקו, ואחר כי לא מצא הטוב האמתי עלי תצל הלו שם פניו לחקור אחר תצל הנצח, והיתה ראשית חקירתו על העושק הנעשה עלי תצל הלו צלוע רשע צדיק ממנו ואין שופט כי במקום המשפט שם הרשע, יצדיקו את הרשע ואת הצדיק ירשיעו, ומה למד אשר אין להתבונן על כל מעשי תצל הלו, כי השופט כל הארץ לא יעשה פול, והמשפט האמתי הוא שם בתצל הנצחי, שם ישול לרשע כרשעמו ולהצדיק כצדקמו, וא"כ שם הוא ג"כ תכלית האדם. אח"כ יספר איך דברי הכת המסופקים התעוררו צלצו ספק נגד החקירה הזאת, וטרם קלה לדבר נגד המסופקים האלו יאמר ראשונה אשר גם הספק הזה לא יסתיר משפטו צדצד ההטעה בחלקו, כי אם תצל הלו הוא התכלית הלא טוב ייטיב עכ"פ לנפשו צימיו הקצוים האלו, ואם תכליתו הוא התצל הנצחי מה יפסיד עכ"פ בהטיבו לנפשו גם בהעולם הזה, כי הלא בהטעה הזאת לא ירע לנפשו גם נגד העולם הבא, כי צוה לא יחטא ולא ירשיע, אחר כי הוא חלקו אשר נתן לו האלקים עלי תצל הלו, וצוה יסיים החכם חקירתו נגד הטוב המדומה. עתה ישו צדצד המסופקים ויספר הפעולה אשר הספק הזה פעל צנפשו, איך ראה לפי זה אשר כל מעשי התצל הלו לא לצד שאין בהם תכלית הטוב אך כולם מיוסדים על אדני הרע, ורע עליו מעשי היוצר, וככה ילך וידבר מהרעות האלו עד סוף פרשה זו, שם יסיים צדצדו נגד המסופקים האלו, ויזהיר לשמור את נפשו צעמ

הַמַּעֲשֶׂה כִּי הָיָא קִנְיַת־אִישׁ מִרְעָהוּ גִם־זֶה הַבֵּל
וְרַעוֹת רוּחַ: הַ הַכִּסִּיל חֶבֶק אֶת־יָדָיו וְאָכַל
אֶת־בָּשָׂרוֹ: ו מוֹב מֵלֹא כָף נָחַת מִמֶּלֶא חֲפָנִים
עָמַל וְרַעוֹת רוּחַ: ז וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאֶרְאֶה הַבֵּל תַּחַת
הַשָּׁמַיִם: ח יֵשׁ אֶחָד וְאֵין שְׁנֵי גַם בֵּן וְאֵחַ אֵין־לּוֹ
וְאֵין קֶץ לְכָל־עֲמָלוֹ גַּם־עֵינָיו עֵינָיו לֹא־תִשָּׁבַע עֶשֶׂר
וְלָמִי | אֲנִי עָמַל וּמַחְסֵר אֶת־נַפְשִׁי מִטּוֹבָה גִם־זֶה
הַבֵּל וְעֵינָיו רַע הוּא: ט טוֹבִים הַשָּׁנִים מִן־הָאֶחָד
אֲשֶׁר יִשְׁלַחֵם שָׂכָר טוֹב בַּעֲמָלָם: י כִּי אִם־יִפְּלוּ
הָאֶחָד יָקִים אֶת־חֲבֵרוֹ וְאֵילוֹ הָאֶחָד שִׁיפֹל וְאֵין
שְׁנֵי לְהַקִּימוֹ: יא גַּם אִם־יִשְׁכְּבוּ שְׁנַיִם וְחָם לָהֶם
וְלֹא־אֶחָד אֵין יָחַם: יב וְאִם־יִתְקַפּוּ הָאֶחָד הַשָּׁנִים יַעֲמִדוּ נִגְדּוֹ וְהַחוּמֹּ
הַמְשַׁלֵּשׁ לֹא בְמַהֲרָה יִנְתָּק: יג טוֹב יֵלֵד מִסֶּבֶן וְחֹכֶם מִמֶּלֶךְ זָקֵן וְכִסִּיל
אֲשֶׁר לֹא־יָדַע לְהִזְהָר עוֹד: יד פִּי־מִבֵּית הַסּוּרִים יֵצֵא לְמֶלֶךְ

ומספוא להאכילם, הנה קניית המספוא הוא המעשה היותר רחוקה, והאכלת הסוסים מעט קרובה וקניית הסוסים עוד יותר קרובה, והבאת העצים עוד יותר קרובה עד כואו לבנין הבית, והוא תכלית מבוקשו, הנה כל המעשים כולם הם כדרך הישר המוליך אל המטרה, אך כאשר תכלית בנין הבית יקח מים ויערה מכלי אל כלי הנה לא זו המעשה תביאהו לתכלית רצונו, ולכן מעשים כאלו לא נקראים דרך ישר, ולסיבה הזאת יאמר על העושה מעשים טובים, שהוא הולך בדרך הישר, על כי המעשים האלו יביאוהו לתכליתו, כאשר הוא אדם, ולזה כאשר ירצה החכם לדבר על כלליות המעשים יחד המוליכים לתכלית המכוון ירצה אותם בשם התואר 'כשרון', את כל כשרון המעשה, וכן כשרון 'בחכמה וברעת ובכשרון' (לעיל ב כא) רוצה ג"כ יודע להיטיב כל מעשיו אחד לאחר למען ישיג התכלית, וכן 'איזה יכשר' (להלן יא ו) רוצה ג"כ איזה מעשה יגיע לתכלית כונתו:

מלבי"ם - ביאור הענין

עמל ועכ"ז אין קץ לכל עמלו וגם עיניו לא תשבע עושר כי מקטן בעיניו כל מה שיש לו, ובכל רגע ימאזר רק אשר אין לו, והנה מי שיש לו אשה ובנים ולא ייטיב לנפשו למען השאר להם אחריו ברכה, הלא גם זה הכל גדול הוא, אך עוד נוכל להמליך עליו אשר יעשה זאת מרוב רחמיו על אשתו ובניו, אכן האיש הלו אשר אין לו משפחה ושבת אין לא יאמר בלבו: 'למי אני עמל ומחסר את נפשי מטובה', אין זאת כי גם זה הב"ה וענין רע אשר נטבע בלבו בני האדם, כי למה לא יקח אשה, הלא טובים השנים מן האחד אף אם אמנם יעמול האחד גם עזר השני הלא יש להם שכר טוב בעמלם, כי אם יפולו האחד יקים את חברו, אם נפילה הוטל ג"כ לנפילת האדם ממנו, ואי"ל לזה האחד שיפול ואין שני להקיימו, כי אין חשש ממיר עמלו, גם אם ישכבו, אף לדבר קל כזה טובים השנים, ואם יתקפו האחד, אם יקום אחד על אחד משניהם ויחגבר עליו הלא בנחם השנים לעמוד נגדו, ומה גם אם ילא מהם מולדה, אז יהיו כהחופ המושלש אשר לא במהרה ינתק, וגם יוכל להיות כי הולד אשר ילא ממעיהם יהיה בן חכם ויטיב לאבותיו יותר מאשר בנחם להיטע לעצמם, אם כי הם זקנים, כאשר כואב ראינו ביוסף שהיה ילד, ולזה מוסב, ועם חכמתו טוב היה מזהמך הזקן שהיה בס"ר, וגם לעם זקנתו עוד לא ידע להזהר בשנת הרענון, ועוד יותר פלא כי מבית האסורים יצא להיות מלך על מזרים, מתחית

המוטבצת בקרצו, והוא אך למען לא יסקוט ולא ימות, כי גם הקנאה הזאת הב"ה היא ורעות רוח, ולא ניתנה להאדם אך למען ענות נפשו זה בלי חללה, כי אין קץ לכל מקריהם ותמיד ימלא גדול ממנו לקנא בו, הנה נראה לעין כי הקנאה הוא רעה גדולה להאדם, ועכ"ז היא היא המומכת ידיו בימי חייו, ובלעדה עוד יותר רע להאדם עלי התכל, כי הבס"ר אשר אין בתוכו נפשו ערמת חבל הלו ולא ירגיש הקנאה ההיא יכול צעלותו כזה אשר לא יעשה דבר, רק חובק את ידי ו לא יעסוק בצרכי ביתו מכל וכל, עד אשר אין לו גם למלאות נפשו כי ירעזו, ואז 'יאכל את בשרו', הוא על דרך משל, כי כאשר התי לא יאכל נאכל בשרו וגיוו ירצה, וא"כ יש להכסיל הזה אשר אין בו מן הקנאה ההוא עוד יותר עמל ורעות רוח, וטוב לזה אשר לו עכ"פ 'מעט נחם' בזה הרגע אשר יהנה מניגועו, מזה הכסיל אשר לו מלא חפנים עמל ורעות רוח ואין לו אף רגע אחת אשר יהנה עלי התכל. 'מלא חפנים', הוא משל לתכלית הרצוי, כי אחר אשר ימלא האדם שמי חפניו אין לו צמא ליקח יותר. והנה נראה כי עיקר חיות האדם היא הקנאה, ונראה בעליל כי גם הנחת צרכי האדם הוסד על דרך רע:

(7-1) וְשִׁבְתִּי אֲנִי וְאֶרְאֶה עוֹד תַּחַת הַשָּׁמַיִם דָּבָר הַנִּמְלָא בֵּין צַיִן הָאָדָם אֲשֶׁר הָיָא ג"כ עֵינָיו רַע הַנִּטְבַּע בְּלִיצוֹתָם, יֵשׁ אֶחָד, יֵשׁ אָדָם, שֶׁהוּא יוֹשֵׁב יַחֲדָי, וְאֵין שְׁנֵי אֵין לֹא אֶשֶׁה גַם בֵּן וְאֵחַ אֵין לֹא וְאֵחַר כִּי אֵין לוֹ צַיִן לְדַלּוֹג עֲבוּרָם, הֵלָּא בִּצְלוֹתוֹ לַהֲחִיּוֹת נַפְשׁוֹ בַּמַּעַט

כִּי גַם בַּמַּלְכוּתוֹ נִוְלַד רֶשֶׁ: מו רְאִיתִי אֶת־כָּל־הַחַיִּים הַמְהֻלָּכִים תַּחַת
הַשֶּׁמֶשׁ עִם הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי אֲשֶׁר יַעֲמֹד תַּחְתָּיו: מז אֵין־קֶץ לְכָל־הָעַם
לְכָל אֲשֶׁר־הָיָה לִפְנֵיהֶם גַּם הָאֲחֵרוֹנִים לֹא יִשְׁמְחוּ־בּוּ כִּי־גַם־זֶה הַכֹּל
יִרְעִיזֶנּוּ רוּחַ: י שְׁמֹר רֶגֶלְךָ בְּאֲשֶׁר תֵּלֵךְ אֶל־בֵּית הָאֱלֹהִים וְקָרוֹב
לִשְׁמֹעַ מִתַּת הַכְּסִילִים זָבַח כִּי־אֵינָם יוֹדְעִים לַעֲשׂוֹת רַע: ה אֶל־
תִּבְהַל עַל־פִּיךָ וּלְבָבְךָ אֶל־יִמְהָר לְהוֹצִיא דָּבָר לִפְנֵי הָאֱלֹהִים כִּי

מלבי"ם - ביאור הענין

ואחריו לאחרונים, הנה גם המקרה הוא מעורר ספקות גדולות צענין המדוש, ומציא ג"כ למצות כאלו אשר נזכרו: (מ) שמוזר רגליך. עמה ישוה הסכס למוות דעתו, ויאמר, אחר כי כל המקירות נטות ימין ושמאל, נקל הוא להמעות מני דרך האמתי שמוזר רגליך אתה המוקר, כאשר תלך אף בית האלקים, רוצה, כאשר יוליך רעיונותך למקור אחר מעשי היוצר השמר [לנל] מט מדרכ הישר, והזהר לנל ימעור דמיונות השוא הנולדים מתאזות הגופניות, אמנם לא תאמר אחר כי הדרכ הזה ככה צנקל להמעות זו הל טוב לא אלך זו, לא כן אחי, כי כאשר לא תתן את נפשך להתפתח מתאזות הרעות אשר אז צלי ספק ינהיג אותך השכל האמתי אשר ד' נתן לך בדרכ הישר והרצוי לפניו, אז קרוב ד' לשמוע בקול חקירותיך, וטובים הם צעניו הרבה יותר מהנחז אשר יתנו לו הכסילים, כי הכסילים הם אף אם לא יעלו רגע [יעשו רע] הוא על כי לא ידעו זה הדרכ יעלו זו רע, כמאמר אליפז (איוב ד ו) 'הלא ירחק כסלמך', וכאשר לא ידעו לעשות רע ככה לא ידעו לעשות טוב, וידמו להעשיר את ד' בנצחיהם, אבל היודע ומצין מה המה המעשים הרעים ומה המה הטובים ויכון הדרכ הנראה לפניו ית' ויחקור אחר מעשיו למען הכר רוממותו ורוב חסדו וטובו, כמאמר (דב' א' כט ט) 'דע את אלקי אביך ועבדו' וכאשר ישמוקק על זה ראש הנביאים, צאמרו (שמות לג יג) 'הודיעני נא את דרכך', זאת ייטיב צעני ד' מנצחיהם:

ה (א) אל תבהל. כאשר צא הסכס אל המטרה הזאת יוסף לדבר מזה הענין וילמד לבני האדם הדרכ אשר ילכו בחקירותיהם, אל תבהל על פיך, אל תמהר להוציא כל הדברים אשר יוצאו על פיך צלי מחשבת הלך, ולבך אל ימהר, אף הדבר אשר יעלה על לבך צמחצמה והשמללות אל ימהר להוציא על כלי המצטא, לפני האלקים, רוצה, אחר כי כל מקום היותך אתה עומד לפני אלקים, כי אלקים

השפלות למלכית הגבוהה, כי גם במלכותו, רוצה, ואין צוה חכמה גדולה כי גם המלך נולד רשע, ואין המלוכה והעושר דבר הנמוג צעלם האדם, אך מקרה ממקריים הצנוים, ולזה הסכמה אשר שרשה צעלם הנפש טובה ממנה ועל ידה יוכל האדם להשיג גם את המלוכה, והנה אין ספק כי טוב הוא לאדם ליקח אשה מלישב יחיד, ועכ"ז יש בני אדם אשר ינהגו היפך זה, אין זאת כי גם זה אחד מרעות תבל הלוו אשר נטבעו בקרב בני האדם.

והנה להצנע על כל זה ולמלאו מגרעת בכל מעשי תבל הלוו, הניעוני האנשים האלו בחקירותם הנזכרת, כי לפי חקירתי אשר על כל המעשה שם יהיה, א"כ תכלית הצריאה התכל הנצח, אך לפי הנראה מדצריהם אשר כל התכלית הוא התכל הלוו, רע עלי מאוד הרעות הנטבעים זה, אחר כי הוא הוא התכלית מדוע לא כוננה יוצרה עכ"פ על מכוונה כזאת אשר לא יעונה זה הנור צמימו הקצונים האלו, והנה ילא מדברי האנשים האלו מצוכה גדולה על עצמיות היוצר לשלול יכולתו או טובתו חלילה וכדומה:

(טו-טז) ראיתי. טרם יצא הסכס למקור דברי המוספקים האלו יוסף לדבר עוד מחקירה כזאת אשר גם היא תציא את האדם לדמיונות כאלו, ואח"כ יתוה דעתו על כל זה, ויאמר, ראיתי, ציור דמיוני, החיים המהלכים הוא הדור ההוא, עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו, רוצה, הדור העתיד לנאח מן הדור ההוא, ומשני הדורות האלו הצוננתי אשר אין קץ לבל העם הן לבל אשר היו לפנייהם, אחר כי זה השני ילא מהראשון צהכרת גם הראשון הזה צא מראשון אשר לפניו, וראשון לראשונים, והן לכל אשר יהיו אחריהם, וכן כאשר השני הזה 'לא ישמח, אך יתאבל על הראשון ההוא כי יראה הפסדו, ככה גם זו לא ישמח הדור אשר יצא אחריו, כי גם הוא הצל ושצרון רוח' להדור אשר יצא עוד אחריו, כי יראה ג"כ עוצר ויתאבל גם עליו,

לפניו בחופים ובמחולות, מפוזת ומכררת, תנחוו בעמוד אש יומם ובעמוד ענן לילה, תשים לפניו את ההר למישר והרכסים לבקעה, והוא ילך אחריה כשה אובד, יעברו לו תענוגי בשר, ימתקו לו הבלי ההוללות וידמה כי בדרך החכמה הולך הוא, אוי לאלו ולחכמתם, מוטב שיהיו שוטים, לא זה דרך החכמה, לא כזה הוא חפץ האל במבחר יצוריו, וזה כלל גדול, כל אשר יתרחק האיש מהתאווה יוכל להתקרב יותר אל החכמה, וכל אשר יוסף להתקרב אל התאווה יוסף להתרחק מן החכמה, ובקו זה יוכל המשכיל למדוד כמה מעלות עלה בסולם החכמה, ובמדת התאווה הבחמית ושמה ימחה מקרב בני האדם או תמלא הארץ דעה את ד' כמים לים מכסים.

טב. באדם העומד תחת גיו רעהו וברגע הנתק כפות רגליו יצא הוא על מקומו. טז. ויצן יאמר החכם 'לא ישמח' לשון רבים ו'בו' לשון יחיד. ורוצה כל דורות הבאים לא ישמח כל אחד באשר לפניו. מז. כמאמר הנביא (שמואל א' טו כב) 'והחפץ לך בעולות', ואומר, (ויקרא ט כג) 'כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל ירדע אותי'. מה. אחר כי באנו לכזה הענין ראוי להתעורר על גדול הרעה אשר בעוננו גברה בימינו אלו, איש אשר לא ידע דרך החכמה ואין חלק לו בבניה, עוד לא ידע הנער להבחין בין טוב ורע, ואך החל להרגיש מעט תפארת הפתאים ידמה כי בזה בא אל חדרי החכמה, ובעודו ערום מכל מדע תשיארו התאווה האורורה בערמותיה לטעום מעץ הדעת טוב ורע, והיא היא ההולכת

ה' (ה) לחטא. לפירוש הראשון הוא כמו 'חטאת עמך' (שמות ה טו): וחבל. מלשון 'לא תחבל רחיים ורכב' (דברים כד ו):

האלהים בשמים ואתה על הארץ על-בן יהו
דבריה מעשים: ב כי בא החלום ברב ענין וקול
כסיל ברב דברים: ג כאשר תדר נדר לאלהים אל-תאחר לשלמו
כי אין חפץ בכסילים את אשר-תדר שלם: ד טוב אשר לא-תדר
משתדור ולא תשלם: ה אל-תתן את-פיך לחטוא את-בשרך
ואל-תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצף האלהים
על-קולך וחבל את-מעשה ידיך: ו כי ברב חלמות והבלים ודברים
הרבה כי את-האלהים ירא: ז אם-עשך רש

מלבי"ם - ביאור הענין

לא יהי צו חטא, אכן אם ינדור, ויוכל להיות אשר לא תשיג ידו לקיים מוצא שפמיו, זאת ירע בעיני ד' ויזכירו על זה, כי צוה יראה קוטן יראתו מפני אלוקי, והוא השחתת מין האנושי, א"כ הוא בעצמו סבב לו את הרעה הזאת, וזה מוכן דברי החכם הפסוקים הנאים, כאשר תידור נדר לאלקים אל תאחר לשלמו, אחר אשר נדרת מהר לשלמהו, פן גברות הימים יעמדו מונעים לשטן לך, כי אין חפץ לד' בכסילים, רוצה, שיהיה בני האדם כסילים לדמות אשר יעשו את ד' בגדרים, ולא יבקש מידך לנדור, אך 'אחר אשר עשית ונדרת שלם', ואל יקל בעיניך אם לא תשלמהו, 'כי הלא טוב היה אשר לא תשלם בלא נדר משלם משלם אחר כי נדרת':

(ה) אל תתן. ואחר כי עיקר השלמת הנדר הוא אך למען קיים מוצא שפמיו, לכן הטוב 'שלם' תמן את פיד לנדר ולנדור אשר צוה מחטא את בשרך, כדרך הנודרים שלא לאכול שלא לשמות או ליתן מהונו ללא נזכר. או יראה, אל תתן את פיך להביא חטא על בשרך' כאשר לא מוכל לקיים מוצא שפמיו, כי עיקר החטא יסבבו לך דברי פיך. ואמנם אחר אשר נדרת שלם, ואל תאמר לפני המלאך, הוא הממונה לגבות הנדקה, או הכח המעורר לקיים מוצא שפמיו, כי בשגגה יא הנדר הזה מפיק, למה יקצוף האלקים על קולך, רוצה, הקצף לא יהי על אשר לא תתן לו מהונו, אך על קולך יקצוף, אשר לא תשמור מוצא שפמיו אחר כי נדרת, ואז יעצוב ויחבול את מעשי ידיך ויקח על כרחך את אשר הצטמת למען יזמין:

(ו) כי ברוב חלומות, רוצה, אם כי יוכל להעלות על רעיון 'דברים רבים' ומחשבות זרות להדיחך מיראת אלוקים, אל תפן אליהם, כי כל מחשבות בני אדם הם רק חלומות והבלים, ולכן אל תצטע עליהם, וגם כל החלומות אשר יעלו על רעיוןך את אלוקים ירא. כי את האלקים ירא, רוצה, חשוב מה שתחשוב ורק מהפינה הזאת אל תט ימין ושמאל: (ז) אם עשך רש. אם יעלו על רעיוןך החקירות הנזכרים למעלה להטותך מיראת אלוקים, בתוך לב אל העושך

בשמים ואתה על הארץ, ולזה כל מעשך הם לפניו ואחרי אין צינחתך לחקור אחר מעשיו, על בן יהו דבריה מעשים, כמושכל הראשון נראים דברי החכם מאוד לא כנים, כי הלא כאשר יודע העליון הדבר אשר יוציא האדם בשפמיו כן חופש כל חדרי צנן 'אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו'. אך האמת הוא כי לא להסתיר לפני ד' יאמר החכם, ולא יראה אשר אז 'בדפך' ישמע אלקים, וידע את אשר קודם לזה 'לא' ידע, חלילה, אך רצון החכם הוא אשר הולאות דברך לא יעז בעיניו, והוא לא יקצוף על מחשבותיך צעת חקירותיך, רק על קולך יקצוף, כי הלא ד' נתן חכמה, דעת ומצנה להאדם להבין ולהשכיל, ואין אדם שליט על אשר יעלה על רעיונו, כי הם ילידי נפשו כפי מזגו ומצבו, כאשר הפיל ד' את גורלו, מזה נראה אשר רצון היוצר הוא שיחקור עליו הנזר, למען יכר רוממות גדולתו ורצ חסדו, והרשות נתונה להשכל לעוף על כנפי הדמיונות עד צווא אל מרכז האמת, ולא כן הוא עם הדיבור, כי שפמיו אמתו, והמלות לא יעלו בעצמם על לשוניו, אך צינחתו לחשות או לנדר, זאת לעדה אשר רצון היוצר הוא שלא להוציא נול פיו כל אשר יעלה על רעיונו, והוא, על כי המקריים וכללם התאות הצהמיות מאפילים שכל כל איש בערכו, ואין איש אשר ילך בחקירותיו על קו ישר צלי להטות ימין ושמאל, וטורס יצוא אל האמת וילד דעות נפסדות וכוזבות, ואף הדיעות האמתיות לא כולם נאותים להגלות לפני המון העם, כמאמר דה"ה (מהלל כה יד) 'סוד ד' ליראי', ולכן טוב לגבר כי יתן מחסום לפניו ואז ינצל מהמבוכות האלו:

(ב) כי בא החלום, כמו שהחלום הזה יצוא בתערוכות 'הרבה ענינים' אשר אין ציניהם התאחדות כלל, כן קול הכסיל יצוא ברוב דברים נצורים ומצולצלים אשר לא יחדל פשע, ולכן אל תרצה דברך ואז ימעטו שגגותיך: (ג-ד) כאשר. אחר כי צא החכם לנדר מענין רצו הדברים ידבר עוד מענין כזה המסבב רעות להכסיל, והוא הנדר, כי אין חפץ לד' בעולות ונדרים, ואם יחדל לנדור

(ו) שומר. כמו 'ואביו שמר את הדבר' (בראשית לו יא). (ז) מלת כשרון נתבאר (לעיל ד ד), ורוצה, מה כל הכשרת ההון לבעליה: (י) טוב אשר יפה. רוצה, טוב נראה ומדומה, כאשר נתבאר (לעיל א יד):

וְגֹזַל מִשְׁפָּט וְצָדֵק תִּרְאֶה בְּמִדְיָה אֶל־תִּתְּמָה
עַל־הַחֶפֶץ בִּי גְבִיָּה מֵעַל גְּבִיָּה שֹׁמֵר וּגְבִיָּהִים
עֲלֵיהֶם: ה וַיִּתְּרוֹן אֶרֶץ בְּכַל הִיא הוּא מֶלֶךְ לְשָׂדֶה

נַעֲבֹד: ט אֱהָב כָּסֶף לֹא־יִשְׁבַּע כָּסֶף וּמִי־אֱהָב בְּהִמּוֹן לֹא תִבּוֹאֶה
גַּם־זֶה הָבֵל: י בְּרַבּוֹת הַטּוֹבָה רַבּוֹ אוֹכְלִיהָ וּמִה־פִּשְׁרוֹן לְבַעְלֶיהָ בִּי
אִם־רֹאיתָ רֵאוֹת עֵינָיו: יא מִתּוֹקָה שְׁנַת הָעֶבֶד אִם־מַעֲט וְאִם־הֶרֶבָּה
יֹאכֵל וְהַשֹּׁבַע לַעֲשִׂיר אֵינָנו מִנִּיָּה לוֹ לִישׁוֹן: יב יֵשׁ רָעָה חוֹלָה רֹאיתִי
תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ עֹשֶׂר שָׁמּוֹר לְבַעְלָיו לְרַעְתּוֹ: יג וְאִבֵּד הָעֹשֶׂר הַהוּא
בְּעֵינָי רַע וְהוֹלִיד בֵּן וְאֵין בִּידּוֹ מְאוֹמָה: יד כֹּאֲשֶׁר יֵצֵא מִכֶּטֶן אִמּוֹ
עָרוֹם יָשׁוּב לֵלְכַת כְּשָׁבָא וּמְאוֹמָה לֹא־יִשָּׂא בַעֲמָלוֹ שִׁילָךְ בִּידּוֹ:

מלבי"ם - ביאור הענין

את האדמה, אצל האמת היא אשר גם הוא יעבוד את האדמה, כי האדמה כסף לא ישבע כסף, הלא לא ימלא בטנו ממנו למען לא ירעב, ומי הוא האדמה בהמון עושר ולא תהיה תכלית כוונתו אל התבואה אשר ממנה יאכל ויחיה, א"כ גם ההעמלה להשגת הכסף תכליתו הוא עבודת האדמה, והנה גם הגזוה שגזוהים ישוב לעבוד את השפל שגשפלים, וא"כ 'גם זאת' הגזוה 'הכל היא', כי כל בני אדם כלם ישו, אך השמנות רגועים הוא רצון היוצר לעומק מחשבותיו, וא"כ אל תחמה על החפץ:

(י) ברבבות הטובה. צראותך עשיר גדול ולו רצ טוב אל תדמה כי ד' נתן לו חלק טוב מאשר נתן לאחר, וירע זאת צעניך, כי גאמת אין לו יתרון גדול מהטוב, כי ברבבות הטובה רבו גם אוכליה, מי שיש לו עסקים הרבה צרכתו יהי לו גם עצדים הרבה, כי אין ציכולת האדם להמעטק ככולו, והעצדים ההם יאכלו את הטוב, 'ומה הוא הכשרת ההון הזה לצעליה' כי אם ראות עיניו ודמיונו שהכל שלו:

(יא) מתוקה שנת העובד. גם נגד הימרון הקטן הזה שיש לו מן העצדים, יש להעצדים ג"כ יתרון אחר ממנו, כי העובד שנתו מתוקה וערבה לו והשבע לעשיר איננו מניח לו לישון:

(יב) יש רעה חולה. ולא לצד הרעה הקטנה הזאת יסבב ההון לצעלו, אך פעם יפול האדם ע"י ההון צרעה גדולה כזו אשר יחלה את נפשו מאוד, כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו, כאשר יקרה פעם צווא על האדם שודדים למען העשק אותו ואז יעשקו גם את נפשו, וכדומה, ואבד העושר ההוא מבעליו בענין רע אשר יסבב לו, ואם הוליד בן אין בידו מאומה להגמיל לו לפני מותו, אם כי הוא צעמנו ערום ישוב ללכת מנו המכל 'כאשר בא מצטן אמו' ולא יקם כל מאומה בידו שילך עמו

הנעשה עלי המכל, אשר על הרוב יעשקו את הדלים על כי אין לאל דם לעמוד נגד החוק מהם, וגזל משפט וצדק, רואה, וגם לא יוכל האציון לדון עם התקיף ממנו על כי גם במקום המשפט שמה הרשע והשופטים יעומו את הדין ויגזלו המשפט והצדק מצעליהן, כמזכר. א"ל תתבזה ע"ל החפץ, לשאול מדוע נתן אלוקים זכא האחד להתחזק על האחר, ולמה טוב זה מזה, אחר כי כולם יזרי היוצר, ומפני מה לא יענש זה העושה, ותראה לשפוט מזה אשר חלילה עוב ד' את הארץ, כי לא כן הוא כאשר תדמה אתה, כי כולם ישו עלי המכל, וגם כל אחד יקבל שכרו, כי גבוה מועל גבוה שומר, ככה ראית חכמת היוצר להעמדת כלליות המכל להיות כל אחד גזוה מהשני ושומר את העת להמגבר עליו, ומצטרי או כוחו להחיות נפשו, וגבורהים לעליהם, ואומנם על כל אחד מהגזוהים יש עוד יותר גזוה ממנו, הסי ישמית את האדמה, המדבר את הסי החזק את החלש ממנו, הזאב יערוף את השה, דג גדול יצלה את הקטן, ואדם את רעהו, ואחר כי כל אחד יש לו גזוה ממנו, א"כ כל אחד יקבל שכרו, זה יעשוק את השפל ממנו, והגבוה ממנו יעשוק אותו, וא"כ כלם ישו, והגזוה ההוא היא רק הנראה לעינינו צרעה יתגבר איש על רעהו:

(ט) ויתרון. ואם נשאל הלא צהרית צווא אל גזוה אחד עלי המכל אשר אין עוד גזוה ממנו, כי הלא לא ילכו היוצרים לצלמי תכלית, על זאת אשיבך, אשר הגזוה הוא ילך ג"כ ע"ד הסיצוב, וכל הגזוהים ישונו על דרך אחר להיות שפלים, והשפלים יתנשאו עליהם, כאשר נראה אשר הארץ שהוא השפלה שגשפלים והיתרון שלה 'בב'ל' היא, כי גם המלך שהוא הגזוה שגזוהים עלי מכל הלוו גם הוא נעשה 'עבד להשדה', כי ממנה יאכל ויחיה, והאדמה נתן לו ולכל עמו את יצולה חלק העבודה אשר יעבדו:

(ט) אדמה כסף. אם כי לפי הנראה כל עמל המלך הוא רק למנוח הון ורכוש רב, ואין יאמר שהוא יעבוד

ו (א) ורבה. רעה גדולה, כמו ירב ביתי (אסתר א ח), גדול הבית:

וְגַם־זֶה רָעָה חוֹלָה כָּל־עַמַּת שְׂבָא בֶן יִלְדָּ
וּמִה־יִתְרוֹן לֹא שִׁיעֵמֹל לְרוּחַ: מִזְּגָם כָּל־יָמָיו
בַּחֲשָׁד יֹאכַל וְכַעַס הִרְבָּה וְחָלָיו וְקֶצֶף: יִהְיֶה אֲשֶׁר־רָאִיתִי אֲנִי טוֹב
אֲשֶׁר־יָפָה לֹאכּוֹל־וְלִשְׁתּוֹת וְלִרְאוֹת טוֹבָה בְּכָל־עֲמָלוֹ | שִׁיעֵמֹל
תַּחַת־הַשָּׁמֶשׁ מִסֵּפֶר יָמֵי־חַיָּיו אֲשֶׁר־נָתַן־לּוֹ הָאֱלֹהִים כִּי־הוּא חֶלְקוֹ:
יִהְיֶה גַם כָּל־הָאָדָם אֲשֶׁר נָתַן־לּוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וְנִכְסִים וְהַשְׁלִיטֹו לֹאכַל
מִמֶּנּוּ וְלִשְׁאֹת אֶת־חֶלְקוֹ וְלִשְׁמַח בַּעֲמָלוֹ זֶה מַתַּת אֱלֹהִים הִיא: יִשׁ כִּי
לֹא הִרְבָּה יִזְכֹּר אֶת־יָמָיו חַיָּיו כִּי הָאֱלֹהִים מַעֲנֶה בַּשְׂמִיחַת לָבוֹ: ו אִישׁ
רָעָה אֲשֶׁר רָאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וְרַבָּה הִיא עַל־הָאָדָם: ב אִישׁ אֲשֶׁר
יִתֵּן־לּוֹ הָאֱלֹהִים עֹשֶׁר וְנִכְסִים וְכָבוֹד וְאֵינֶנּוּ חָסֵר לְנַפְשׁוֹ | מִכָּל
אֲשֶׁר־יִתְּאוּהוּ וְלֹא־יִשְׁלִטֵּנוּ הָאֱלֹהִים לֹאכַל מִמֶּנּוּ כִּי אִישׁ נִכְרִי יֹאכַל־נּוֹ

מלבי"ם - ביאור הענין

והשליטנו להנות ממנו ולשאת את חלקו, לא שינינו
לאחר, מתת אלקים היא לו:

(יט) כי לא הרבה אנשים ימצא עלי הסבל אשר יזכור
את ימי חייו להנות מהם ולידע אשר הוא חי
בעודנו חי, ולכן זה השמח בחלקו אומ הוא כי האלקים הוא
המנהיג בהשמחה אשר בלבו.

הב"ל כאשר ראיתי בחקירותי הראשונים. וזה יסיים הסכם גם
החקירה הזאת, ותוכן דבריו שלא יבהל האדם ברוחו,
ועם כל החקירות אל יע מיראת אלקים, ועם זה ישמח בחלקו
ויודה לאל גם על השמחה הזאת כי גם זה מתת אלקים היא:
ו (א) אחר אשר הוכח הסכם בחקירותי אשר השמחה בחלקו
מתת אלקים היא, יוסף לדבר מגדל פחיתות בני האדם אשר
לא יתנו מיגיעה, אחר כי בזה לא יטו גם מיראת אלקים. ואם
אמנם כבר דיבר הסכם מכוח הענין, אכן דבריו היו רק נגד
האנשים אשר לא יתנו מיגיעה מגדל הכילות ומאבדת הממון,
עמה שם פניו גם נגד האנשים אשר יעשו זאת בדרך חקירה,
ויאמרו להעשיר את ד' ולהטיב לנפשותם בחבל הנצחי כאשר
יענו את עצמם בחבל הלז, וזאת להבין צפון דבריו האלו:

(ב) איש אשר נתן לו האלקים. הנה העני הזה לא יטע
לנפשו עלי הסבל כי לא חשיג ידו, אמנם האיש
אשר נתן לו האלקים עושר ולא יחסר כל לו, לו
ימצא להיטע לנפשו. ולא ישליטנו אלקים לאכיל
ממנו, ואך איש נכרי יאכלנו כי יעזוב לאחרים חילו, זה
הב"ל וחולאת רע בקרב האיש ההוא:

לקצרו, עכ"ל גם בלבו לא ישאר מאומה מכל ההון שהיה לו,
והנה בלעדי הרעה אשר יאונה לו עוד יחלה את נפשו מאוד,
אחר כי ממנו כזה אשר הכל הכל לו לא נשאר לו מאומה אף
להשאר בלבו. וגם אז כאשר לא ימות העשיר בענין רע ואך
בדרך כל הארץ הנה הממשנה הזאת צעמנה קטלה אותו מאוד,
בזכרו אשר כל עמל שגב כן ילך, היחלה תהיה צמנא אחד עם
הבליה, ומה יתרון לו שיעמול לרוח, וגם כל ימיו
בחושי יאכל, ולא יאיר את צימו צרות מגדל הכילות,
ובעם הרבה היה לו טרם אסף ההון ההוא, ולבסוף הנה
יצא חליו, וקצף הוא המות. אין ספק כי הממשנות ההם
יחלו את העשיר מאוד, והמות יחריד אותו הרבה יותר מאשר
יחריד את העני אשר יחיה חי זער ומותו טוב לו מחייו, מזה
נראה בעליל אשר אין טוב להאחד יותר מהשני עלי חבל הלז,
ואם יש לאחד יתרון מזה יש להשני יתרון ממנו מזה אחר, ולכן
אל תהרהר אחר מעשי האל, כי כל דרכיו משפט, ואין ביכולתנו
להשיג תכלית כונתו:

(יז) הנה. ועל דבר הנהגת האדם עלי חבל הלז, הנה אראה
גם עמה אחר החקירה הזאת את אשר ראיתי
אחר החקירות הראשונות אשר עכ"ל הטוב היפה והמדומה
עלי חבל הלז הוא לאכיל ולשתות ולראות טובה בב"ל
עמלו שיעמול במספר הימים אשר נתן לו
האלקים, כי רק השמחה הזאת וההנאה מיגיעו הוא חלקו
עלי חבל הלז ולא ההון והעושר אשר לא יתנה ממנו:

(יח) וגם כל האדם אשר נתן לו האלקים עושר

הראשונים באמרו 'הנה אשר ראיתי אני' רוצה הנה אראה גם עתה את אשר
ראיתי אז בחקירותי הראשונים, וכן באמרו פה הלשון 'אשר יפה' יבאר גם
דבריו הראשונים אשר רק מהטוב המדומה ידבר, לא מהטוב האמתי, כי טוב
אמתי עלי חבל הלז אין, כאשר נודע לו מכל חקירותיו.

מח. בסוף חקירותי הראשונים, יאמר רק הלשון 'טוב' בלבד, בראשונה אין
טוב (לאדם) [באדם] (ולעל ב ד'), בשניה ידעתי כי אין טוב בם' (לעל ג יב),
בשלישית אין טוב מאשר ישמח' (לעל ג כב), ופה יאמר הלשון 'טוב' אשר
יפה, והוא על כי פה יסיים חקירתו לענין השמחה בחלקו, ויחזיק כל חקירותיו

(ז) הנפש לא תימלא כמו למלאות נפשו כי ירעב' (משלי ו ל):
(ח) ה'לך נפש. השתכלות האדם ברעיוניו ודמיונותיו הנולדים מהתפעלות הנפש יכנה בשם 'הלך נפש', כאדם ההולך ותר למצוא את אשר יחפוץ:

זֶה הַבַּל וְחָלִי רַע הוּא: ג אִם-יֹלִיד אִישׁ מֵאָה וְשָׁנִים רַבּוֹת יִחְיֶה וְרַב שִׁיחָיו יִמִּי-שָׁנָיו וְנַפְשׁוֹ לֹא-תִשָּׁבַע מִן-הַטּוֹבָה וְגַם-קְבוּרָה לֹא-הִיָּתָה לוֹ אֲמַרְתִּי טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל: ד כִּי-בַהֵבֶל בָּא וּבַחוּשׁ יָלַךְ וּבַחוּשׁ שָׁמוֹ יִכָּסֶּה: ה גַּם-שָׁמַשׁ לֹא-רָאָה וְלֹא יָדַע נַחַת לֹוֹה מוֹה: ו וְאֵלֹו חִיָּה אֶלֶף שָׁנִים פְּעָמִים וְטוֹבָה לֹא רָאָה הֵלָא אֶל-מָקוֹם אַחֵר הַכֹּל הוֹלֵךְ: ז כָּל-עֵמֶל הָאָדָם לִפְיָהּ וְגַם-הַנֶּפֶשׁ לֹא תִמְלֹא: ח כִּי מִה-יֹוֹתֵר לַחֲכָם מִן-הַפְּסִיל מִה-לָּעֵנִי יוֹדַע לַהֲלֹךְ נֶגֶד הַחַיִּים: ט טוֹב מֵרָאָה עֵינַיִם מִהֲלֹךְ-נֶפֶשׁ גַּם-זֶה הַכֹּל וְרַעוּת רֹוֹחַ: י מִה-שֶׁהִיָּה בְּכָר נִקְרָא שָׁמוֹ וְנוֹדַע אֲשֶׁר-הוּא אָדָם וְלֹא-יֻכָּל לָדִין עִם שֶׁהַתְּקִיף שֶׁתִּקְיָה מִמֶּנּוּ: יא כִּי יִשְׁדָּבְרִים הָרַבָּה מִרְבִּים הַבַּל מִה-יֹוֹתֵר לָאָדָם: יב כִּי מִיִּיּוֹדַע מִה-טוֹב לָאָדָם בְּחַיִּים מִסֵּפֶר יִמִּי-חַיִּי הַבַּל

מלבי"ם - ביאור הענין

מתנגדים להחיים. ועל ידם יצוה אף ימאס חיי תבל הלוו:
(ט) טוב מראה עינים מהלך נפש, ואם כי לפי דמיונו יתרון גדול לו מהם, אמנם הימרון הזה הוא רק צהלך נפש, ו'מראה עינים' רואה, הרגשה חושית, טוב הוא 'מהלך נפש', גם זה הב' ורעות רוח, כי כל הממשותת ההם יצואו מחפצו למצוא מהכלית, וזאת לא ישיג עם כל חקירותיו. א"כ כל מחשבותיו תבל המה, וגם רעות רוח, כי 'יוסף דעת יוסף מכאוב' (לעיל א ט):

(י) מזה שדיה בבר נקרא שמו. רואה, כל נצח קיבל שמו מאז היותו כפי מכונתו, וגם האדם לנצח זה נקרא בשם 'אדם' כי מאדמה לוקח זה, כנאמר, א"כ כבר נודע סודו והיותו עלי תבל הלוו, ולמה יבקש לו גדולות. ו'לא יוכל לדין עם יוצרו לאמר על מה ככה עשיתי כאשר יצא אים את רעהו התקיק מוכנו עד האלקים, כי לפני מי יצא את האלקים במשפט. ככה עלה צרכנו וצמחשנותיו הצלחי מושגים לנו, ומי יאמר לו מה תעשה:
(יא) כי יש דברים הרבה מרבים הב' מה יותר לאדם. רואה, רואה דברים יש הנאמרים על הימרון אשר להאדם והם מרבים תבל:

(יז) כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים וכו', הן לא ידע האדם מה טוב לו לעשות צימי חייו, ואף ילך בכל עסקיו כעור בצלפה, יגיט או ירע לנפשו, מספר ימי חיי הב'לו, אף רק על זמן קצוב כזה לא ידע המעשים הנאותים להיטע לנפשו, ויעשם בצ'ל, כמו שעושה כל צהצילו צין האור והמקום, אשר ידומה ג"כ לאיזה יש, והוא צלמת העדר מוחלט,ט

(ג) אם כי לו יוליד איש מאה צנים, ושנים רבות יחיה, יומר מדך הטבע ורב שיחיו ימי שניו, רואה, כל שנה ושנה יהיה מחוצר מהרצה ימים מאוד, יומר מן שס"ה ואם נפשו לא תשבוע מן הטובה צימים הרצים ההם, צלעדי אשר פעם יאונה שגם קבורה לא היתה לו, כי נאצד ע"י עושרו צענין רע, כי יש עושר שמור לצעלו לרעתו כמזכר, אמרתי טוב ממנו הנפל:

(ד) כי הנפל הזה בהב' בא ובחושך ילך, ובחושך שמו יבוסה, ולא נודע עוד צואו עלי התצל:

(ה) גם שמש לא ראה עוד, ולא יהנה מאורו, ו'לא ידע עדן מטוב התצל למען ייזר לו עזו את העולם, א"כ

נחת לזה הנפל מזה שמי ימים רבים מאוד ולא נהנה מחייו:
(ו) ואילו חי אף שנים פעמים וטובה לא ראה, אשר הוא שורש החיות, איזה יתרון לו מהנפל:

(ז) ומה מאוד להפליא על זאת, אחר כי ב'ל עב'ל האדם הוא אף לפיהו, למען יהי לו ממה להחיות נפשו, זה הוא תכלית המכוון מכל העמל הרב. וגם הנפש לא תימלא, למה לא יאכל ויהנה, אחר כי לזה כל עמלו:

(ח) כי מזה יותר, אם כי יש מי שעמלו צחכמה, אשר לפי הנראה העמל הזה לא לפיהו הוא. אבל לא כן הוא כי איזה דבר אחר יש לו להחכם יותר מן הכסיל עלי התצל אם לא המאכל והמשתה, מזה לעני, כי אם החכם הזה הוא עני ואין לו מה לאכול מה יש לו מזה שהוא יודע להוילך נגד החיים. רואה, למקור צמקירות כאלו אשר הם

ביאור המלות

ז (ג) שם כעס הוראתו על על כל עניני העצב, יהיה מחמה או מקנאה, וכדומה 'מרוב שיחי וכעסי' (שמואל א' א טו) 'כעסי והותי' (איוב ו ב), 'כי ברוב חכמה רוב כעסי' (לעיל א יח).

ויעשם בצל אשר מיניגיד לאדם מה-יהיה אחריו
תחת השמש: ז א טוב שם משמן טוב ויום
המות מיום הולדו: ב טוב ללכת אל-בית-אבל
מלכת אל-בית משתה באשר הוא סוף פלהאדם והחי יתן אל-לבו:
ג טוב כעס משחוק כי-ברע פנים ייטב לב: ד לב חכמים בבית אבל
ולב פסילים בבית שמחה: ה טוב לשמע גערת חכם מאיש שמע
שיר פסילים: ו כי כקול הפירים תחת הפיר פן שחק הפסיל וגם-זה
הבל: ז כי העשק יהולל חכם ויאבד את-לב מתנה:

מלבי"ם - ביאור הענין

ההס:

(ב) טוב ללכת אל בית אבל. גם המאמר הזה יסוב על זה הדרך, טוב ללכת אל בית אבל, להביא ענין לנפשו, מלכת אל בית משתה ויתענוג. באשר הוא סוף האדם, והחי יתן אל לבו לעשות מעשים כאלו אשר יטיבו לאחריתו ולא להיטמו:

(ג) וכן טוב כעס משחוק, כי ברוע פנים מדאגה וענין ייטב לב, לזכור אחריתו:

(ד) לב חכמים בבית אבל, כל המאמרים האלו כלם יקלעו אל מטרה אחת, החכם גם צעת אינו צניח האכל לזו מלא אכל ולאגה לאחריתו, אכל לב החכמים הוא תמיד בבית שמחה, וישכחו אחריתם:

(ה) ולכן ג"כ טוב לשמוע גערת חכם. כי הוא מעורר את האדם להמעניז אל לבו, משמוע שיר בפסילים, המציא ליד שחוק:

(ו) כי כקול הפירים תחת הפיר. כן שחוק הפסיל, רואה צעת יסחית נפשו צהצלי תענוגותיו עוד ירום צשיר ולא ידע משחמו. גם זה הבל. זו גזרת החכם על המאמרים ההם:

(ז) ויאמר, כי מקור המאמרים ההם הוא העושק הנעשה עלי הפגל, הוא יהולל ויערצב את דעת

החכם, ויאבד ממנו לב החכמה אשר ניתן לו צבותנה מאת האלקים לצעבור יצין לשמות צחלקו, נכונכר (לעיל ה ט)

וגם האדם שנתן לו אלקים עושר וכו' והשליטו לאכול ממנו וכו' מתח אלקים הוא] כי צראתו עושק כזה עלי הפגל יספוט

צלצו אשר הוא דבר צלמי אפשרי צונת היוצר לעשות ככל סו למכלית האדם, כאשר צידר מהחקירה הזאת למעלה (ד יד).

ונלמד מזה אשר על כל המעשה שם, ואחר צולו צחקירותיו למצל הנצחי יקשה עליו צריאת מצל הלזו מכל וכל, ובהכרח

ימצא אשר מצל הלזו נעשמה להיות מצוא ועזר למצל הנצחי, כאשר כן הוא, ומה המה א"כ המעשים אשר יעשה אותם האדם

צו וחי צגללם צהננחי. אולי מאכלו ומשתהו ושאר מאותיו הגופניים, הלא כזה יעשו גם כל צהמות שדי וחימו יער, ועל

כרחו יראה אשר המעשים ההם הם עשיית הטוב, ועל כי לא

ואין יוכל מי להגיד להאדם מה יהיה אחריו תחת השמש. או יראה על זה הדרך, כי מי יודע מה טוב לאדם בחיים מספר ימי חייו הבלו ויעשם. ואין יוכל דעת את אשר יהיה אחריו, בהציל הזה אשר הוא רק תמונת המסך המצדיל צין האור והמקום, אשר מי יוכל להגיד איזה ענין אחר יצא אחר כן על המקום הזה תחת השמש להיות למסך מצדיל, ואז יציר הכל ההוא צתמונה אחרת.

ואתה קורא יקר אל תשכח אשר אמתת דעת החכם והגזרה היוצאת אחר כל החקירות הוא צסוף הספר:

ז (א) טוב. אמר המצאח, אם אמתם שניתי ושלשתי אשר כל דברי הספר הזה הם חקירות נטות ימין ושמאל ודעיות שונות, והחכם יחקור עליהם עד אשר יגזור משפטו ודעתו אשר כל מחשבות צני האדם הצל המה, ומכלית האדם הוא אך יראה אלקים, עוד אסופק לבקש מלת הקורא היקר לצל יסיר זאת מרעיוניו כי נחוק הוא מאוד לציאור הפרשה הזאת הנקשרה עם אשר לפניה. והנה שם ידבר החכם צכלל על הדברים הנאמרים על הימרון אשר להאדם, כאמרו (לעיל ו יא-יב) 'יש דברים הרבה עד מי יודע מה טוב לאדם', ולזה יספר עמה פרטי כמה דברים אשר יאמר עליהם כי טוב וישפוט עליהם. וכפי הנראה היו הדברים ההם אז למשל צפי המון החכמים, ויכול להיות אשר צתחלת הרעיון יקשה הציאור הזה על הקורא, אך כאשר יפקח עין על כל הענין והדברים מראש ועד סוף, אקוה שימן תודה לצאורי, ויצין כמו כן דברי החכם.

טוב שם. מוכן דברי המליצה הזאת הוא, אשר טוב הוא להאדם לקנות שם טוב לעצמו יותר מכל קניי מצל הלזו,

ונלקח שמן טוב למשל על כי שם ושמן לשון טפל על לשון הוא, גם על כי השמן הטוב ירים למרחוק ואף ינוף על פני

המים, וכן השם הטוב עלי הפגל, ועוד צימר שאת ויחר עזו, ולפי זה היום המות הוא טוב מיום הולדו, כי ציוס צוא

האדם עלי הפגל עוד לא נודע לאיש, אכן ציוס המות שמעו הטוב נשאר עלי הפגל, וידוע כי על הרוב לא ישיג האדם את

השם הטוב צלמי הקונע מאתו את השמן הטוב, הוא הטוב והתענוג צפועל, והנה לפי זה טוב לו להאדם למנוע הטוב

מעצמו צחייו למען השאר אחריו שם טוב, זה אחד מהאמרים

ח טוֹב אַחֲרֵית דְּבַר מִרְאשִׁיתוֹ טוֹב אַרְךְ־רוּחַ מִגְבַּה־רוּחַ: ט אֶל־תִּבְהַל בְּרוּחְךָ לִכְעוֹם כִּי כָעַם בְּחִיק בְּסִילִים יָנוּחַ: י אֶל־תֹּאמַר מַה הָיָה שֶׁהַיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ טוֹבִים מֵאֵלֶּה כִּי לֹא מַחֲכֶמָה שָׁאֵלְתָּ עַל־זֶה: יא טוֹבָה חֲכָמָה עַם־נִחְלָה וְיִתֵּר לִרְאֵי הַשָּׁמַיִשׁ: יב כִּי בָצַל הַחֲכָמָה בָּצַל הַכֹּסֶף וְיִתְרוֹן דַּעַת הַחֲכָמָה תַּחִּיהַ בְּעַלְיָה: יג רֵאֵה אֶת־מַעֲשֵׂה הָאֱלֹהִים כִּי מִי יוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְתוּ: יד בְּיוֹם טוֹבָה הָיָה בְּטוֹב

מלבי"ם - ביאור הענין

המשכלת את המושכלים, וכאשר ענמיות האור הוא דבר נפרד מהחוש, כן יש שכל נגדל מהמשכיל, וכמו שחוש הראות הוא צבא כל אדם ועכ"ז לא יראה רק זה אשר יתפעל ע"י פעולת האור, ולפי המדרגה, יש אור שמש, ואור ירח, ואור צבא וכו', כן צבא נפש כל אדם להשכיל ועכ"ז לא יוכל רק זה אשר יתפעל מהחכמה, והכל לפי המדרגה, וכאשר יש עננים ומסכים המגדילים צעד האור, כן יש מקריים המגדירים צעד השכל, ולכן יש אנשים הנשארים כל ימיהם בצללה עם כח החכמה שיש בהם, והוא מסיבת מקריהם, ויש אשר עיניהם לנוכח אור השכל יציעו על כי לא נפלו תחת מקריים המשטניים, אותם יכנה החכם בשם 'רואי השמש', להבדיל בין החכמה הנשארת צבא להחכמה היוצאת לפועל, ויאמר, 'טובה חכמה עם נחלה', כאשר נמצא, ואמנם הימרון הוא 'לרואי השמש', לא להאלו שחכמתם נשארת צבא:

(יז) **כִּי בָצַל הַחֲכָמָה**, כי אם החכמה היא צבא והיא כדבר המכוסה צלל, אז גם הנחלה היא כמכוסה צלל ולא יראה האדם להנות ממנה, ויתרון דעת החכמה, ואך ימרון 'ידעית' החכמה, רואה, שיצאה חכמתו מכח אל הפועל ובאה בגדר דעת רק היא תחיה בעצמה, כי אז ידע להנות מייגעו, הנה יבאר החכם צבא הפסוק אשר צאמרו 'רואי השמש' יראה יודעי החכמה:

(יח) **רֵאֵה**, החכם יוסיף לדבר נגד המאמרים המוכרים וילמד דעת לנהג היפך מנהג הכסילים, ולהסיר עצב מלבו צבא מנצ שיהיה האדם וצבא התמורות שיעצרו עליו, **רֵאֵה אֶת מַעֲשֵׂי הָאֱלֹקִים**, רואה, אל תמן את הדאגה לצבא עד נפשך כמאמר הכסילים, ואך ראה צעניך את מעשי אלקים, וקבל כל דבר צאצאה, **כִּי מִי יוֹכַל לְתַקֵּן אֶת אֲשֶׁר עָוְתוּ**, רואה, צענצוק לא מועיל לנפשך, כי אחת לא תתקן את הדבר אשר עומו אלקים מאז, וזלמה זה מוסיף יגון על יגוןך: (יח) **בְּיוֹם טוֹבָה**, צבא משיג ידך, היה בטוב, הטוב לצבא

כל האנשים, אף לא כל החכמים ידעו מה המנה המעשים הטובים, לכן כאשר ימצאו צבאות אלקיו מדבר עולה וצבא וענוי נפשו אשר הם אמנם נצטוו לעת ידוע, ולכונה מיוחדת, ידמו כי חפץ לדי צבאות וצבא נפש יאירי כפוי, אשר לפי הדמיון הזה נאמרו כל המלילות המוכרים:

(ס) **עֵתָה יֵשִׁים הַחֲכָם פָּנָיו נֶגֶד הַמַּאמָרִים הָהֵם**, ויאמר, אשר אמנם אחרית דבר טוב הוא מראשיתו, וזאת יאמר לדבר רק צבאיה פעולה, שטוב ארך רוח, המאריך רוחו להנות מטוב אחרית הפעולה, והוא שעושה מעשים כאלו אשר יהיה טוב צבאיהם, מוגבה רוח, הוא הממנה למלילות תאומה מטוב הפעולה צבאיהם, ואינו מביט לאחריה, אשר יוכל להיות מרה כלענה, אבל לא יתכן לדבר כזאת על העצב:

(ט) **וְלִבִּי אֶל תִּבְהַל בְּרוּחְךָ לִכְעוֹם כְּמֹאמַר 'טוֹב כָּעַם מִשְׁחֹק' (לעיל פסוק ג)**, כי צבא לא מטיב אף מרע לנפשך, והעדות לזה הוא אשר יכעס הוא נמצא תמיד אל הכסיל וזוה הוא לו להוציא תמיד דבר השוכנע בחיק' אשר יד האדם משיגו צבא טורח, ואך א"כ יוכל להאמר עליו שהוא טוב: (י) **אֶל תֹּאמַר**, אל תתעצב אל לנך לאמר, מזה היה שהימים הראשונים היו טובים מאדו, כי לא מחכמה שאלת על זה, רואה, עם כי גם כך חלק מהחכמה, אף לא מנצ החכמה אשר כך תשאל על זה, ואך מנצ המקריים אשר יעצרו עליך הם יאפילו עיניך לראות ימין רעים מהימים הראשונים, אבל צאמם כל העמים שוים, ואך מנצ:

(יא) **וְלִבִּי טוֹבָה הַחֲכָמָה כְּשֶׁהָיָה עִם נִחְלָה**, כי אם יהיה החכם עשיר לא יפול כל כך תחת העושק המאנד את 'לב מנחה' (לעיל פסוק ז), ואז יהי צבאו להוציא חכמתו אל הפועל, ולהציע לאמיתת כל דבר, ויתר לרואי השמש, דבר המשיל החכם את החכמה לאור, כי כאשר על ידי האור ישיג כח הראות את הנראה, ככה ע"י החכמה משיג הנפש

ג. כח החכמה הוא נפש האדם המשכלת, והנה אין אדם אשר יתעד מהנפש החוה. אמנם המכונה בשם חכם, הוא האיש אשר לו הכח ההוא ביתר שאח ועוד, אפס כל אשר בכח לא יצא לפועל בלתי המעורר, והמעורר את שכל האדם הם המקריים החזוניים אשר יפגשו בהאדם, ויוציאו את שכלו מכח אל הפועל, כחוצאות כח האש בהפגשת שני גשמיים קשים, וכאשר דבר הוצאות האש לא ישור פגיעת אבן באבן להכאת אבן באבן, ולא אבן באבן לברזל באבן, וכדומה, ככה ישתנה התעוררות השכל לפי מקרי הרבים, לפי הזמן והמקום, וכדומה, בלעדי המקריים אשר לא לבד

שאינם מעוררים אך גם משחיתים, כהפגשת האש בהמים, וכדומה, ולכן ימצאו בני אדם אשר הכח השכלי אמנם הוא אצלם במדרגה כזאת אשר נאותים להקרא בשם חכמים, ואך נפלים תחת מקריים שונים יגררו בעדם מראות באור החכמה, ולכן יכנה קהלת את החכמים אשר עיניהם לא טחו מראות בשם 'רואי השמש', כאשר יתבאר על מקומו שם (להלן פסוק יא), ונדבר בפסוק 'החכם עיניו בראשו' (לעיל ב יח) ג"כ מזה הענין. נא שם 'דבר' יורה על איזה פעולה, לא כן שם עצם, 'אם את הדבר הזה תעשה' (שמות יח ג) וכדומה. נב. נמצא בפסוק 'מעוז לא יוכל לתקן' (לעיל א טו).

וּבְיוֹם רָעָה רָאָה גַם אֶת־זֶה לַעֲמִת־זֶה עֲשֵׂה הָאֱלֹהִים עַל־דְּבָרָתְךָ
שֶׁלֹא יִמָּצֵא הָאָדָם אַחֲרָיו מְאוֹמָה: ^{טו} אֶת־הַכֹּל רִאִיתִי בְיוֹמֵי הַבָּלִי יֵשׁ
צָדִיק אֲבָד בְּצַדִּיקוֹ וַיֵּשׁ רָשָׁע מֵאֲרִיךְ בְּרַעְתּוֹ: ^{טז} אֶל־תְּהִי צָדִיק הַרְבֵּה
וְאֶל־תִּתַּחֲכֶם יוֹתֵר לָמָּה תִּשׁוּמֶם: ^{יז} אֶל־תִּרְשַׁע הַרְבֵּה וְאֶל־תְּהִי סָכֵל
לָמָּה תָּמוּת בְּלֹא עֵתָךְ: ^{יח} טוֹב אֲשֶׁר תֵּאָחֵז בָּזֶה וְגַם־מִזֶּה אֶל־תִּנָּח
אֶת־יָדְךָ כִּי־יִרָא אֱלֹהִים יֵצֵא אֶת־כָּלָם: ^{יט} הַחֲכָמָה תַּעֲזוּ לַחֲכָם מַעֲשֵׂהָ
שְׁלִיטִים אֲשֶׁר הָיוּ בָּעִיר: ^כ כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב
וְלֹא יִחַטָּא: ^{כא} גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְּבָרוּ אֶל־תִּתֵּן לְבָבְךָ אֲשֶׁר
לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מִקְלָלָךְ: ^{כב} כִּי גַם־פְּעָמִים רַבּוֹת יָדַע לְבָבְךָ אֲשֶׁר
גַּם־אֵת אֶתָּה קָלַלְתָּ אַחֲרָיִם: ^{כג} כָּל־זֶה נִפְתִּיתִי בַּחֲכָמָה אִמְרָתִי אַחֲכָמָה

מלבי"ם - ביאור הענין

כסבל, גמול לאיש צדיק כדקדקו מן לרשע כרשעתו, כי ירא
אלוקים יצא את כלם, ולא יטה לאחד הקצות, כי זוה
יחטא לאלוקים אשר הטביע את הסבל הלזו על דרך הממוצע
הזה:

(יט-כ) ויעם דרך הממוצע הזה יוכל האדם להיטיב לנפשו עלי
סבל הלזו, ואם כי זו מעט מהרשע, החכמה
תהיה מועז ומסתר לכל פשעיו, כי בלעדי זאת הוא דבר בלתי
אפשרי שיהיה האדם נקי מכל פשע, כי אדם אין צדיק
בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ואכן המתנהג
בחכמה היא חכמה על כל פשעיו. וענין עשרה שליטים, יתכן
שהיה מנהג קדמוני להעמיד עשרה שליטים בכל עיר לחשוב
בטובות העיר אשר גם היום יעשה אחד או שנים בעיר, או אולי
מפני שהוא סך חשבון:

(כא-כג) גם לכל הדברים אשר ידברו בני האדם עליך
במלאש בן מעט מהרשע אל תתן את לבך
לסור מדרך הממוצע הזה אשר הוריתך, ולא תרע לנפשך למען
יהללו את שמך כהמלאמר 'טוב שם' וכו' (לעיל פסוק א), אשר
לא תשמע גם את עבדך בוקלך, רואה, כי אם תאבה
לתת לו כל אשר ידברו בני האדם עליך, אז משמע גם את
עבדך מקלך, כי הלא לבך יודע אשר פעמים רבות גם אתה
קללת אחרים, ולמה יחר אפך אם אחרים יקללו אותך, כי ככה
דרך סבל הלזו, ואין איש אשר לא יהי לו אויבים המדברים עליו
רע, ועל הרוב המה אנשי ציון, על כי הם תחת משמרת
פקודתו לשאת סבלו על שכמם ולסור למשמעתו, ואם תראה
לשמוע צוודאי תשמע, ולכן הטוב שלא תשים לבך לזה ולא תמלא
מוות ותלך לדרך צטט:

(כג) כל זאת נפיתי בחכמה, אמרתי אחכמה אבוא
עד תכלית החכמה לידע תכלית המציאות, כאשר
החילתי לחקור, אבל מלאחי כי הוא רחוקה ממני:

ואל תשוב את הטוב ההוא בלי להנות ממנו, וביום רעה,
בעת שיבוא עליך רעה, ראה, רואה, מן הדאגה לצוא רק
לעיניך אבל לא לחדרי לבך, ואל ירע לבך על מעשי ד' למה
עשה את הרע עלי הסבל, כי כמו שעשה 'את הכל יפה בעתו'
ועכ"ז 'נתן את העולם בלזם' אשר הם שני הפכים, ועשה
זאת 'מבלי אשר לא ימנא האדם את המעשה אשר יעשה
האלוקים מראש ועד סוף, כזכור (לעיל ג יא), כן גם זה
לעומת זה עשה האלוקים, הרע נגד הטוב, ועשה זאת
ג"כ על דברת שלא ימצא האדם נחקירותיו אחר
מעשי ד' מאומה, וישר לעולם בספקות ומצוקות אשר לא
ידע שחרם:

(טו) את הכל, החכם יוסיף ללמד דעתו בזה הענין, ויאמר,
רבות תמורות ראיתי בימי הבלי, יש צדיק
אובד עם כל הנדק שעשה, ויש רשע מאריך ימים עם
כל הרעות שהוא עושה יום יום, ולזה אין להזין מחשבות היוצרות
(טז) אפם, ענה היעושה, אל תהי צדיק הרבה, ואל
תתחכם יותר מדי, למה תשובם, למה
תעשה שממה מכל טוב, כי צרכי הנדקות ישליך האדם את
נפשו מנגד, וכן צרכי ההתחכמות והחקירות הבלתי מושגים עד
תכליתם ירע מאוד לנפשו, כי 'יוסיף דעת יוסיף מכאוב' (לעיל
א יא), ולכן אל תט הרבה לזד זה למה תשובם ללא תכלית,
אחר כי לא זאת חפץ אלוקים, כאשר יחצור בפסוקים הצאים:
(יז) אל תרשע. אכן לא תטה גם לקוטב השני, אל תרשע
הרבה ואל תהי סבל לירא אף מן מעט הרשע
הנזקך לשעמו, למה תמות בלא עתך, המרצה להרשע
יכול לסבב המות לעצמו בנעשיו הדוניים, וכן הסכל השומר
עצמו אף ממעט רשע ובעת הלוך:

(יח) טוב אשר תאחוז בזה וגם בזה אל תנח ירך, נהג
בחכמתך כפי השתתך, ואשר לא תשיג ירך מהי

וְהָיָא רְחוּקָה מִמֶּנִּי: כד רְחוּק מִה־שָׁהִיָּה וְעִמָּךְ | עִמָּךְ מִי יִמָּצְאוּ:
 כה סְבוּתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלִתּוֹר וּבִקֵּשׁ חֲכָמָה וְחִשְׁבוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע
 כסל וְהַסְכָּלוֹת הוֹלָלוֹת: כו וּמוֹצָא אֲנִי מִר מִפְּוֹת אֶת־הָאֵשׁה אֲשֶׁר־הָיָא
 מִצּוּדִים וְחֲרָמִים לְבָה אֲסוּרִים יִדִּיה טוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמְלֹט מִפְּנֵה
 וְחוּטָא יִלְכַּד בָּהּ: כז רָאָה זֶה מִצָּאתִי אִמְרָה קֹהֶלֶת אַחַת לְאַחַת לְמִצָּא
 חֲשָׁבוֹן: כח אֲשֶׁר עוֹד־בִּקְשָׁה נַפְשִׁי וְלֹא מִצָּאתִי אָדָם אַחֵר מֵאֶלַּף

מַלְבִּי"ם - בִּיאור הַעֲנִיִּין

ואל תתחכם יומר, ואך להנהיג הדק ברכן החכמה והחכמה ברכן הדק. ובאמרו רשע בס"י יורה ג"כ על הרשע במדרגה הקלה אשר ישעה האדם בטבע נפשו בהמיות [בהעצירות אשר בין האדם למקום], לא בחכמה והסתכלות, אשר אז ירשע הרבה, ויחטא לאלקים ואנשים. והסתכלות הוללות, יראה בזה ג"כ, אשר לא מהסתכלות אשר ילך זה האדם כעור באפלה ידבר, אך מהסתכלות שהיא ההוללות, כי ההוללות ג"כ לסכלות יחשב, כזכר אשר הסכלות נאחזת בעקב ההוללות. ככה ציקש החכם דרך לנחת ידי כלס לבל יהי צדיק הרבה ולא יתחכם יותר, לא ירשיע הרבה ולא יהי סכל, כזכר:

(כו) עֵתָהּ יספר החכם אשר אחר שהנהיג את עצמו בכל המדות ההם אשר אחר זהם נכללו כל מעשי האדם, מלא אשר הרע שכלל המעשים היא תחזת האשה, ויאמר אשר התאווה הזאת היא מר במדות להחליך אחריה, אשר היא מצודדים, החכם לקח למשל לו את האורנים לנפשות בני אדם, אשר ראשית מלאכתם הוא ללודס ברחם, ואחר כן יתנווה צנית הסוהר, ושם יאסרוהו צמחשמים ליתר השמירה, כן 'לז' האשה היא 'הרשע' המושכת אותו אליה, ו'היא' בעצמה היא 'המזודה' אשר כל צאיה לא ישובו, ו'ידיה' אשר תחבקו בם, המה 'האסורים' אשר תאסר אותו לבל יפרד ממנה לעולם, טוב לפני האלקים אשר יבאט ממנה, הנמלט ממנה נראה שהוא טוב לפני האלקים אשר הצילו ממזודה רעה כזו אשר נפשו הוא ונקל מאוד ליפול זה, וחוטא ילכד בה, הנלכד זה נודע כי הוא חוטא ואלקים עזבו ליפול בהמזודה הזאת אשר ינהם באחריתו ולא יא ממנה לעולם, או יראה, טוב לפני האלקים, ההולך בדרך הישר, וחוטא אשר החל לילך אחר שרירות לבו סופו ילכד בה:

(כז) אִמְרָה קְהִלָּת. יתכן שהחכם עצמו כינה את נפשו בזה השם ולכן נקראה קהלת לשון נקבה, 'אמרה קהלת', והמאסף ידבר עליו בלשון זכר, 'אמר קהלת' כי הוא יתאר בזה השם את שלמה. ראיה, כאלו מראה באצבע על רוב נשיו ויאמר ראה את כל הנשים האלו מצאתי, ולא אספמים בפעם אחת למען מלאות מאומי, אך לקחתי אחת לאחת, כי חפשי 'במצוא' אשה אחת אשר אמנא זה חשבון, רואה, מחשבות צדקות ומשפטים ישרים, ואחר כי לא מנאמי זאת בהאחת לקחתי השניה וכו', עד אשר אספתי את כל הנשים הרבים ההם, ובכלם לא מנאמי אף אחת, אשר לטבה זאת עוד בקשה נפשי ועכ"ל לא מצאתי, אדם

(כד) רְחוּק מִה שְׁהִיָּה, רואה, ראשית הכריאה רחוק הוא מאוד. וצלעדי רחוק הזמן והמקום עמוק עמוק הוא ונסתר ממחשבות האדם מאוד מאוד, ומי א"כ ימצאו, ולכן עמדתי מהחקירה הזאת ואך שמתי פני לבקש הדרך אשר אוכל לאחוז בזה וגם בזה, כזכר (לעיל פסוק יח): (כה) סְבוּתִי. ראשית חקירת החכם הייתה רק על חכמה הוללות וסכלות, וצדק ורשע לא הזכיר, כי במוסכל הראשון אין טוב צדק ואין רע כרשע, אכן אחר אשר בא החכם לזאת החקירה אשר גם עשות צדק הרבה לא טוב לאדם, וגם מעט רשע נחוץ הוא לעת הצורך, ידבר החכם פה גם מצדק ורשע, ויספר איך השביל להסתגב בכל המדות יחד, אשר אז בהכרח לא יהיה אף אחד מהם בתכלית הרצוי, כי יעמדו בפרך זה לעומת זה, אֲנִי וְלִבִּי, לָדַעַת, וְלִתּוֹר, וּבִקֵּשׁ, יורה בזה ההפלה על גודל ההתבוננות הנחוץ לידיעת חכמה וחשבון, ולכן יפריד פה החכם במלת וְלָדַעַת כאשר עשה בראשית חקירתו, גם על כי כלל ההנהגה הזאת בכל המדות האלו יחד כבד מאוד, על כי הם מתנגדים זה לעומת זה. מלת חשבון נגזר מן מחשבה, והוסד על המשפט הנגזר במחשבת הלב אחר ההסתכלות בצדדים הנרתיים התבוננות ועשיית ההקשים בהקדמותיהם להוציא מהם ההולדה, וע"כ קראו הרבנים המספרים או התפרדותיהם בשם חשבון. ונקראת ג"כ המלאכה הנעשית בהשכל 'מלאכת מחשבת' (שמות לה לג), והאמן יקרא בשם חושב. וכל זה אם נעשה משפט צדק, אכן אם יא המשפט מעוקל אין לכוונת אותו אז בשם חשבון, כי סופו מוכח אשר לא נעשה מראשית במחשבה והסתכלות האמתי, ולכן נופל שם החשבון רק על המשפט הצדק, ולזה יקרא עשיית הטוב בשם צדק כי הוא משפט שכלי, ואח"כ ניתן השם צדק ע"ד סיפק גם לעשיית הטוב היונא מגדר משפט השכלי, כמו פזר ההון לבל השאר אף להחיות נפשו או הענוי צדק יותר מדי, ולכן ברצות החכם לדבר מהצדקה הנעשה במשפט השכלי אשר ציקש להסתגב בו יכנוה בשם חשבון, להורות על הצדק הנעשה בהסתכלות, לא צדק היונא מגדר משפט השכלי, אשר עליו יורה באמרו אל תצדק הרבה, והנה רצון החכם פה להורות על הסתמה אשר צדי האדם להשיגה ועל הצדק הצא מההקש השכלי, אשר ציקש להסתגב בו, וזאת יראה בהתחצרו יחד חכמה וחשבון, רואה, החכמה המושגת בהסתכלות והצדק הנעשה בהסתכלות, לא לחקור אחר הדברים אשר תחקר יד האדם להשיג, ולא לעשות צדק היונא מגדר החשבון, כאמרו אל תצדק הרבה

מִצָּאתִי וְאִשָּׁה בְּכָל־אֵלֶּה לֹא מִצָּאתִי: כֵּן לְבָר
רֵאשִׁיטָה מִצָּאתִי אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם
יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בִקְשׁוּ חֲשִׁבֹנוֹת רַבִּים:

ח (א) פֶּשֶׁר, בארמית כפתרון בעברית, 'פֶּשֶׁר לַעֲרֹךְ' (דניאל ד טו), ויורה על התגלות הדבר הנעלם, ובכללו התאחדות הדברים המתנגדים כי הוא ג"כ התגלות הנעלם, ולכן יקראו ג"כ הישגות הריב בין אנשים בלשון פֶּשֶׁר: (ב) מַפְנִיּוֹ, כמו 'ושמתי אני את פני באיש ההוא' (ויקרא כ ה):

ח א מִי־כֶּהֱחֹכֶם וּמִי יוֹדֵעַ פֶּשֶׁר דְּבַר חֲכָמַת אָדָם
תֹּאמַר פִּנּוּ וְעִזּוּ פָּנָיו יִשְׁנֹא: ב אֲנִי פִי־מֶלֶךְ שְׁמוֹר וְעַל דְּבַרְתָּ שְׁבוּעַת
אֱלֹהִים: ג אֶל־תִּפְהַל מִפְּנֵי תִלְךְ אֶל־תַּעֲמֹד בְּדַבָּר רַע כִּי כָל־אִשָּׁר
יִחְפֹּץ יַעֲשֶׂה: ד בְּאִשֶּׁר דְּבַר־מֶלֶךְ שְׁלֹטוֹן וּמִי יֹאמַר־לּוֹ מִה־תַּעֲשֶׂה:

מלבי"ם - ביאור הענין

(ב) אֲנִי. מוסב למעלה, מי שהחכם, אני, וידוע אני לפֶּשֶׁר דְּבַר הַהִנְהָגָה הַזֹּאת, וזאת הוא עֲלֵמִי, פִּי מוֹדֵךְ שְׁמוֹר. המעשים אשר על האדם לשמרם למען ילך בזה הדרך הישר וחי בזה נופלים תחת שני חלקים, החלק הראשון חוקי הדת ומצוותיו, והשני המה נמוסי המלך ופקדויו, בשני אלו נחון הוא לו להאדם להזהר ולעמוד על נפשו לכל יט מני אורח למען לא ימוטו רגליו. וידוע כי לא דבר קל הוא להשמר בכל זה, ומה גם אחר כי נכללה הארץ ויתפרדו בני האדם למשפחות, וירבו הדעות, כי כל עס ילך בשם אלהיו, ויחזקו ג"כ איש על אחיו להיות למושל לו ולאום מלאום יאמץ לקחת המשגה על שכמו, יאונה לפי זה למרבה אשר לא יתאחדו שני חלקי המעשים באומה אחת, כי יקום מלך חדש למלך על עם אשר לא מדתו הוא, ופעם גם צגוי אשר דת אחד ומלך אחד לו, יקרה לפעמים התנגדות בין חוקי הדת והמלך, כי יסור לבב המלך מאחרי ד', ואחר שרירת לבו ילך ויזוה לעשות את אשר לא יעשה ע"פ חוקי הדת, ועכ"ז נחון הוא להאדם העומד על נפשו להזהר בשניהם, ומה לעשות, איך יתנהג הגבר צימי עניו עלי תכל הלו לכל מהי נפשו לשלל צמלחמות הדתות והמנהגים הפקודות והמשפטים, ע"ז התעוררו ג"כ חכמינו ז"ל, וגזרו בחכמתם עם לכל חפץ, יש דברים אשר אמרו בזה ירהג ואל יעבור, ויש אשר החירו לחלל אך למען קיים נפש אחת, וע"ז ידבר גם החכם בפסוקים הבאים, פִּי מוֹדֵךְ שְׁמוֹר וְעַל דְּבַרְתָּ שְׁבוּעַת אֱלֹהִים, רואה, שמור לשמוע בקול המלך לכל אשר יאוך, ואך חזקו על דבר השבועה אשר נשבעת לאלהיך לכל סור מדרכיו ימין ושמאל, אם פקודי המלך לא יתנגדו למצות אלהיך הזהר לשמרם ואם לאו לא תשמע לו:

(ג) אֵל תִּבְדֹּה, אל מירא להמרות פי המלך בעת אשר יאוך לעבור את פי ד', מַפְנִיּוֹ תִלְךְ, מפני חמת המלך מוכל לזרות אבל לא מפני ד', אֵל תַּעֲמֹד בְּדַבָּר רַע, אמנם אחר כי מרית פי המלך הנה הרעה נגד פיך ולכן אל תעמוד ותמעכב במקום הזה, ואך תלך ותצטרך מפניו, כי בִּי אֲשֶׁר יִחְפֹּץ הַמֶּלֶךְ יַעֲשֶׂה עִמָּךְ:

(ד) בְּאִשֶּׁר 'הדבור היוצא מפי המלך מושגת', וזיכולתו לעשות עמך רע, וּמִי יֹאמַר־לּוֹ מִה־ תַּעֲשֶׂה:

צמחצנות כניס, אחד מוֹאֲלָף מוצאתי, רואה, אם כי לא מנאחי רבים עכ"פ אחד מוֹאֲלָף מנאחי, וְאִשָּׁה בְּכָל אֵלֶּה שֶׁאֶסְפָּמִי אִף אֶחָת לֹא מִצָּאתִי. 'אדם', הוא שם כללי למין האנושי יהי זכר או נקבה 'נעשה אדם' (בראשית א טו) (ויעש את האדם) 'נָצַר אֱלֹהִים אִדָּם' וכו' זכר ונקבה בראש' (בראשית א א-ב), ויורה ג"כ צפרעות על הזכר כשם איש 'האדם ואשמו' (בראשית ב ה), אמנם על הנקבה צפרעות לא מנאחי שם נגזר מן 'אדם' רק מן 'איש', 'על כן תיקרא אשה כי מאיש' (בראשית ב ג), והנה איש ואשה הם שמות פחותי המעלה משם אדם, כי הם הונחו על הזכר והנקבה גם צמחצמה 'מכל הצמחמה הטוהרה שצעה שצעה איש ואשמו' (בראשית ז ז), ולמען השפיל את האשה קרא החכם פה את האיש בשם 'אדם', להורות אשר זה השם רק לו יאות ולא לה, ולזה יקלע החכם לקוטר דעתי, בקראו פה את הזכר בשם 'אדם' ולא בשם 'איש' הופל יוחר על לשון אשה:

(כט) לְבָר זֹאת נודע לי על ידי לקיחת הנשים הרבים ההם אֲשֶׁר הָאֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יִשְׂרָאֵל להתנהג בצנצנו ומולדתו בכל מעשיו, שם אוחז על האדמה לעבדה ולאכול מפריה, עשה לו עזר לפרות ולרבות, והכל צלי טורח ומחשצות עמוקים, וְהִמָּוֶה, בני האדם סבצו לעצמם את העמל והטורח הרב בַּחֲשִׁבוֹנוֹתֵיהֶם הַרְבִּים, צמחצריהם וקנייניהם צמלבושיהם ומנעליהם, צנשיהם וצנצניהם וצכל אשר להם:

ח (א) מִי כֶּהֱחֹכֶם. צפרעה שלפני זו הזכיר החכם את המליצות הנאמרים עלי התצל, ויחזה דעתו עליהם ועצמו צדצרי ההנהגה ההיא, ויאמר אשר 'טוב הוא לאחוז בזה וגם בזה, כי ירא אלקים ילא את כלם' (לעיל ז יח), עמה יוסיף החכם לדבר מזה הענין, ויאמר אשר אין כהאיש החכם ואין יודע לִפְשֶׁר בֵּין הַדְּבָרִים המתנגדים הטוכרים ולאחוז בכלם כמיוה, חֲכָמַת אָדָם תֹּאמַר פִּנּוּ, החכם אם כי יהיה צו מעט מהרשע, כנוכר (לעיל ז יט), חכמתו תאיר פניו לכל יוכר צו, ועזו פניו, העזות שיש צו טעצע אשר הכרת פנים יענה על זה, יִשְׁנֹא ע"י חכמתו, וזיכולתו להראות פנים יפות לכל אשר ירצה:

(ח) **לֹא יָדַע דְּבַר רַע וְעַתָּה וּמִשְׁפָּט יָדַע** (ה) **לֹא יָדַע** מלשון כלא והוא בית הסוד: (י) **קְבוּרִים** משל לנפילת האדם בתחתיות השפלות, כשם נפילה היורה לפעמים על נפילת המצב: (יא) **פְּתָגָם** ענין דבר משפט וגזרה ונשמע פתגם המלך' (אסתר א כ):

ה' שֹׁמֵר מִצְוָה לֹא יָדַע דְּבַר רַע וְעַתָּה וּמִשְׁפָּט יָדַע
לֵב חֹכֵם: ו כִּי לְכָל־חֹפֶן יֵשׁ עֵת וּמִשְׁפָּט כִּי־רַעַת
הָאָדָם רַבָּה עָלָיו: ז כִּי־אֵינָנו יָדַע מַה־שִּׁיחִיָּה כִּי
כָאֲשֶׁר יִהְיֶה מִי יִגִּיד לוֹ: ח אֵין אָדָם שְׁלִיט בְּרוּחַ
לְכָל־אֹלָא אֶת־הָרוּחַ וְאֵין שְׁלִטוֹן בְּיוֹם הַפֹּת וְאֵין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה
וְלֹא־יִמְלֹט רֶשַׁע אֶת־בְּעָלָיו: ט אֶת־כָּל־זֶה רִאִיתִי וְנָתַן אֶת־לִבִּי
לְכָל־מַעֲשֵׂה אֲשֶׁר נַעֲשִׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בָּאָדָם
לָרַע לוֹ: י וּבִכֵּן רִאִיתִי רִשְׁעִים קִבְּרִים וְכָאוּ וּמִמָּקוֹם קְדוֹשׁ יִהְלְכוּ
וַיִּשְׁתַּכְּחוּ בָּעִיר אֲשֶׁר כִּין־עֲשׂוּ גִם־זֶה הֵבִיל: יא אֲשֶׁר אֵין־נַעֲשִׂה פְתָגָם
מַעֲשֵׂה הָרַעָה מִהֲרָה עַל־כֵּן מִלֹּא לֵב בְּנֵי־הָאָדָם בָּהֶם לַעֲשׂוֹת רַע:

מלבי"ם - ביאור הענין

אכן קודם לזה צידו הוא להשמר לכל יכוה נפש, ואין שִׁטוֹן בְּיוֹם הַמוֹת, אחר כי כבר בא יום המות אז אין עוד ממסלה צד האדם לעכנה וכהדב"ט, ואין מִשְׁלַחַת בַּמִּלְחָמָה, אחר כי האדם בא מלחמה דמו בראשו, כי אין שם פקידה ושלחת החי לאשר יחפון אך במקום שיפול החי שם ימות. וְלֹא יִמְלֹט רֶשַׁע רֹשֶׁה, דבר בלתי אפשרי הוא שנוקה העושה רשע ולא יקבל שכרו, ולכן טוב הוא לידע העת והמשפט ולא להמרות פי המלך בלי התנוונות ואז יביא את נפשו ברעה לא ילא ממנה:

(ט) **את כל זה ראיתי**, רואה, ובמקו כל מעשי חזל הליו אשר ראיתי ונחמי להם את לבי, נחמי את לבי ג"כ **להעת אשר שלט אדם באדם להרע לו**, והצנתי שטוב הוא לו להאדם להשמר גם צוה כוזר:

(י) **ובכן**, וכמו כן ראיתי בדבר השלג את אדם באדם להרע לו, עוד יותר פלא ראיתי רשעים קבורים,

אחר אשר זדו להרשע נפלו בתחתיות השפלות, ויגדו מעיר מושבם לזקק להם למו, וכמעט נשכחו כמת מלצ בני עירם, ובאז, באו שנית אל מקום היחס שם בתחלה, ואך הליכתם כעת היא ממקום קדוש, כי צעם נפלים והתמודד ללחם הוכרחו להתחפש ולהתלבש במעיל הזדקה למען יחוסו בני האדם עליהם והלכו במקומות הקדושים לדרוש את ד"י עתה באו ממקום קדוש הזה ויראם על פניהם, ובערמם זאת השתכחו בהעיר הזו בעלמה את מעשי הרשע אשר עשו בה ככה, ויחשבו אותם לטובים וברי לב, גם זה הבל, ולא יחשבו האדם אשר ערמם ותחבולות כאלו ייטיבו לו עלי התבל:

(יא-ג) **כי רק על אשר לא נעשה דבר המשפט עבור המעשים הרעים** 'מהרה' על כן מלא

לב האדם בהם לעשות רע, אשר חוטא אחד כבר חטא בזה פעמים ועוד לא קיבל ענשו אף על החטא הראשון,

(ה) **ולזה** טרם תמנה פי המלך חשים לך לחקור היטב אם כנים דמיונותיך, אם הדבר אשר יאן המלך הוא באמת מרים פי ד', אולי משגה אחת ותציא רעה על נשך חנם, כי שומר מצוה, השומר לעשות רק כאשר נצטוו בלי חקירה ודרישה לטוב המצוה, לא ידע דבר רע, אינו מכיר בדבר הרע אשר פעם יוכל ליפול בה ע"י זאת המעשה ללא זורק, ואמנם 'לכ חכם ידע העת' למתי כיון המצוה במצותו זאת, 'וישפוט' בשכלו מה לטון המצוה במצותו זאת, כידוע מדברי חכמנו ז"ל. יש דברים התלוים בזמן ויש במקום, וכדומה, ולכן יוכל להזהר מנפול ברע חנם:

(ו) **כי לכל חפץ**, לכל מעשה יש עת מתי תאמת להעשות, ויש עליה משפט שכלי לדעת סגת המעשה הליו, כי רעת האדם רבה עליו, הרעה מקריים רעים יארכו על האדם מכל דל ומאוד נקל הוא לו ליפול ברשע חנם, ולכן טוב הוא להאדם לשפוט על כל דבר טרם עשותו ויבין לרצון המצוה ולא יוכל להזיל את נפשו מהמקריים הרעים:

(ז) **כי איננו יודע מה שיהיה**, אין אדם יודע העתידות, ולא יוכל להזהר מהמקריים הרעים העומדים ממולו, ולא לזד אשר לא ידע העתידות אך גם צעם יעשה הדבר מי יגיד לו, פעם יעמוד האורב מאחוריו ולא ידע אם לא יגיד לו רעה, ומי א"כ ידע לשמור את נפשו מהמקריים הרעים, ולכן טוב הוא שלא לעשות כל דבר קטור באפלה, אך ישפוט בשכלו טרם עשותו, וזה יוכל להזיל את נפשו מרעות רבות ואריות:

(ח) **אין אדם**, יוסף החכם לדבר מזה הענין איך נחון הוא להאדם להשמר בטרם בא הרעה, כי כאשר תצוה לא יסי אז צידו להזיל את נפשו, כי אין אדם 'מושל בהרוע' אשר בו 'לאסרהו בקרב' לזל יתנהו זאת מגיוו צעם בא עמו לזאת ע"י התפרדות ההרענה, כי יסירו את ראשו מעליו, וכדומה,

ביאור המלות

(יו) בשל. בעבור, בשל מי (הסער הזה) [הרעה הזאת] (ינה א ז), בעבור מי: ט (א) לבור, לבור, יעזין לברם אלקים' (לעיל ג יח).

יב אשר חטא עשה רע מאת ומאריך לו פי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלהים אשר ייראו מלפניו: יג וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים בצל אשר איננו ירא מלפני אלהים: יד ישהכל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים אשר מגיע אלהם כמעשה הרשעים ויש רשעים שמוגיע אלהם כמעשה הצדיקים אמרתי שגם זה הכל: טו ושפחתי אני את השמחה אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכל ולשתות ולשמוח והוא ילוננו בעמלו ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש: טז כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה ולראות את הענין אשר נעשה על הארץ כי גם ביום ובלילה שנה בעיניו איננו ראה: יז וראיתי את כל מעשה האלהים כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה אשר נעשה תחת השמש בשל אשר יעמל האדם לבקש ולא ימצא וגם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל למצא: טח כי את כל זה נתתי אל לבי ולבור את כל זה אשר הצדיקים והחכמים ועבדיהם ביד האלהים גם אהבה גם שנאה אין

מלבי"ם - ביאור הענין

אשר יעמוד'. רוצה, שרצון האלוה הוא אשר לא לבד שלא ידע האדם את מעשיו, שזאת יוכל להיות בלי טעות, כי ההעדר אינו צריך פעולה, ואך גם חסרון ידיעה היא רעה שיהיה ג"כ על דרך כזה, אשר יעמוד האדם ויבקש לדעת ועכ"ז לא ימצא, ולכן יודע אשר גם אם יאמר החכם לדעת בחכמתו לא יוכל למצוא, כי לא לנעזר ימצא האדם את המעשה נסתנה לו החכמה אך למען יעמוד גם זה ויהי לו עוד יותר עמל עלי חזל הלז, וזוה ישוב החכם לראשית דבריו בפרשה זו 'מי החכם אשר ידע פשר דבר' (לעיל פסוק ה) ועכ"ז גם הוא לא ידע:

ט (א) בי את כל זה, מחובר לענין הראשון, כי את כל החקירות הנזכרים נתתי אל לבי ועם כל העמל שעמלתי בהם אין צדי לזכר את הדבר, כי לברר את כל זה אשר הצדיקים וכו' אין יודע האדם, הכל לפנייהם. הכל הוא 'ציד האלקים' וכן צדור הדבר הזה רק צדור הוא ולא ציד האדם, אשר הצדיקים וכו' ציד האלקים, להשיג עליהם בפרט, ועבדיהם, העבד הוא קנין האדון וכאשר מהי ההשגחה על הצדיק בזה מהי גם על קניינו כי אם יאונה רע להקנין הרעה ההוא נעלמה מהי גם לנעליו, כי יעדר מטוב הקנין ההוא, ואשר לקח החכם צדדיו את העבד ולא ידבר בכלל מכל

אכן על זה אין להסבוק, כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלקים על אשר יראו מלפניו, ולרשע לא יהי טוב וכו' על אשר איננו ירא מלפני אלקים:

(יד-טו) ואם אמנם יש הכל אשר נעשה על הארץ אשר יש צדיקים שמוגיע אליהם מהעושה הראוי למעשי הרשעים, ויש רשעים שמוגיע אליהם מהשכר הראוי למעשי הצדיקים, כזכר, כנר אמרתי שגם זה הכל, אשר על כן שבחתי את השמחה והשלטתי את משפטי מראשית המקרה אשר אין טוב לאדם כי אם לאכול ולשמוח 'והשמחה הזאת תהיה עמו בהתעוררות כל ימי חייו חלק עמלו':

(טז-יז) כאשר יעבור בלבו על דבריו הראשונים, אף ראה שטוב הוא להאדם לשמוח בחלקו, ואף אשר זה 'כאשר נתן את לבו לדעת חכמה בהענין אשר נעשה על הארץ, ראה שענין צני האדם ומנהגם הוא היפך זה, כי הם לא יהיו מוגיעם, ויש אשר גם שנה בעיניו איננו רואה מטרדתו באסיפת הסון, ועכ"ז לא יהנה מוגיעו, ויאמר, אשר ראה לפי זה את כל מעשי האלקים, כי לא יוכל האדם למצוא את המעשה וכו' בשל

יֹדַע הָאָדָם הַכֹּל לַפְּנֵיהֶם: ב הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לְכֹל
מִקְרָה אֶחָד לַצַּדִּיק וְלַרָּשָׁע לְטוֹב וּלְרָע וּלְטָמֵא
וְלִזְבֵּחַ וְלֹאֲשֶׁר אֵינָנו זִכָּה כְּטוֹב כַּחֲמָא הַנִּשְׁבָּע כַּאֲשֶׁר שְׂבוּעָה יֵרָא:
ג זֶה רַע בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם בִּי־מִקְרָה אֶחָד לְכֹל וְגַם
לֵב בְּנֵי־הָאָדָם מִלֹּאֲרָע וְהוֹלִלּוֹת בְּלִבָּבָם בְּחַיֵּיהֶם וְאַחֲרָיו אֶל־
הַמֵּתִים: ד בִּי־מִי אֲשֶׁר יִבְחַר יַחֲבֵר אֶל כָּל־הַחַיִּים יֵשׁ בַּטָּחֹן בִּי־לִכְלֹב
חִי הוּא טוֹב מִן־הָאֲרִיָּה הַמֵּת: ה בִּי הַחַיִּים יוֹדְעִים שִׁימָתוֹ וְהַמֵּתִים
אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה וְאֵין־עוֹד לָהֶם שָׂכָר בִּי נִשְׁכַּח זִכְרָם: ו גַּם
אֶהְבָּתָם גַּם־שִׁנְאוֹתָם גַּם־קִנְאוֹתָם כִּבְר אַבְדָּה וְחֶלֶק אֵין־לָהֶם עוֹד
לְעוֹלָם בְּכֹל אֲשֶׁר־נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם: ז לֶךְ אֲכַל בְּשִׂמְחָה לַחֲמֹץ

מלבי"ם - ביאור הענין

כי אחר שזכרנו לגול ולחמסם וכדומה כבר נפשו נשחטה. אחר המעשים אשר צין אדם לחצירו יורנו הדם המחיכות האדם בהנהגת גופו, על זה יאמר 'לטהור ולטמא'. אחר כן יבואו המלות שצין אדם למקום והם הבאת הקרבנות וקיום הנדרים והשבעות, והנה על דבר הקרבנות יאמר 'לזבח ולאשר איננו זוכה', ועל כי הבאת הקרבנות נופלים תחת שני מינים, שלמי נדבה וחבתי טמאת, לזה האמר 'כטוב', הוא המביא קרבנו מנדבת לבו, 'כחוטא' המביא טמאת, ויזכור ג"כ בדבר השבעות 'הנשבע כאשר שבעה ירא' ולכן אין ביד האדם לצר הדבר, והספך אשר נתן להאדם לנקש לדעת היא אך למען יעמול גם בזה, כזכר: (ג) זה רע, רועה, הדבר הזה הוא בלמדת הרעה היומר גדולה בכף אשר נעשה תחת השמים, כי לא לצד שמקרה אחד לכבד כדק כרע כאדם כזהמה, עוד לב בני האדם רע על זה מדוע ידמה לזהמה והוללות בלבבם בחייהם, רועה, ונעוד שהאדם חי יאהב את החיות ויתאוו להנות ממזל הלו, ואחריו אל המתים, וידע הוא ג"כ שאחרימו הוא אל המתים, ולזה כצו עוד יותר נעכר: (ד-ו) כי מי אשר יבחר אל כל החיים, רועה, ואף הצריה היותר שפלה שכל החיים יהיה מי שהוא יש בלצו בטחון רועה דמיון חזק אשר לבב חי טוב הוא מן הארירה המת, כי החיים יודעים שימותו, רועה כי חסו יש צו ידיעה והרגשה, ואם אמנם יודע הוא ג"כ שמיני [עוברים, והמתים אינם יודעים מאומה ואין להם עוד שכל], רועה הרגשה ומעטו חלק עבודה ומעשה, כי גם זכרם גם אהבתם [גם שנאתם], רועה, כל הרגשות וידיעתם כבר אבדה עס המות, וחזק הדמיון הזה שאלל החיים יימר להם מאל [צוברים] את יום [המות] והידיעה היא הרעה היותר גדולה למין האדם: (ז-ח) ולכן הטוב הוא כאשר אמרתי שלא יתן האדם את הרעה לבוא עד נפשו. לך אכיל בשמחה

קניני הדיק הוא ג"כ כזונה, כי העבד הוא קנין כזה אשר גם הוא נופל תחת דיק ורשע, והנה יאונה עבד רשע לאיש לדיק לו להיפך, ואז כהכרח להיות ההשגחה היא יותר מיוחדת ויותר פלואית, גם אהבה גם שנאה, בשמי מלות האלו יכלול החכם כל תאות ופעולות האדם עלי המזל, כי כל אשר יקרב האדם הוא מאהבה ואשר ירחק הוא משנאה: (ב) הכף כאשר לב, כל מקרי המזל יקרה לכל אחד כאשר יקרה לכלל ואין איש יוצא מהכלל, מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב ולרע וטמא ולזבוח ולאשר איננו זוכה כטוב כחוטא הנשבע כאשר שבועה ירא, אדמה כי גם פה יעמוד כל קורא וישמחם על דברי החכם האלו הנראים מיותרים בצין סדרים, כי מה ראה על ככה לדבר פה מן הטמא והטהור הנשבע והאינו שובע, ומה ענין זה לזה, ומדוע נתן לכל אחד את בן זוגו אשר הוא כנגדו, לדיק ורשע טהור ועמא וכי' ולטוב לא מלא את אשר כנגדו הוא הרע לאמר לטוב ולרע, והנזמן לב יראה איך כל דברי החכם נשקלים ונמדדים כאשר אמרנו מראשית, רצון החכם פה לדבר על כל מעשי האדם לטוב ולרע איך מקרה אחד לנעליהן, וחלק אחד בשלשה, בראשונה הם המעשים שצין אדם לחצירו אשר כמעט כל מלות חזרתיו תלוים בה, ואשר הן הם המעמידים חברת מין האנושי אשר הוא מדיני בטבע, וע"ז יורה החכם בלמרו 'לדיק ורשע', לדיק הוא המתנהג ביושר עם הצריות, בלמרו 'ושפטו את העם משפט דק', לא חטה משפט' וכי' 'דק דק מדוק' (דברים טו יח-כ), ורשע הוא הפכו, ועל כי שם לדיק יוכל להורות רק על המנהיג דרכיו במשפט, כזכר (לעיל ז ה), אם על פי חוקי הדת ונמוסי המלך, ואם על פי משפט השכל, יוכל להיות לכל יחי איש כזה טוב בטבעו לכן אמר שנית לטוב, להורות על העושה טוב מטוב מזוג, ואמנם לא יאמר לרע כי אחר שיאמר רשע הנה רע במשמעו, כי לדיק ולא טוב במזג יוכל להיות, כזכר, אצל רשע ולא רע הוא דבר בלמי אפשרי,

(י) חשבון. נחבאר למעלה (לעיל ז כה). (יא) פגע, שם להדבר אשר יקרה להאדם, על שם אשר יפגע בו.

וַיִּשְׁתַּחֲבֹד בְּלִבְטוֹב יִינֹךְ כִּי כָבֹד רָצָה הָאֱלֹהִים
אֶת־מַעֲשֵׂיךָ: ה בְּכָל־עֵת יִהְיוּ בְּגִדֶיךָ לְבָנִים וְשִׁמֶן
עַל־רֹאשְׁךָ אֶל־יַחְסָר: ט רָאָה חַיִּים עִם־אִשָּׁה אֲשֶׁר־אֲהַבְתָּ כָּל־יְמֵי חַיֵּי
הַבְּלָדָה אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ כָּל יְמֵי הַבְּלָדָה כִּי הוּא חֶלְקְךָ בַּחַיִּים
וּבְעַמְלֹךְ אֲשֶׁר־אַתָּה עֹמֵל תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ: י כָּל אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ
לַעֲשׂוֹת בְּכַחֲךָ עֲשֵׂה כִּי אֵין מַעֲשֵׂה וְחִשְׁבוֹן וְדַעַת וְחִכְמָה בְּשִׂאֹל
אֲשֶׁר אַתָּה הַלֹּךְ שָׁמָּה: יא שִׁבְתִּי וְרָאָה תַּחַת־הַשָּׁמֶשׁ כִּי לֹא לְקָלִים
הַמְרוֹזֵן וְלֹא לַגְּבוּרִים הַמְלַחֲמָה וְגַם לֹא לַחֲכָמִים לֶחֶם וְגַם לֹא
לַנְּבוֹנִים עֶשֶׂר וְגַם לֹא לַיָּדְעִים חֵן כִּי־עַת וּפָגַע יִקְרָה אֶת־כָּלֶם: יב כִּי
גַם לֹא־יָדַע הָאָדָם אֶת־עֲתוֹ כִּדְגִים שְׁנֹאֲחֻזִּים בַּמַּצּוֹרָה רָעָה וּכְצַפְרִים
הָאֲחֻזּוֹת בַּפֶּה כִּהֵם יוֹקְשִׁים בְּנֵי הָאָדָם לַעֲת רָעָה כְּשֶׁתְּפֹל עֲלֵיהֶם
פֶּתְאִם: יג גַּם־זֶה רָאִיתִי חֲכָמָה תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ וּגְדוּלָּה הִיא אֵלַי:

מלבי"ם - ביאור הענין

ממנו, וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר, פעם יעלה הסכל על גפי מרומי ההלכה והחכם ללחם יודד, אם כי כח החכמה לידע דברים רמים ונשגבים ועכ"ל לא ידע למנוח הדרך זמנה להחיות נפשו, וגם לא ליודעים חן, בשם יודעים יבנה החכם את החכמים אשר למדו והשיגו חכמות מלאכותיות או טבעיות, כי יש חכמים ונבונים בזמנם ולא ילמדו לדעת חכמה, הם אמנם יוכלו להקרא בשם חכמים אבל לא בשם יודעים, והנה היודע בחכמות וזכחו להראות חכמתו לעיני השמש איש כזה מהראוי שימנע חן צעירי רואיו, ועכ"ל יש הרבה באלו אשר אין להם חן צעירי הצריות, ורבים מהסכלים ימנעו חן צעיריהם כי עת ופגע יקרה את כלם, לטוב ולרע, יהי חכם או סכל, חלש או גבור וכו'.

(יז) כי גם לא ידע האדם את עתו, למתי הרעה מעומדת לבוא עליו שיוכל להזהר ממנה, ואך יקוש פחאוס כדגים במצודה וכצפרים בפח לעת רעה כשתיפול עליהם, וזוה נראה כי לא כן הוא כאשר ראיתי בהקירה שלפני זו כי האדם לא יעשה בזהו דבר:

(יג-טו) גם זו, הכמות הכוללת אשר נחלקה הם החכמה והגבורה ובהם יתהלל המתהלל, חכם בחכמתו גבור בגבורתו [ואמנם עשיר צעירו הוא ממקרי חוץ], משחי אלו ידבר החכם בפסוקים העוזרים, כי הקלות נופלים תחת גבורה וחכמים ונבונים יודעים ענין אחד להם, ויאמר אשר גם הם לא יעמדו מול המקרה המיועדת לבוא, עתה יאמר אשר עם כל זה החכמה היא טובה מגבורה ויספר לזה המעשה אשר ראה. גם זו ראיתי, גם מעשה כזו ראיתי אשר נודע לי על ידי פעולת החכמה תחת השמש, וגדולה היא אלי,

לחמד וכו', ולא מירא אולי זאת הוא נגד רצון היות, כי כבר רצה האלקים את מעשיך, עוד מראשית היצירה הכין אותך למעשים כאלו, כאשר ניכר מהרכבת גיון צל עת, ראשית כרמי הגיו הוא המאכל והמסמיה, ואחריהם הוא מה שעל הגוף כרחייה וסיכה ולנישת הצגדים:

(ט) אחר זה היא לקחת האשה, ראה חיים. גם לזה ראו למת לצ מה הוא הלשון 'ראה', ומה ירצה בלמרו

'אהבת' לשון עבר, ולרעמי העניה זאת היא כונת החכם, יען ידע לצ בני האדם רע וטובו הוא לרע ומוצה, והעור הזה הוא ע"פ רוב כנגדו, ועל ידי ימיה האדם חיי צער ויבלע שנותיו צעם ויגון, לכן יועץ החכם ויאמר ראה, רוצה, חן לך וצקש ענה להיות לך חיים עם אשתך ולא תמרר זה את חייך, אחר אשר אהבת אותה מראשית ולקחת אותה לך לאשה, כי היא חלקך וכו': (י) כל אשר תמצא לעשות בכחך, צעוד שחקך עמך עשה והיטיב לך, כי בשאול אשר אתה הולך

שמה אין מעשה וכו', רוצה שם יצוטלו הרגשותיך ולא מדע מטוב. ואחרי קורא יקר אם אמנם שמי ושלאמי אשר כל דברי החכם האלו הם חקירות נוסות ימין ושמאל כדרך כל חוקר טרם בואו אל האמת, ראיתי להעיר על זה עוד הפעם כי זו היא החקירה האחרונה אשר מנעה מני הדבר, והחכם יסחיר אותה עד מהרה בהקירה הבאה ולא יוסיף שוב אלי עוד:

(יא) שבת יוראו, בחקירה אחרת הפך החקירה הזאת, וכי לא כח יגבר איש, ראיתי כי לא לקלים המרוזין, לא הקלות יעזור להאדם להנצל מהרודף, פעם מי שאינו קל כרגליו יכרח וינצל והקל כרגליו יכשל, ולא לגבורים המלחמה, הרבה פעמים יאונה אשר הגבור יכול ציד החלש

י עִיר קָטְנָה וְאֲנָשִׁים בָּהּ מֵעַט וּבְאֵלֶיהָ מֶלֶךְ גָּדוֹל וְסַבֵּב אֶתָּה וּבִנְהָ עָלֶיךָ מְצוּדִים גָּדוֹלִים: ^{טו} וּמֵצֵא בָּהּ אִישׁ מִסֵּפֶן חָכָם וּמִלֵּט־הוּא אֶת־הָעִיר בְּחִכְמָתוֹ וְאָדָם לֹא זָכַר אֶת־הָאִישׁ הַמִּסֵּפֶן הַהוּא: ^{טז} וְאָמַרְתִּי אֲנִי טוֹבָה חֲכָמָה מִגְּבוּרָה וְחִכְמַת הַמִּסֵּפֶן בְּזוּיָהּ וּדְבָרָיו אֵינָם נִשְׁמָעִים: ^{יז} דְּבָרֵי חֲכָמִים בִּנְחַת נִשְׁמָעִים מוֹעֶקֶת מוֹשֵׁל בְּכַסִּילִים: ^{יח} טוֹבָה חֲכָמָה מִכָּלִי קָרֵב וְחוּטָא אֶחָד יֵאבֵד טוֹבָה הֶרְבֵּה: ^{יט} זְבוּבֵי מוֹת יִבְאִישׁ יִבְיַע שָׁמֶן רוֹקֵחַ יִקָּר מִחֲכָמָה מִכְּבוֹד סִכְלוֹת מֵעַט: ^כ לֵב חָכָם לִימִינוֹ וְלֵב כָּסִיל לְשִׁמְאֹלוֹ: ^{כא} וְגַם־בִּדְרֹךְ כִּשְׁהַסֵּבֵל כִּשְׁפֹכֵל הַלֵּךְ לְבוֹ חֶסֶד וְאָמַר לְכָל סִכֵּל הוּא: ^{כב} אִם־רוּחַ הַמּוֹשֵׁל

מלבי"ם - ביאור הענין

י (א) זְבוּבֵי מוֹת. החכם יפסיק הענין וידבר נגד החוטא הזוכר ה'מאדד עוֹבֵה'. וימשיל הסכלות לזבובים מהם המאוסים ומוצאשים, והחכמה לשמן רוקח המריח למרחוק, ויאמר יבאיש בלשון יחיד נגד מעט הסכלות אשר בהחכם המביאו לידי טטא. וישא קולו צהי ויאמר, זְבוּבֵי מוֹת יִבְאִישׁ יִבְיַע שָׁמֶן רוֹקֵחַ, הנכון אשר זבובי מות יבאישו 'ככה' את השמן הרוקח, עד אשר יעלה צאשו ועצבונות יכסו את פניו כדרך כל דבר הנסתר והנבאש במאוד. ומבאר דבריו. יקר מחכמה ומכבוד סכלות מעט, הנכון אשר מעט הסכלות אשר בהחכם יבאיש ויפסיד את כח החכמה אשר בו וישלול ממנו הכבוד אשר יוכל להחיל ע"י החכמה:

(ב) לֵב חָכָם. יסוד למליצותיו אשר למד מהמעשה אשר ראה, לֵב חָכָם לִימִינוֹ, כל פעולת האדם יעלה ראשונה בראון הלב, ומשם יתנועעו לפועל אל האצור המיוחד להפעולה ההיא, וידוע כי פעולת הימין ציחר עו מהשאל וכל מעשי רוב בני האדם הם צהימין, ולכן יאמר החכם על דרך משל, החכם עושה מעשהו ציחר עו ויחר מהירות כאלו לצו המעורר את הפעולה קרעו הוא להאצר העושה הפעולה, והסכל יעשה דבריו לאט כאלו לצו המעורר פעולתו רחוק הוא מהאצר העושה הפעולה, ולכן יחלש כח הפעולה וגם יאחר זמן רב טרם יצא הראון לידי פעולה:

(ג) וְגַם בִּהְדָּרֶךְ כִּשְׁהַסֵּבֵל הוֹלֵךְ לְבוֹ חֶסֶד וְאָמַר לֵב סָבֵל הוּא, רואה, רק צהלוכו ופעולותיו ניכר שסכל הוא, כאשר ניכר מפעולת המלך הזה הצא צעם רב ועשה הכנות מיותרים לכנישת עיר קטנה כזו, ומוזה לבד ניכר שסכל הוא:

(ד) אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַעֲלֶה עֲרִיךְ. יתכן שהמלך הזה צא ללחום על העיר הקטנה הלוו על דבר חמתו אשר העלו בני העיר עליהם צעזעות מה נגד רצונו, והחכם מהסכן הזה נחומת עמו להראות שצני עירו ידקו צהדבר הזה אשר האשימם המלך, וצוה הילל את העיר, ומוזה למד קהלת וילמד דעת את העם, אִם רוּחַ הַמּוֹשֵׁל תַעֲלֶה עֲרִיךְ,

דבר גדול הוא לי המעשה אשר ראיתי כי ממנה למדתי דברים הרבה. כאמור למטה, ראיתי עיר קטנה, אשר נקל היא מאוד לנצב אותה, ואנשים בה מעט, גם לפי קטנותה, ומה מאוד נקל הוא לכבוש עיר כזו, ובא אליה מלך גדול, צעם רב, וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, אשר אך למותר היה הכנות כאלו נגד עיר מעט כזו, ועם כל זה לא כבש אותה, כי 'נמצא צה מסכן אחד' והוא היה איש חכם, ומלט הוא את העיר בחכמתו, ואיש לא זכר את האיש המסכן ההוא, רואה, לפני המעשה ההוא לא נחשב צעיני עירו למאומה [וכן יורה הלשון ומלא לאמר שלא ידעו ממנו בראשונה ולא נשמע שמעו]:

(ה) וְאָמַרְתִּי אֲנִי, או צהלותי זאת אמרתי כל המליצות האלו, טוֹבָה חֲכָמָה מִגְּבוּרָה, כי החכם הזה הפך עזת הגבור, וחכמת המסכן בזויה, כי לו לא מקרה המעשה הוו לא נחשב החכם הזה למאומה, ודבריו אֵינָם נִשְׁמָעִים, דברי חכמתו אינם נשמעים עלי הצבל, רק אם החכם הוא עשיר, או יסופר חכמתו בקהל רב ודבריו בשערים יהללו:

(ו) דְּבָרֵי חֲכָמִים, אם כי ידבר בנחת והשקט נשמעים יותר מוועקת המושל צעדת כסילים, כאשר נראה שעתה החכם הזה לבני עירו הועילה יותר מוועקת המלך הזה על עמו כדרך אנשי להם, ואין ספק אשר היו כסילים, אחר כי עם רב כזו הצרכו לעשות הכנות כאלו לכנישת עיר קטנה כזו:

(ז) טוֹבָה חֲכָמָה מִכָּלִי קָרֵב, אנשי להם אין לפנות כי צאו מחומשים, ואנשי עיר קטנה כזו אין ספק כי לא להלחם בלצנצם, ולכן גם חרצ וחיות אין להם, וחוטא אחד יאבד טוֹבָה הֶרְבֵּה, אחר שהפליג החכם לנסר מגדל הכח אשר להחכמה יאמר אשר ע"י שימצא פעם איש חכם והוא חוטא, יאבד ע"י זה טובה הרבה מהחבל, כי רבים יביעו עליו ויראו מגשת אל דלתו החכמה צהמסר כי רעה צמגורה בקרבה:

י (ו) במרומים רבים. ברומ המעלה: (ה) גומין. ענין בור, ואין לו חבר: (ו) קהה. שאינו חד וישני בנים תקנה' (וימה לא כח). קלקל. מלשון נחשת קלל' (ויחזקאל א ו: (יא) לחש. ענין דבור בלחש, ונרכב מן נחש: (יג) הוללות רעה. מותר התענוגים הרעים:

תַּעֲלֶה עֲלֶיךָ מְקוֹמָךְ אֶל־תִּנַּח כִּי מִרְפָּא יֵנִיחַ
חֲטָאִים גְּדוֹלִים: ה יֵשׁ רָעָה רְאִיתִי תַּחַת הַשָּׁמַשׁ
כְּשֶׁגָּה שִׁיצָא מִלִּפְנֵי הַשֵּׁלִיט: ו נִתַּן הַסֶּכֶל
בְּמָרוּמִים רַבִּים וְעֲשִׂירִים בִּשְׁפָל יֵשְׁבוּ: ז רְאִיתִי

עֲבָדִים עַל־סוּסִים וְשָׂרִים הַלְכִים כְּעֲבָדִים עַל־הָאָרֶץ: ח חָפַר גּוֹמִין
בּו יפול וּפְרִץ גָּדַר יִשְׁכְּנוּ נַחֲשׁ: ט מִסִּיעַ אֲבָנִים יַעֲצֵב בָּהֶם בּוֹקֵעַ
עֲצִים יִסְכֵּן בָּם: י אִם־קָהָה הַבְּרָזֹל וְהוּא לֹא־פָנִים קָלָקֵל וְחִילִים יִגְבֵּר
וְיִתְרוֹן הַכְּשִׁיר חֲכָמָה: יא אִם־יִשָּׁךְ הַנַּחֲשׁ בְּלֹא־לַחֲשׁ וְאִין יִתְרוֹן
לְבַעַל הַלְשׁוֹן: יב דְּבָרֵי פִי־חֲכָם חֵן וְשִׁפְתוֹת כָּסִיל תִּבְלַעְנֻ: יג תַּחֲלַת
דְּבָרֵי־פִיהוּ סִכְלוֹת וְאַחֲרִית פִּיהוּ הוֹלָלוֹת רָעָה: יד וְהַסֶּכֶל יִרְבֶּה
דְּבָרִים לֹא־יִדַּע הָאָדָם מֶה־שִּׁיחֶיהָ וְאִשֶּׁר יִהְיֶה מֵאַחֲרָיו מִי יִגִּיד לוֹ:

מלבי"ם - ביאור הענין

(ט) מסייע אבנים, פעם 'גוף צה' ויצוא ליד עץ תחת חשכו להיטיב לו, בוקע עצים לחמם צם או לעשות מלאכתו, יצוא על יס ליד סכנה' כי יפולו עליו ויזיקוהו: (י) אם קהה הברזל, שאינו חד, והוא לא פנים קלקל, שאינו מלוטש, וחילים יגבר, פעם יגבר ויתן כח לאנשי המלחמה לנצח את אויביהם כמו שהוא אינו חד ואינו מלוטש, ויתרון הכשר, רועה, היתרון אשר להבחיל ע"י ההכשרה ללוטש אותו ולעשותו חד הוא דבר חכמה, ומה היתרון ההוא אחר כי גם ברזל קהה חילים יגבר, והוא משל לכל דבר חכמה, אשר פעם יעשה דבר בלא דעת ויטיב לבעליו יומר מאשר נעשה בחכמה:

(יא) אם ישך הנחש בלא לחש, שאין בו כח הדבור, ומה יתרון לבעל הלשון, הוא האדם, המדבר, כשישון את רעהו, ורועה, האנשים הרעים צטעס ואם הם סכלים בלא מחשבה, ודיבור ירעו ושיחיתו יותר מהסכל הרועה להרע למי צבת חכמתו:

(יב) דברי פי חכם חן, ומאוד נכונים למצין, וישפתי כסיל תבלענו, הסכל יאמר אשר דברי החכם הם מושחחים ומנוולעים בלא דעת ובלא אמת והאמת והחכמה איתו, או יראה, הסכל יהפוך דברי החכם ויצאור אותם לפי סכלותו: (יג-יד) תחלת וכו' ואחרית, רועה, כל דברי הסכל מלאש ועד סוף הם רק סכלות והוללות רעה,

כי הסכל לא ידבר רק מדברי סכלות ומותרים התענוגים הרעים ואין דבריו שמן חכמה, ועכ"ו הסכל ירבה דברים כאלו ידבר חכמות רמות ונשגבות, וידבר על מה שיהיה, אם כי הוא דבר שאין צמח האדם לידע, כי אף הדבר אשר הוא מאחוריו לא ידע האדם אם לא יהיה מי שיגיד לו, ועכ"ו הסכל ירבה דברים ויאמר שהוא יודע את הכל:

דממותו שעשית מה נגד ראונו ולכן יודע כי לדיק אתה, מקומך אל תנח, רועה, אל חיפול ממדרגתך לחסות במחסה כוב, על דרך משל לומר לא עשיתי או לא דברתי זאת, אך הודה על האמת והמוכח באמינות הלז להראות דקמך, כי אם לא תעשה כן ואל תירא ותתפרא מלהמוכח על האמת, ותאמר להליל את נפשו ככזים, דע כי מרפא יציה חטאים גדולים, הרפין והפחד אשר יכיר איש בצרעהו יניח לפניו חטאים גדולים, וידמה כי צמנת פשע נגדו, ולא תועיל לך צוה אך תרע לנפשו, אמנם כאשר לא תתפרא ולא תירא מהמוכח להראות דקמך כמעשה המסכן הזה, צוה תלל את נפשו:

(ה) יש רעה. הנה יספר החכם עד הנה את אשר ראה מפעולת החכמה, עמה יסוז לספר הפכו, כדרך כל חקירותיו ויאמר, יש רעה ראיתי תחת השמש כשגגה שיוצא מלפני השליט, כדבר היוצא מפי מלך שלא צמחון ואחר כן יתחם כי לא נכון היה להקשות כן, כדברים האלו יש תחת השמש, ואין ציד האדם להצין דרכם, כי השופט כל הארץ לא יעשה עול: (ו) ניתן הסכל. יתחיל לספר הדברים האלו, ניתן הסכל במרומים רבים, פעם יעלה הסכל על גפי מרומי ההלחמה, ועשירים דעת, אשר להם נאה הממשלה ישובו בשפץ וענוה לפני הסכל הזה:

(ז) ובכן ראיתי עבדים על סוסים, אלו שהיו עבדים נעשו שרים, וצדיק, או יסוז ג"כ על ענין הסכל הנ"ל כי הסכל ראוי הוא להיות עבד להעשירים ההם, ועכ"ו הוא יש על המרכבה והסוסים, והם ירצו אחריו כרגליהם כאלו הם עבדיו: (ח) ובן חופר צור' לזכרו וראוי היה לו להנות ממנו, יאונה פעם הפכו, כי יפול בו ויתנוק, וכן פורץ גדר כי יטרך לואח המעשה, יאונה אשר ישכנו נחש, דרך הנחשים לקנן תחת גדרות, והחכם אחז בכל דבר לפי דרכו:

(יז) בן חוריים. ככה יקראו השרים על כי הם חופשים מכניעת מושל: (יח) ימך. לשון שפלות, 'ואם מך הוא מערכך' (ויקרא כו ח). המקרה. הוא הגג המכסה את הבית. שפלות ידים. כנוי להעצלות, 'טמן עצל ידו בצלחת' (משלי ט כד): (יט) לָחֶם. שם למשחה. יענה. כענין 'אענה את השמים (והשמים יענה) [והם יענו] את הארץ' וכו' (דודשע ב כג). (כ) במדעך. במחשבותיך, שלא דע רק אתה. בעל הכנפים. 'בעיני כל בעל כנף' (משלי א יז):

מִן עֲמַל הַכְּסִילִים תִּיגַעְנוּ אֲשֶׁר לֹא יָדַע לָלֶכֶת
אֶל־עִיר: מִן אֵי־לֶךְ אֶרֶץ שְׂמֵלֶכָךְ נָעַר וְשָׂרִיף
בְּבֶקֶר יֹאכְלוּ: מִן אֲשֶׁרִיף אֶרֶץ שְׂמֵלֶכָךְ בְּן־חֹרִים
וְשָׂרִיף בָּעֵת יֹאכְלוּ בַּגְבוּרָה וְלֹא בַשְּׂתִי:
יִבְעֲצֻלְתִּים יִמָּךְ הַמֶּקֶרֶה וּבִשְׁפָלוֹת יָדִים יִדְלָף
הַבֵּית: יִשׁ לַשְּׁחוֹק עֲשִׂים לָחֶם וַיֵּין יִשְׁמַח חַיִּים

וְהַכֶּסֶף יַעֲנֶה אֶת־הַכֶּל: כ גַּם בַּמִּדְעָךְ מֶלֶךְ אֶל־תִּקְלָל וּבַחֲדָרֶי מִשְׁכְּבְּךָ
אֶל־תִּקְלָל עֹשִׂיר כִּי עוֹף הַשָּׁמַיִם יוֹלִיךְ אֶת־הַקּוֹל וּבַעַל הַכְּנָפִים כְּנָפִים
יִגִּיד דְּבָר: יא א שֶׁלַח לַחֲמֶךְ עַל־פְּנֵי הַמַּיִם כִּי־כָרַב הַיָּמִים

מלבי"ם - ביאור הענין

(יח) בעצלותים ימך המקרה, החכם ישמול את המלך להקרה המכסה את הבית ויגין עליו מזרם וממטר, כי הוא כמו כן יגן על ארצו, ויאמר אשר כמו שעל ידי העצלות, אשר לא יתנו לב להחזון על תקון הבית ישחת וישפל ראשונה התקרה שעל הבית ואח"כ ידלף הגשם בהבית, ואז יאשר הבית שוממה מאין יושב, ככה ע"י עצלות המלך שיצאו לו מחמת המשקים המשכרים ימך המלך ראשונה, ואז יצאו זרים צארכו, והמדינה תעשה שוממה:

(יט) לַשְּׁחוֹק עוֹשִׂים לָחֶם, המשחה שעושים בני אדם הוא אך למען השחק שיחקו ויהוללו צעת ההוא, לואת הוא חכלית המשחה, כי לאכול ולשמות יוכל מי שיש לאל ידו גם צלל משחה ואספסוף, הנה המשחה יש צה אך זאת העצבה שיחק ויהולל האדם צעת ההוא, וכן היין יש צו אך הטוב הזה שישמח את החיים, אצל הכסף יענה את הבב, ועל ידו יוכל האדם לעשות כל מה שירצה עלי חבל הלז, וא"כ לא טוב עושה המלך המאצד כספו על הדברים המותרים האלו כמשחה וכדומה. אך ישמור אותו לעת הצורך, וצוה ייטיב לו ולארכו:

(כ) גַּם בַּמִּדְעָךְ, ידבר מנגול הכח אשר להכסף, אשר גם הדברים הנעלמים ידעו על ידו. כי עוף השמים.

רואה, לא ידע ולא יצין האדם על אזה דרך נועד הדבר, וכה מהר כאלו הוצא ע"י עוף השמים, כי פעם אף אם לא יוצא האיש את אשר בלצו, הכרת פניו יענה צו צעת ידבר צו רעהו, ואזהבי עשיר רבים, אלו מתקוה ואלו מיראה. והדבר יודע:

יא (א) שֶׁלַח לַחֲמֶךְ. עד הנה ידבר מההנהגה הראוי להמלך כי הוא ראשית הללחת המדינה, עתה יוסף ללמד דעת את העם בדבר כל מעשיהם עלי חבל הלז. שֶׁלַח לַחֲמֶךְ עַל פְּנֵי הַיָּם, רואה, אם אמוס אמרתי לשמור הכסף, הוא רק שלא לאצרו על הדברים המותרים, כמשחה וכדומה, אצל תן מלחמך לכל איש, ואף אם לא תפסה ממנו גמול, ובעיניך הוא כדבר הנשלח על פני המים. כי ברוב הימים תמצאנו, פעם יוכל להיות שתמצאו, ואם לא מהר אולי צרכות הימים:

(עו) עֲמַל הַכְּסִילִים, והחכם צוואו להסוכות עם הסכל לא ינצח אותו לעולם, והעמל שיעמול החכם עם הסכל להבינו את דבר החכמה יעמול ויגיע אותו ולא יצא דבריו האמתיים אל לבו, כמו זה 'שלא ידע הדבר ללכת אל עיר' והרבה לסבב אותה עד אשר תגיע ועכ"ז לא צא אל חוכה, כמו כן לב הסכל סגור ומסוגר צאולמו, ומאוד כבד צוה למצוא איזה דרך להאיר לו, כידוע לכל מצין. כל הדברים הנוכחים נראים לא כנים כשגגה היוצא מלפני השליט, ואין ציד האדם להצין זאת: (עז) אֵי דָךְ אֶרֶץ, פה יקיים החכם כל חקירותיו הנוטות ימין ושמאל ויתחיל ללמד לבני האדם הדבר אשר יתנהגו לפי זה צימיו חיי הכלם, עד סוף הספר, וידבר ראשונה מן המלך המנהיג את המדינה, אֵי דָךְ אֶרֶץ שְׂמֵלֶכָךְ נָעַר, רואה, שהוא ריק מחכמה, ואז השרים בבוקר יאבדו, רואה, אינם שמים לב להנהגת המדינה ואך יתורו אחר תאוות לבם, וצוה לא לבד שלא ייטיצו אך ירעו אף ישחיתו ויגזלו את בני המדינה למען מלאות תאוותם:

(ח) אֲשֶׁרִיף אֶרֶץ שְׂמֵלֶכָךְ בְּן חֹרִים, רואה, שהוא חפשי ואינו מאוסר באויקי האולת, ואז הוא חפשי ג"כ ממשא השרים כי הוא ימשול צם, ושריף בעת יאבדו, רואה, אם אמוס לא יתכן שלא ייטיבו השרים לעצמם ויחיו חיים טובים יותר מהמון בני המדינה, אך הכל צעת הראוי וצדק הממוצע, בגבורה וְלֹא בַשְּׂתִי. ידוע כי יש אנשים אשר כשיליח להם הזמן יסגו צשחית משקים המשכרים, והמדה הזאת נמצא צימיו קדם על הרוב אצל השרים והסגנים, כאשר יקוין ע"י ישעיהו 'היו עטרת גאות שבורי אפרים' (ישעיה כח א), יורה על המלכים והשרים הנושאים העטרת, (היו המאחרים עלי יין) 'למאחרים על היין' (משלי כג ג) 'היו משכמי צנוקר שבר ירדופו' וכו' (ישעיה ה יא), וידוע כי שחית משקים המשכרים ישלול כחות האדם, ולכן יאמר החכם בגבורה, רואה שמעדינים את נפשם בדבר המוסף גבורה, הוא המאכל הטוב, אצל לא השחיה שמשחת כח האדם, והשרים ההולכים אחר התאוה הזאת אין ציכלתם להנהיג את בני המדינה כראוי, כי יחלש כחם ויבולבל שכלם:

יא (ה) המלצה. כנוי להרהר:
(ו) יכשר. נתבאר (לעיל ד' ד), ורצה,
איזה מעשה יעשה על דרך הנאות
להמעשה ההוא ואז יושג תכליתה:

תמצאנו: ב תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא
תדע מה יהיה רעה עליהארץ: א אם ימלאו
העבים גשם עליהארץ וירקו ואם יפול עץ בדרום ואם בצפון מקום
שיפול העץ שם יהוא: ד שמר רוח לא יזרע וראה בעבים לא יקצור:
ה כאשר אינך יודע מה דרך הרוח כעצמים בבטן המלאה ככה לא
תדע את מעשה האלהים אשר יעשה אתהכל: ו בבקר זרע
את זרעך ולערב אל תנח ידך כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה
ואם שניהם באחד טובים: ז ומתוך האור וטוב לעינים לראות
את השמש: ח כי אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח

מלבי"ם - ביאור הענין

לא תתן לעולם, וכמו כן הוא עם כל פעולת האדם עלי העולם,
הוא יעשה את אשר לו לעשות הכל בעמו ולא יעצרהו אז שום
מונע, וד' הטוב בעיניו יעשה:

(ה) כאשר אינך יודע, רואה, כי האדם לא יעשה בחכמתו
דבר, וכאשר אינך יודע מה דרך הרוח,
רואה, העפר, נראה לכל כי ירד מטה, האש, יעלה מעלה, המים,
ימשיך במורד על פני האדמה, ושנולד מהלכו ילך מאז ועד עתה
דרך אחד, לא יסוב בלכתו. אכן הרוח ימשיך לכל דבר, פעם למזרח,
פעם למערב, הולך אל דרום וסובב אל צפון, ולא נודע מהלכו
הזה, וכאשר לא תדע איך יעשו העצמים הקשים בבטן
ההרה, ככה לא תדע את מעשי ד' אשר יעשה את
הבשר, ואף הדברים שיתדמה לך שהם קלי ההבנה, לא כן הוא,
כי כלם בחכמה נעשו ואין ביכולתך להבין מעשי ד' מראש ועד
סוף, ולכן עליך לעשות מלאכתך בכל עת וצלי התחבחות:

(ו) בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך,
רואה עשה מעשה צלי הפוגות ואל תשבור את
העמ אשר תדמה במחשבותיך כי אז תיאות להקשות, כי אינך
יודע איזה יכשר, אחת תדמה כי מעשיך אלו יוכשרו ולא
כן יהי. אבל כאשר תעשה את אשר עליך לעשות בכל עת, אז
תמצא עת אשר יכשרו מעשיך, ואם שניהם באחד טובים
יהיו, הלא אז צודאי טוב יהי:

(ז) ומתוך האור, רואה, ואל תאמר מה יהיה אם לא תתנהג
ככה, ואם תצא הרעה, תהי, כי הלא לא לעולם
יהיה האדם. אבל יודע אנכי כי לא ממעמקי הלך מדבר בואת,
כי מתוך האור וטוב לעינים לראות השמש, וזר לו
להאדם לירד במחשכי תהוהו' ולכן טוב הוא להאדם לעשות יום
יום עצמו, ולחשוב מחשבות להמתק לו ימי חייו:

(ח) כי אם שנים הרבה יחיה האדם, יראה ככה
להתנהג אשר בכלם ישמח, ולא ירבו בעיניו ימי

(ב) תן חלק לשבעה, מספר שבעה ידוע במקרא, יעוין
צאורו בראש"ע (במדרג כג א, וזכיר ד' י). ועל כי הוא
כלל חשבון או מלאת ימי שבע חמשהו מאז להוראת הרבוי,
וגם לשמונה. רואה, עוד יותר מרבו. כי לא תדע מה
יהיה רעה על הארץ, והזמן יוכל להתהפך עליך כרגע
ויקם בלא זה את כל אשר לך, ואם תיטיב לאחרים צדוד שיש
לאל ידך יוכל להמלא בימי עניך איש אשר הטיבות עמו וישלם
גמולך ויוציאך מרעה זה נפלת:

(ג) אם ימלאו העבים גשם, אחרי כי מלאו גשם אין ספק
כי יריקו מימיהם על הארץ, ולא יעלו מימיהם שמימה,
כי ככה הטבעים היותר מאלו, וכן עצי הזמן נושאי כל רעה וכל
נגע, יצורי תבל ישאום כפי טבע הבריאה. ואמנם מקום המיוחד
להגשם בנפלו על הארץ, כאשר חלקה אחת תימטר, וחלקה אחת
לא תימטר, הוא כמו מקום 'העץ הנופל' צמח יכרתוהו או
ישליכוהו למעלה והוא ישוב ליפול על הארץ, אשר אין הדבר 'אם
יפול לצד דרומי או לצד צפוני', ואך במקום שיפול העץ
שם יהי, רואה, סיבת מקום מנוחתו הוא רק מקרה מפלגו, כי
מנוחת העץ מה לי אם יהי בדרום ואם בצפון וכן הרעה
המעושת פתאום מוכל ליפול עליך ולא תדע לשמור ממנה, ולכן
טוב הוא להאדם לקנות אזהרה לו צדוד שיש לאל ידו:

(ד) שומר רוח. ולא תאמר למה לי לתת חלק לכל איש צלי
הדבר הלא אחר אחרי טובי לב אשר יש לקות
מהם גמול, שומר רוח לא יודע, דע כי השומר ועומד
לעת יצוא הרוח למען אז טוב יהי לו לזרוע, יוכל להקרה אשר
לא יזרע מכל וכל, כי יעצור ימי האביב צדוד צא הרוח, ושומר
העת אשר יעצור [העצים] ואז יקצור כי יראה לכל ירד הגשם
על הקציר, יוכל להיות אשר לא יקצור מכל וכל, כי יצאו
העצים זה אחר זה, וככה יעצרו ימי הקציר. וכן כשתשומר
למנוח את האיש אשר תדמה כי הוא זה אשר ישוה ממנוחך,

תדע את כל מעשי ד' וכו'. ג. האור הוא ההויה, והחושך הוא העדר. רמב"ם
(מדרג ח"ג פ"י ד"ה אלו המדרגים).

ג. ואף ישכח הקורא אשר דבריו תחכם ינודו הנה והנה כדרך החוקר, ואשר
יקשה עליו פה יתורץ מהר בפסוק ה', באמרו 'אשר לא תדע וכו' ככה לא

(י) והשחרות. ראשית חיי האדם ידמה החכם לשחר שהוא תחלת היום: יב (ג) שיזועו. ענין רעד, כמו 'זיהה רק זועה' (ישעיה כח ט).

וַיִּזְכֹּר אֶת־יָמֵי הַחֹשֶׁךְ כִּי־הָרְבָה יָהִיו כָּל־שָׁבָא הַבֶּל: ט שָׁמַח בַּחֹר בִּילְדוּתָךְ וַיִּטִּיבְךָ לִבְךָ בְּיָמֵי בַחֲרוּתֶיךָ וְהִלֵּךְ בְּדַרְכֵי לִבְךָ וּבִמְרָאֵה עֵינֶיךָ וְדַע כִּי עַל־כָּל־אֱלֹה יִבְיֹאֵךְ הָאֱלֹהִים בְּמִשְׁפָּט: י וְהִסֵּר פָּעַם מִלִּפְךָ וְהִעֲבִיר רָעָה מִבְּשָׂרְךָ כִּי־הִילָדוֹת וְהַשְׁחָרוֹת הַבֶּל: יא וַיִּזְכֹּר אֶת־בּוֹרְאֶיךָ בְּיָמֵי בַחֲרוּתֶיךָ עַד אֲשֶׁר לֹא־יָבֹאוּ יָמֵי הָרָעָה וְהִגִּיעוּ שָׁנִים אֲשֶׁר תֹּאמַר אֵין־לִי בָהֶם חֶפֶץ: יב עַד אֲשֶׁר לֹא־תַחֲשֹׁךְ הַשֶּׁמֶשׁ וְהָאוֹר וְהַיָּרֵחַ וְהַכּוֹכָבִים וְשָׁבוּ הָעֵינִים אַחֵר הַגָּשָׁם: יג בְּיוֹם שִׁיזְעוּ שְׁמֵרֵי הַבַּיִת וְהַתַּעֲוִיתוּ אֲנָשֵׁי הַחֵיָל וּבִטְלוּ הַטַּחֲנוֹת כִּי מַעֲטוּ וַחֲשָׁכוּ הָרְאוֹת בָּאֲרָבוֹת: יד וּסְגְרוּ דְלָתִים בְּשׁוֹק בְּשָׁפֵל קוֹל הַטַּחֲנָה וַיִּקּוּם לְקוֹל

מלבי"ם - ביאור הענין

אשר אחרי כלות הגשם מעל הארץ אם יתפזרו העצים אז מראה השמש ביתר פאר ויתר עז, מאשר ירח ויפול נלוויו עלי הארץ בלי הפוגות, והגשם ישעה פעולתו כאשר יאות, אכן, אם אחרי הגשם ישנו העצים ויבואו זה אחר זה בלי הפוגות אז ירע הגשם ולא יטיב, כן אם אחרי הרעה מצוה טובה אז גם הפלאות אשר עברו שמוחת נהנה. כי גיל מצינה כל עת אשר נזכרו. אכן מצוה רעה אחר רעה זאת הוא הרעה הגדולה והיגון האמיתי. וככה מצוה האדם צימי הוקנה לא ישוב עוד לימי הנערות, ולא יהל לו עוד עד נגמ. וכל יום ויום תגדל כאבו והוא:

(ג) ביום שיזועו שומרי הבית, הם הידים הרועדים ומתנועעים צימי הזוקן מסיבת התנועות הכחות, והתעויות אנשי החייל, הם הרגלים נושאי הגוף ילכו מוקות ושחות מצלי כח, ובבטלן הבורחות, השייכים העומדים את המאכל, יצטלו ממלאכתן, כי מעטו ונפלו אחד אחד, ודחשבו הראות בארובות, אלו העינים אשר כעזד החלון יסקיפו ממקום מושבותם:

(ד) וסגרו דלתים בשוק. הם הנקבים, לא יעשו מלאכתם כבדאשונה, כי יאבד מהגוף מאות האכילה, ואמר בשוק למשל כמו הדלמים הפונים להשוק הוא רחוב העיר נסגרים לעת הערב מפחד צלילות, כן הנקבים יסגורו לעת הזוקן הקרוב לימי המושק, בשפץ קול הבורחות, הרחיים כאשר יעטנו בלא כח וקרובים הם לעמוד מעבודתם לא ישמיעו עוד קול רעש חזק כמקדם. וכן הכלים המעכלים את המזון המשמיעים קול צעת הנוזק ע"י הרוחות הנולדים מהחום הטבעי כאשר יתחלש הגוף גם הקול הזה ישפל ואינו צמוקה כמקדם. ויקום לקול הצפור, אך קול דק וחלש כקול הצפור יעוררו משנתו או ינעמחו בלמרו לשמוע קול סוף ורעש,

חיו, כי יזכור את ימי החושך, צדמו אל גיה נלמות אשר הרבה יהיו הימים ההם, מאוד מאוד הרבה יומר מהימים אשר חי על פני האדמה, כל שבת הארץ, כל שבת עלי התצל הצל הוא ואין נגד ימי המושק:

(ע) שמחה. ולכן ענה היעוה, שמחה בחור בילדותך ויטבך לבך בימי בחורותיך, צעוד שהחשים עודם צלם והזמן עוד לא הכניד עליו עליך, אז הוא העת להנות ממחי תצל הלז, ודלך בדרכי לבך ובמראי עיניך, העין רואה והלז חומד, ודע כי על כל אלה המעשים יביאך האלקים במשפטם, אם תלך מדרכ הישר ותמפתה להמוחרות:

(י) והסר. ועכ"ז הסר בעם מלכך ואל תתעב, רק צעוד צד' ויהיה שמת, והעבר רעה מבשרך, רועה, התאמץ שלא תחיה חיי נער, ושמוך את נפשך מרעה כפי יכולתך, כי גם הילדות והשחרות האלה, וגם הימים ההם בלא היו יהיו, ועכ"פ לא תעוז אומם בלי להנות מהם.

יב (א) וזכור את בוראך, יזימך עלי תצל הלז, בימי בחורותיך, צעוד שיש ללך ידך להנות ממחיך, עד אשר לא יבאו, צעוד שלא יבואו, ימי הרעה, הם ימי הוקנה, והגרינו שנים אשר תאמר אין לי בהם, הם ימי הסנה, אשר יכדו מאוד על האדם וטוב לו מוחו ממחי:

(ב) עד אשר לא תחשך השמש. מאז היה למשל צפי הנצחיים והכחמים לזמות את הרעה לחושך, לנפילת כוכבים, וקדירות השמש, והמציץ יצין אשר כן הוא בלמח. והאדם יראה את המאורות בהעמים הרעים על תכונה אחרת מאשר יראה אומם צהובים, והוא מסיבת תכונת המזג צעת ההוא, ומה מאוד הוא ההבדל בין ימי הנעורים למי הוקנה עת יתחלש כח החושים והמאורות יחשכו צעדם. ושבו העינים, ידוע

הַצֹּפֹר וַיִּשְׁחוּ כָּל־בְּנוֹת הַשִּׁיר: ה גַּם מִגִּבֵּה יִירָאוּ
וַחֲתָחִתִּים בְּדֶרֶךְ וַיִּנָּאץ הַשָּׁקֶד וַיִּסְתַּבֵּל הַחֹבֶב
וַתִּפֹּר הָאֲבִיוֹנָה כִּי־הִלָּךְ הָאָדָם אֶל־בֵּית עוֹלָמוֹ
וּסְבָבוֹ בַּשּׁוּק הַסּוּפְרִים: ו עַד אֲשֶׁר לֹא־יִרְחַק יִרְתֵּק
חֵבֶל הַפֶּסֶף וְתִרְצֵן גִּלְתָּ הַזֹּהֵב וְתִשְׁבֵּר כֹּד
עַל־הַמִּבּוֹעַ וְנִרְצֵן הַגִּלְגָּל אֶל־הַבּוֹר: ז וַיִּשָּׁב הָעֶפֶר
עַל־הָאָרֶץ כִּשְׁהִיָּה וְהָרוּחַ תִּשׁוּב אֶל־הָאֱלֹהִים
אֲשֶׁר נָתַנָּה: ח הַבֵּל הַבָּלִים אָמַר הַקּוֹהֶלֶת הַכֵּל

הנחקר ממנו. גולת. בזה השם יכנה החכם את העץ השוכב על שני העמודים וסובב על ציריו, על דבר עגולו והתגלגלו, יגולה על ראשו (וכו' ד ט), כלי עגולה. ובסמיכות, גולת כותרת' (מלכים א' ו מא), גולת עילית' (שופטים א טו) לדעת ג"כ מקומות נקראים כן על דבר עגולו, כד. הוא שם כלי חרט. מבוּע. הוא מעין הנובע. הגלגל. יכנה בזה השם את את גוף הכד אחר השכרו, כי אז לא נופל עליו שם הבל, על כי לא יכיל מימיו ויכנהו בשם גלגל על דבר עגולו:

מלבי"ם - ביאור הענין

השנים קשור הכד היורד לתחתיות הצור, וכאשר ימונל מים יעלוהו מעלה מעלה על ידי סביבת הגולה המושכת עליה את החבל, והנה יקרה כי יוסר החבל ויעתק מהגולה צמת תעלה הכלי מעלה, ואז על כי הוקל המשא פתאום והסובב יסבב דרכו ימהר תנועת הגולה ותרצן מאליה גם אחר סור ידי הסובב, והכד נופל אז על המבוע הוא שטח המים ותשבר, ואז ישובו המים למקורם, וחרסי הכד ירדו צמורה לקרקעית הצור כדרך כל יסוד צסור המכרית. והנמשל לזה. הכד הוא הגוף הנושא להיסודות הארצעה צעודו צמיו. חבל הכסף, הוא האריר אשר צו קשור האדם וינשם אותו, וצמומו יתק ממנו, גולת הזהב, הוא יסוד האש הסובב למעלה מהרות ודצוק צו, כי אין ציניהם ריקות כלל, ומתניע אותו תנועה הכרמית והוא יניע את הגוף, כהגולה האת המושכת את החבל, והחבל את הכד. וצעת ימות האדם ירוץ יסוד האש דרכו צלי לפעול עוד בהגוף. והמבוּע, הוא יסוד המים, אשר אחר מות הגוף ישוב המים אשר צו למקורו, והגלגל הוא הגוף אחר התפדרו ממנו היסודות על שם התגלגלו, כי צהייתו חי נקרא מתנועע, על שם המתנועע תנועה רצונית, ואחר כי ימות לא יתנועע עוד תנועה רצונית ואך יתנועע ויתגלגל ככל גופות המתים, ויתגלגל אל הבור, ואז ישוב העפר אל הארץ ויצא ליסודו, כשהיה, כמו שהיה טרם התפדרו מיסודו לקבל צורת האדם, והדרוה, היא הנפש המשכלת [כי על יסוד הרוח כצד הורה צמשלו חבל הכסף] תשוב אל האלקים אשר נתנה, כלו דברי קהלת צן דוד:

(ח) חבל הכסף. עתה צא המאסף למות דעמו צדצר הספר הזה, גם יחלל את המחצר, וילמד ג"כ על איזה דרך יעיין המעיין צוה הספר, ויאחר ראשונה דעמו אשר כל דברי הספר אמתים הם, חבל הכסף אמר הקהלת, צהא הדיעה, אס קהלת הזה אחר הצל הצלים א"כ אין ספק שהכל הכל:

(ה) וחתחתים. בקעים וחרצים אשר בהארץ, והוא מלשון שבירה ירעו עמים וחת' (ישעיה ח ט), כי הבקעים אשר בהארץ הוא ע"י שבירת חלקי העפר ועקירתם ממקומם. וינאץ. ענין בויון, יצעת עליון נאצ' (תהלים קו יא), ויש בו ענין כעס, יורא ד' וינאץ' (דברים לב ט), וענינם קרוב זה לזה, המבוּע כועס והכועס מבוּע: ויסתבל. מלשון סבל, ומענין אלופינו מסובלים' (תהלים קמד ד) בכשר מרוב השבע. (ו) ירתק. ורתוקות כסף' (ישעיה מ ט) הם השלשלאות הנעשים ממני המתכות והחלקים משולבים אחד באחד והיו לאחד. וענין ירתק, יתפרדו הרתוקות, כמו יצבל תבואתי תשרש' (איוב לא יב), תעקר שרשיה, וכמו כן נכון הוא לומר ירחק, כי החבל ירחק מהגולה בעת הנחקר ממנו. גולת. בזה השם יכנה החכם את העץ השוכב על שני העמודים וסובב על ציריו, על דבר עגולו והתגלגלו, יגולה על ראשו (וכו' ד ט), כלי עגולה. ובסמיכות, גולת כותרת' (מלכים א' ו מא), גולת עילית' (שופטים א טו) לדעת ג"כ מקומות נקראים כן על דבר עגולו, כד. הוא שם כלי חרט. מבוּע. הוא מעין הנובע. הגלגל. יכנה בזה השם את את גוף הכד אחר השכרו, כי אז לא נופל עליו שם הבל, על כי לא יכיל מימיו ויכנהו בשם גלגל על דבר עגולו:

וישחו כל בנות השיר, הוא הגרון וכליו המשמיעים קולות שונים, ויאמר צוות להפלת נעימת השיר כי הנקצות משוררות בקול נעים ציומר:

(ס) גם מגבה ייראו, וחתחתים בדרך, כשיראו צדך מהלכס איזה מקום גצוה מהארץ, או צקעים וחרצים קטנים יראו לנפסם לצל ינפס צס. והוא מגודל המולשה, וינאץ השקד, שקד הוא העץ המגדל שקדים, וידוע כי העץ הזה ממהר להוציא פרותיו, אשר על כן יקרא שקד, ופרותיו שקדים 'ויניץ יץ ויגמול שקדים' (צמדנר ח כג) 'מקל שקד אני רואה, כי שוקד אני' (ירמיה א יא-יב), והחסם יכנה צוה את כח התאווה להמשגל, או המצושים אשר צהס עיקר זה הכח, כי שוקד הוא ג"כ להוציא פרותיו. וידוע כי התאווה האת היא תאווה צהמיית נמאסת ציומר, ואך צעוד שהתאווה גוצרת תיפה את המאוס, ולכן אחר אשר תעמוד ותפסוק מהאדם אז לא לצד שהתעשה האת לא תמלא עוד חן צעניו אך עוד נצוה ונמאס הוא אצלו, ויסתבל החובב, חבב הוא מין ממיני הארצה, וידוע כי צטבע הארצה לאכול צלי לצבעה, כאשר נראה מהנשטו עלי אוכל צחוקה וצעד השלח יפול ולא יטה שצמו לקצול מאותו צלי למלאות אותה, וכן כח התאווה הנזכרת, ויורה על אצד המוליד, כמאמר חכמנו ז"ל (סוכה צב): אצד קטן יש צאדם משניעו רעב' ורק לעמ זקנת האדם אז יעשה שצנ וסכלן, ותפר האביונה, היא כלליות התאווה, או יורה על אצד הנקצה. כי הולך האדם אל בית עורצמו. ימי הזקנה היא ההליכה לצית עולמו אשר חיש מהר יצוא שמה, בית עורצמו, רואה, צית אשר למשכן עולם תהי לו ואז יסבבו הסופדים בשוק:

(ו-י) עד אשר לא ירתק, או ירחק, החסם ידמה חי האדם להצנין הנעשה לתועלת שאיפת המים מהצאר, והוא עץ עגול נשען על שני עמודים משתי קצותיו, וסובב על ציריו, והחסם יכנה אותו צסם גולה על דבר עגולו והתגלגלו על ציריו, כהגולה ההוא אחוז חבל צקצהו האחת וצקצה החבל

(יא) דרבנן. הוא יתד המחרישה. מסמרות נטועים. שם כלי עשויה מקרשי עץ וכס מסמרות נטועים, ואחר כי תחרש הארץ ותעשה רגבים יעברו עליהם את המסמרות האלו והם יישרו את פני השדה. בשם רועה נוכל לכנות את המלך המנהיג את העם וכן החכם המלמד דעת ומוליכם בדרך הישר כהרועה את עדו: (יב) להג. אין לו חבר, וענינו פה דברים בלא דעת:

הבל: ט ויתר שיהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם ואין וחקר תקן משלים הרבה: ב בקש קהלת למצא דברי חפץ וכתוב ישר דברי אמת: יא דברי חכמים בדרבנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד: יב ויתר מהמה

בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ ולהג הרבה יגעת בשר: יג סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ואת מצותיו שמור ביוזא כל האדם: יד כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם אם טוב ואם רע:

מלבי"ם - ביאור הענין

והמאסף ידיע לנו זאת כי נחזק הוא לנו לידיעת דברי חכמים: (יב) ויתר מהמה, יומר מדברי חכמים כאלו, בני הזהר עשות ספרים הרבה אין קץ, ולהג הרבה יגיעת בשר, דברים רבים בלא דעת היא רק יגיעת האדם ללא צורך:

(יג) סוף דבר הכל נשמע, רואה, כל המקורות שיש להאדם לחקור נשמעו בזה הספר, ואמנם אחר כל המקורות החזק בהכלל הזה, את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, זה הוא תכלית צריאת האדם וזה יהיה האדם לאדם, ואם לא יחשב כזהמה:

(יד) כי את כל מעשי האדם האלקים יביא במשפט ולא ינקה להעושה רע, עץ כל נעלם, אם גם על הדברים הנעשים בסתר, כי הכל גלוי וידוע לפניו, אם טוב ואם רע, ישלם לרע כרעמו ולצדיק כצדקו. את האלקים ירא

(ט) ויתר. עמה יהלל את המחזר אשר עוד יותר מאשר היה חכם היה בו השמוקקות הזאת למוד

דעת את העם. ועם כל הסכמות שהיו בו עוד האזין מאמרים וחקר לשמוע לדברי כל אדם אולי ימצא צד אמת בדבר חכמה, ותיקן משלים הרבה. ללמד לבני אדם דעת: (י) ביקש קהלת למצוא דברי חפץ, דברים האמתיים אשר הם רגון ומפץ כל חוקר בחקירותיו:

(יא) דברי חכמים. בזה ילמד איך להצין בדברי חכמים. ואמנם, דברי חכמים בדרבנות, מה

הדרבן הזה יגלה את מנפוני האדמה, כן החכם יגלה את סמרי החכמה, אמנם בעלי האסופות, המאספים דברי חכמים לחוקם על ספר הם יישרו ויכסו את הדברים כמו המשמרות הנטועים העשויים לכתת את הרגבים ולישר פני השדה אחר כי הפכו הדרבן, נתנו מרועה אחד, רואה, ואם כי זה מגלה וזה מכסה עכ"ו דברי המאסף הן הם דברי המחזר,